

BETYDELSEN AV NORMER
OCH NORMALITET I
BARNSKYDDSBARBETE
- ETT SOCIALARBETARPERSPEKTIV

Helsingfors universitet
Statsvetenskapliga fakulteten
Socialt arbete
Magisteravhandling
mars 2021
Sofia Lindgren - 014746745
Handledare: Helena Blomberg-Kroll
och Christian Kroll

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Statsvetenskapliga fakulteten		Laitos/Institution– Department Magisterprogrammet i samhällsvetenskaper	
Tekijä/Författare – Author Sofia Lindgren			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbete – ett socialarbetarperspektiv			
Oppiaine /Läroämne – Subject Socialt arbete			
Työn laji/Arbetets art – Level Magisteravhandling		Aika/Datum – Month and year 23.3.2021	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 80
Tiivistelmä/Referat – Abstract Magisteravhandlingen undersöker hur socialarbetare reflekterar över betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbetet samt ifall kritisk reflektion förekommer i socialarbetares sätt att resonera kring normer och normalitet. Avhandlingen utgår ifrån ett intersektionellt perspektiv och riktar fokus även mot vilken inverkan olika tillhörighetskategorier, så som kön och etnicitet, har. Avhandlingen närmar sig tematiken genom kvalitativa intervjuer med 8 socialarbetare inom barnskyddet. Med hjälp av två vinjetter undersöks inledningsvis vilken betydelse tillhörighetskategorier har i socialarbetares bedömningar av fiktiva barnskyddsfall. Samtidigt som socialarbetarna ger uttryck för uppfattningen att tillhörighetskategorier inte bör inverka på arbetet, pekar avhandlingen ändå på en inverkan av kön och etnicitet på socialarbetarnas bedömningar. Även mera allmänt anser deltagarna i studien att egna uppfattningar om det normala, inte bör påverka det praktiska arbetet. Normer på meso- och makronivå, så som praxis inom arbetsgemenskapen och lagstiftningar samt allmänna uppfattningar i samhället om barn och barns bästa, är dock enligt socialarbetarna av stor betydelse i arbetet. Reflektion i barnskyddsarbetet beskrivs av socialarbetarna främst handla om att fundera kring olika tillvägagångssätt eller handlingsalternativ i specifika klientfall. Reflektionen beskrivs av socialarbetarna dessutom främst ske tillsammans med andra inom arbetsgemenskapen. Kritisk reflektion i den bemärkelse som litteraturen på området beskriver den, förekommer i ganska liten utsträckning under intervjuerna. Samtliga socialarbetare beskriver objektivitet i arbetet som något eftersträvänt, vilket delvis verkar försvåra en kritisk reflektion. Det förekommer ändå enskilda fragment av kritisk reflektion, främst en reflektion kring hur egna uppfattningar, känslor och värderingar riskerar påverka arbetet. Det verkar dock finnas en vilja hos socialarbetarna att reflektera kritiskt i högre utsträckning. På grund av hög arbetsbelastning och bristande arbetshälsa, beskriver dock socialarbetarna hur de inte i deras nuvarande situation upplever det vara möjligt. Avhandlingen visar att socialarbetarna har en vilja och ett intresse att utveckla sin reflektiva förmåga, samt att reflektion anses utgöra en viktig del av barnskyddsarbetet.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords socialt arbete, normer, normalitet, kategorier, barnskydd, kön, etnicitet, intersektionalitet			

Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited

Helsingfors universitets bibliotek

Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information

-

Innehåll

1	INLEDNING	6
2	TEORETISKA PERSPEKTIV PÅ NORMER OCH NORMALITET	8
2.1	FÖRHÅLLET MELLAN NORMER OCH NORMALITET.....	8
2.2	DISKURSER, MAKT OCH NORMALITET ENLIGT FOUCAULT	9
2.3	STÄMPLINGSTEORIN FÖR ATT BESKRIVA AVVIKELSE.....	10
3	NORMER OCH NORMALITET I SOCIALT ARBETE	12
3.1	KOPPLINGEN TILL SOCIALT ARBETE OCH BARNSKYDDSRARBETE.....	12
3.2	SOCIALARBETARENS HANDLINGSUTRYMME.....	13
3.3	TIDIGARE FORSKNING.....	14
4	FRÅN REFLEKTION TILL KRITISK REFLEKTION	16
4.1	REFLEKTION OCH REFLEKTIV PRAKTIK.....	16
4.2	KRITISK REFLEKTION.....	17
4.3	KRITISK REFLEKTION I SOCIALT ARBETE	18
4.4	INTERSEKTIONALITET SOM VERKTYG FÖR KRITISK REFLEKTION I SOCIALT ARBETE	22
5	PRECISERING AV FRÅGESTÄLLNINGARNA	26
6	DATAINSAMLINGSMETOD	27
6.1	MÅLGRUPP OCH PRAKTIKT ENOMFÖRANDE.....	27
6.2	VINJETTER SOM UNDERLAG FÖR DISKUSSION OCH REFLEKTION	29
6.3	INTERVJUERNAS UPPBYGGNAD.....	31
7	ANALYSMETOD	33
8	ETISKA ASPEKTER, STUDIENS TROVÄRDIGHET OCH TILLFÖRLITLIGHET	36
8.1	TROVÄRDIGHET OCH TILLFÖRLITLIGHET.....	37
8.2	JAG SOM FORSKARE	38
9	TILLHÖRIGHETSKATEGORIER I BEDÖMNINGARNA AV VINJETTERNA	40
9.1	SOCIALARBETARNAS BEDÖMNINGAR AV VINJETT 1.....	42
9.1.1	<i>Betydelse av kön</i>	43
9.2	SOCIALARBETARNAS BEDÖMNINGAR AV VINJETT 2.....	46
9.2.1	<i>Betydelse av etnicitet</i>	47
10	SOCIALARBETARENS UPPFATTNINGAR OM BETYDELSEN AV NORMER OCH NORMALITET I BARNSKYDDSRARBETE	50
10.1	OBJEKTIVITET SOM NÅGOT EFTERSTRÄVANSVÄRT.....	51
10.2	ALLMÄNT VEDERTAGNA NORMER OCH LAGSTIFTNING.....	53
10.3	BETYDELSEN AV EGNA UPPFATTNINGAR OM NORMALITET.....	54
11	FÖREKOMST AV KRITISK REFLEKTION	58
11.1	SOCIALARBETARENS REFLEKTION	58
11.2	KRITISK REFLEKTION.....	60
11.2.1	<i>Uppmärksamhet på egna känslor, fördomar och uppfattningar</i>	60
11.2.2	<i>Medvetenhet om hur antagandestrukturer riskerar påverka arbetet</i>	62
11.2.3	<i>Reflektion över maktstrukturer och socialarbetarens position</i>	63
11.2.4	<i>Strävan till ständig perspektivförändring genom reflektion</i>	64
11.3	HINDER FÖR KRITISK REFLEKTION.....	64
12	SLUTSATS OCH DISKUSSION	66
12.1	METODDISKUSSION.....	69
12.2	KRITISK SJÄLVREFLEKTION	69
12.3	IMPLIKATIONER OCH FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING.....	70

KÄLLFÖRTECKNING	71
BILAGA 1	77
BILAGA 2	78
BILAGA 3	80

Förteckning över tabeller i avhandlingen:

Tabell 1: Min egen sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna för kritisk reflektion i socialt arbete enligt Fook och Gardner (2007; 22–37).	20
Tabell 2: Socialarbetarnas bedömningar av vinjett 1.	41
Tabell 3: Socialarbetarnas bedömningar av vinjett 2.	41–42
Tabell 4: Förekomst av kritisk reflektion bland socialarbetarna under intervjutillfällena. Tabellen är en utvidgad version av Tabell 1.	60

1 Inledning

Socialt arbete handlar om att hjälpa människor i utsatta situationer. Samtidigt som socialarbetare ska bistå och stöda individer, gör socialarbetaren det på uppdrag av staten och organisationen som skapar ramarna för arbetet. Socialarbetaren har därmed en dubbel roll, där såväl klientens som statens krav och intressen ska tillgodoses (Payne, 2005). Det sociala arbetets verksamhet omfattas till stora delar av lagstiftningen. Inom lagens ram finns det dock ofta utrymme för den enskilde socialarbetaren att göra egna tolkningar och bedömningar, det vill säga den enskilda socialarbetaren har ett s.k. handlingsutrymme (Svensson et. al., 2008).

Hur socialarbetare uppfattar en situation och slutligen gör en bedömning påverkas också av socialarbetarens personliga förhandsuppfattningar och föreställningar (se t.ex. Schütze, 2020). Trots att socialarbetare har en utbildning och erfarenhet att stöda sig på, är det möjligt att olika personliga uppfattningar och antaganden påverkar arbetet på ett omedvetet sätt. Å andra sidan skulle en alltför detaljerad lagstiftning och snäva regleringar inskränka på socialarbetarens möjligheter att använda handlingsutrymmet till att tänka samhällskritiskt (Jansson, 2017). Dessutom är varje enskilt klientfall unikt och i många fall komplext, vilket kräver ett handlingsutrymme, där socialarbetaren med sin profession kan arbeta för att tillgodose de individuella behoven (Svensson et. al, 2008).

Inbyggt i det sociala arbetet finns en målsättning att hjälpa, men också en målsättning att åtgärda det som uppfattas som avvikande eller farligt. Vissa talar om att socialtjänsten kan ses som ett ”korrigerande socialt system” (Östnäs, 2007; 67). Uppfattningar om vad som är normalt och onormalt är därmed på flera sätt närvarande i det sociala arbetet, vilket riskerar att upprätthålla förtryck i stället för att motverka det (Svensson, 2007; Mattsson, 2015). Enligt Tina Mattsson (2015) behöver uppfattningar och antaganden om vad som är normalt utgöra något problem så länge socialarbetare reflekterar över dessa aspekter och hur de kan påverka arbetet. Enligt henne är *kritisk reflektion* svaret på hur socialarbetare kan bli medvetna om normer och därigenom utmana och bryta eventuellt förtryck, vilket riskerar bli en följd av för snäva eller omedvetna normer. Nyckeln är alltså att bli medveten om och uppmärksamma de normer och föreställningar som ligger till grund för arbetet. Detta väcker frågor kring hur socialarbetare i praktiken är uppmärksamma på sina och andras uppfattningar och antaganden i förhållande till arbetet. Det väcker frågor kring hur socialarbetare reflekterar och resonerar kring normer och normalitet. Det är just i dessa frågeställningar som denna avhandling tar avstamp i.

"Vissa människor går upp i relation till att andra människor går ner. Någon är fattig då någon annan är rik. Överlag behövs den andra för att bygga motpolen och samtidigt konstrueras vem som får vara med. Den kanske största makten är att kunna definiera något som normalt eller neutralt."

- Otso Harju, föreläsning om postkolonialism vid HU under vårterminen 2020

Det var efter en föreläsning med doktorand Otso Harju vid Helsingfors universitet som frågorna till denna avhandling började formuleras. Både som blivande socialarbetare och som människa ingår jag i en ständig kamp kring vad som ska uppfattas som normalt och vad som inte ska göra det. Som socialarbetare blir makten att definiera något som rätt eller normalt särskilt tydlig, då det handlar om att ta beslut angående andra människors liv. Hur ska jag kunna förvalta det ansvaret? Otso Harjus förslag var att börja med sig själv. Denna avhandling är min början.

Min erfarenhet hittills har jag samlat inom barnskyddet. Barnskyddsarbetet i Finland finner sina ramar i Barnskyddslagen (417/2007). Utgående från den har socialarbetare som uppdrag att trygga barns uppväxt och utveckling samt i specifika fall ta ställning till ifall ett barn är i fara eller inte. Att utgå från *barnets bästa* är en lagstadgad princip (Barnskyddslagen 417/2007 §4), men också ett diffust begrepp utan någon egentlig definition. Det innebär att det är socialarbetaren som i varje specifik situation måste ta ställning till vad som är barnets bästa. Barnskyddsarbetet möter och tvingas ta ställning till komplexa situationer, men också högst vardagliga situationer. Det handlar om barn, familjer och deras vardag. Inte sällan har jag märkt att det råder olika uppfattningar om vad som är barnets bästa och ofta motiveras dessa uppfattningar med egna erfarenheter eller egna tankar om ett gott liv. Denna avhandling handlar för mig om att söka vägledning i frågor som väckts under utbildningen och i mötet med det praktiska sociala arbetet.

Avhandlingens syfte är alltså att undersöka betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbetet, med utgångspunkt i socialarbetares bedömningar och reflektioner. Avhandlingen utgår från ett intersektionellt perspektiv och riktar fokus även mot vilken inverkan olika s.k. tillhörighetskategorier, så som kön och etnicitet, har i socialarbetarnas överväganden.

Avhandlingen är uppbyggd så att jag i kapitel 2–4 redogör för den teoretiska referensramen samt tidigare forskning och litteratur kring tematiken. I kapitel 5 preciseras sedan forskningsfrågorna för avhandlingen. Kapitel 6–8 beskriver hur jag metodologiskt gått till väga för att besvara frågeställningarna. Kapitel 9–11 är sedan en genomgång samt analys av det empiriska materialet, medan kapitel 12 slutligen sammanfattar avhandlingens resultat.

2 Teoretiska perspektiv på normer och normalitet

Detta kapitel närmar sig de två nyckelbegreppen *normer* och *normalitet* ur två närliggande teoretiska perspektiv. Syftet med kapitlet är att närma sig avhandlingens tema, genom att redogöra för hur begreppen uppfattas i avhandlingen samt ur vilken synvinkel avhandlingen kommer närma sig tematiken.

2.1 Förhållandet mellan normer och normalitet

Normer utgör ett viktigt grundbegrepp inom sociologin. Emilie Durkheim var en utav de första som närmade sig begreppet. Något förenklat kan man säga att normer handlar om hur något *bör vara* eller *hur någon bör handla*. Enligt Östnäs (2007) kan normer ur ett sociologiskt perspektiv delas in i tre olika nivåer: makro-, meso- och mikronivå. På makronivå handlar det till exempel om lagar, medan det på mesonivå kan handla om praxis inom en organisation. På mikronivå handlar normer om hur man ska handla och uppföra sig i olika sammanhang. Gemensamt för alla former av normer är ändå att de inte är av naturen skapade, utan tillsammans av oss människor formulerade genom vår växelverkan med varandra. Normer är dessutom starkt kopplade till *det förväntade* och blir därmed oftast tydliga först när vi bryter emot dem (Östnäs, 2007; 63).

Vad är normalt? Vem är normal? Är det eftersträvansvärt att vara normal? Vem bestämmer vad som är normalt? Med begreppet *normalitet* kan avses olika saker. Vanligtvis skiljer man mellan två olika perspektiv på normalitet. Det normala kan å ena sidan definieras utgående från *det genomsnittliga, typiska* eller det statistiskt *mest förekommande*. Det normala kan å andra sidan beskrivas utifrån en mer sociologisk förståelse av normalitet och handlar då mera om vad som är *förväntat* eller *önskvärt* i en viss tid och en viss kontext (Marshall 1994 refererad i Svensson 2007). Oberoende om det normala är detsamma som idealet eller det genomsnittliga, förhåller vi oss ändå hela tiden sig till det normala som någon form av rättesnöre (Svensson, 2007; 17). Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det inte finns några entydiga uppfattningar om vad som är normalt och ingen har knappast identiska uppfattningar som någon annan om vad som är normalt. Något som uppfattas som normalt i ett sammanhang kan dessutom uppfattas som avvikande i ett annat. Vad som är normalt är alltså beroende av situationen, omgivningen och personerna som medverkar i den (Svensson, 2007).

Normer och normalitet är alltså inte något utanför oss, utan något som präglar våra tankar och vårt agerande hela tiden (Svensson, 2007; 19) och som vi genom samverkan med varandra hela tiden formulerar betydelsen av. Samtidigt som vi beslutar att något är normalt, beslutar vi följaktligen också att det som inte är så, är *onormalt* (Svensson, 2007). Ett *avvikande* beteende eller avvikande handling handlar om att någon går utanför normen och agerar eller beter sig på ett sätt som inte förväntas eller som inte anses acceptabelt. Detta ordpar *normalt* kontra *onormalt* är beroende av varandra, eftersom det inte går att beskriva det ena utan att också beskriva det andra (Johansson & Johansson, 2012; 25). Samtidigt som någon tar ställning till

det ena, beskriver personen det andra. Denna aspekt blir speciellt intressant då vi rör oss inom det sociala arbetet, där sociala problem, det som definieras vara problematiskt eller onormalt, utgör grund för åtgärder som får en direkt inverkan på människors liv. Innan vi går över till normer och normalitet i socialt arbete, har jag valt att lyfta fram två olika teorier som strävar till att förklara hur normalitet respektive avvikelse skapas, som jag tycker är relevanta med tanke på avhandlingens syfte.

Foucaults (1993) teoretiska utgångspunkter bidrar med en förståelse av hur vi människor skapar och agerar utifrån dominerande diskurser. Dessutom bidrar Foucaults teorier med en förståelse av hur dessa diskurser skapar maktförhållanden och drar gränser mellan människor. Beckers (2006) stämplingsteori beskriver hur avvikelse och normalitet skapas samt tydliggör även hur olika människor har olika förutsättningar i mötet med normer, vilket är en viktig aspekt av hur avhandlingen närmar sig tematiken.

2.2 Diskurser, makt och normalitet enligt Foucault

Den franske filosofen Michel Foucault använder begreppet *diskurser* för att benämna de dominerande uppfattningarna om hur saker och ting ligger till (Foucault, 1993). Foucault tillskriver språket en central betydelse och hävdar att våra förståelser skapas genom kommunikation och hur vi talar om saker. Diskurser är därmed ett resultat av mänsklig social interaktion och går att jämföra med normer, lagar och regler (främst normer på makronivå). Foucault utgår ifrån att diskurser är bundna till det specifika och historiska sammanhanget och de förändras därmed också över tid (Foucault, 1993).

Enligt Foucault *tolkar vi* och *tolkas vi* alltid genom en viss diskurs och en viss förståelse som råder i en specifik situation. Ingenting är därmed neutralt, utan alltid tolkat (av någon) ur ett visst perspektiv. Foucault beskriver hur vi människor slaviskt lyder under diskurserna, som vi följer för att inte uppfattas vara annorlunda (Foucault, 1993; 8). Det *normala* är därmed det som stämmer överens med diskurserna och det som inte stämmer överens uppfattas som avvikande, vilket stämmer överens med den sociologiska förståelsen av normalitet som presenterades ovan. Foucault (1993) menar dessutom att diskurserna bygger på att skilja människor åt genom att uppmärksamma olikheter. Det leder in på en av Foucaults grundläggande antaganden där han ser kopplingen mellan diskurser och makt. Makt är enligt Foucault inte något som en person har eller inte har, utan något som finns överallt och bestäms i olika sammanhang (Lynch, 2010). Makt kan uppstå ur vilka relationer som helst. De som inte får vara med och skapa de dominerande diskurserna kategoriseras som "de andra". Den andra blir den som definieras utifrån diskursen. I socialt arbete handlar ofta "den andra" om klienten, vars situation anses definieras bäst av experter (Höjer, 2012; 93).

Foucault har också skrivit mycket kring maktförhållandet mellan stat och individ. Bland annat har han myntat begreppet styrningsmentalitet (engelska: *governmentality*) som i korthet beskriver hur staten genom maktutövande strävar till att forma den perfekta medborgaren

(Burchell, Davidson & Foucault, 2007). Donzelot (1979) har vidare studerat hur staten med hjälp av bl.a. professionella kontrollerar familjen. Denna relation handlar om ett kontrollförhållande där olika normer som samhället och staten upprättat påförs familjerna. Det kan handla om att lagstiftning tillämpas, men också om icke institutionaliserade men ändå övergripande uppfattningar om vad som är normalt. Normerna kan handla om hur familjerna förväntas leva sitt liv och vara goda medborgare. I denna process kan professionella, däribland socialarbetare, ses som ett led i påförandet av normerna (Höijer, 2012).

2.3 Stämplingsteorin för att beskriva avvikelser

Stämplingsteorin har sin grund i sociologen Howard Beckers (1963) verk *Outsiders* och kriminologin, då den till en början syftade till att beskriva kriminellt beteende. Teorin utgår ifrån att brottsligt beteende inte i sig är något kriminellt, utan något som först måste konstrueras och definieras socialt. Ett beteende eller handling är alltså inte *i sig* är normal, avvikande, acceptabel eller oacceptabel, utan den behöver först definieras som det. Denna uppfattning går emot en del forskning kring avvikelser som utgår ifrån att det finns något *inbyggt avvikande* hos personer som utför avvikande handlingar (Becker, 2006; 18). Denna typ av forskning försöker till exempel förklara egenskaper hos en avvikande individ, medan stämplingsteorin i stället är intresserad av processen som leder till att något eller någon definieras som avvikare – med andra ord *stämplas* som en avvikare.

Avvikelse blir svårt att definiera, då utgångspunkten är att det är något som är beroende av den specifika tiden och kontexten. Ofta avser avvikelser något som (för mycket) avviker från genomsnittet. Det är dock enligt Becker (2006) en allt för enkel beskrivning av avvikelser eftersom den tar själva *bedömningen* av avvikelserna för givna. Becker (2006) menar att sociala grupper först måste skapa regler som sedan möjliggör definitionen av en avvikelse då regeln tillämpas på en viss situation eller en viss individ som överträtt regeln. Avvikaren är därmed den som "etiketten framgångsrikt har placerats på" (Becker, 2006; 23). Den som fördöms ha brutit mot normen behöver dock inte ha varit med om att stifta den (Becker, 2006; 27).

Enligt stämplingsteoretiker kan en omgivnings uppfattning om och förväntningar på en person också leda till en form av "självuppfyllande profetia", där den som utför en avvikande handling gör det delvis för att hen upplever att det förväntas av hen, men också för att omgivningen till följd av en avvikande handling börjar behandla personen som en avvikare i olika avseenden och därmed ger personen andra förutsättningar (Becker, 2006; 41–42). Att bli stämplad som avvikare har konsekvenser både för det fortsatta sociala deltagandet men också för personens egen självbild (Becker, 2006; 39). Personens offentliga identitet riskeras därmed förändras.

Becker är också inne på huruvida och i vilken utsträckning en avvikande handling definieras som det, beroende på vem som utför den. "Regler brukar appliceras mer på vissa personer än andra" (Becker, 2006; 25). Han tar upp till exempel att lagar och regler tillämpas olika på personer beroende på hudfärg och klass (ibid). På det viset tangerar Becker hur ojämlika

maktstruktur riskerar skapas beroende på vem som definierar normen och vem som definieras utifrån normen. Becker (2006) benämner det som olika statusformer som inkluderar vår etniska tillhörighet, kön, klass o.s.v. och ger oss olika förutsättningar i mötet med normer (Becker, 2006; 41). I denna avhandlingen kommer främst begreppet *tillhörighetskategori* användas för att beskriva det som Becker avser med *statusform*. Enligt Becker räcker det med att i något avseende avvika för att klassas som avvikare eller onormal, men då etiketten finns, bär den även på en rad andra underordnade drag (Becker, 2006; 40).

Stiftandet av normer och regler är en komplex process som inbegriper en mängd olika normer som råder jämsides eller ställs mot varandra. Det handlar alltså delvis om att olika normer är mera gällande än andra beroende på situationen, men också om vilka som skapat normerna och vem som definierar ifall de följs eller överträds. Stämplingsteorin aktualiseras i denna avhandling bland annat eftersom socialarbetare är aktörer med mandat att både definiera vilka normer som är gällande och ifall en person följer eller överträder dem. Det kan handla om att ta ställning till ifall någon är en tillräckligt bra förälder eller ifall ett barn har det tillräckligt tryggt.

Beckers bok *Outsiders* som ligger som grund för stämplingsteorin gavs ut första gången på 1960-talet. Trots att jag använt mig av en ny upplaga är den ändå rätt så oförändrad sedan originalet. Det syns på olika sätt att texten är skriven för ca. 60 år sedan, främst genom vilka normer som problematiseras och är närvarande i boken. Till exempel skriver Becker om behovet att gifta sig för att nå acceptans och framgång i arbetslivet, vilket i sin tur skapar stora problem för homosexuella (Becker, 2006; 42). Då denna avhandling skrivs är samboförhållanden en växande och accepterad form av förhållande och homosexuella har rätt att gifta sig. Det betyder dock inte att Beckers skrift inte skulle vara lika relevant idag. Det visar enligt mig snarare bara på en utav utgångspunkterna: att normer och uppfattningar om normalitet är beroende av en specifik kontext och förändras över tid.

3 Normer och normalitet i socialt arbete

Syftet med detta kapitel är att beskriva varför och hur normer och normalitet aktualiseras inom just socialt arbete och barnskyddsarbete, samt att ge en inblick i hurdan tidigare forskning som bedrivits kring tematiken.

3.1 Kopplingen till socialt arbete och barnskyddsarbete

Att uppfattningar om vad som är normalt förändras över tid, påverkar också det sociala arbetets fokus (Svensson, 2007; 17). Det sociala arbetet handlar i all korthet om att lösa sociala problem. För att kunna definiera något som ett socialt problem, måste man också ta ställning till vad som är problematiskt och vad som inte är det. Därmed handlar socialt arbete om att bedöma vad som är rätt eller fel, vad som är bra eller dåligt – alltså om normer - och vad som är normalt eller inte normalt (Johansson & Johansson, 2012; 25) för att kunna erbjuda stöd eller också avstå från att erbjuda stöd. Också socialt arbete och sociala problem konstrueras, tolkas och förstås hela tiden. Socialarbetare har enskilt och tillsammans med samhället och klienter uppfattningar om vad som är normalt och inte normalt. Lagstiftningen är en starkt institutionaliserad norm på makronivå, som ger ramar för arbetet. I många socialarbetssituationer lämnas dock det slutliga avgörandet upp till socialarbetaren. Här inverkar många faktorer, till exempel: ”Att ha den språkliga makten över hur en person, en grupp eller en situation ska definieras är ett mycket effektivt sätt att utöva styrning och normering” (Johansson & Johansson, 2012; 23).

Barnskyddsarbete är ett område inom det sociala arbetet som tränger djupt in familjens vardagsliv (Höjer, 2012). Vilken roll och vilket ansvar samhället har att ingripa i familjen varierar världen över, men i samband med införandet av välfärdsstaten i Norden följde också ett offentligt ansvar för familjen och barnet (Höjer, 2012; 90). På det viset rättfärdigades också ingripanden där barnet ansågs vara i fara eller föräldrarna otillräckliga. Tragiska fall där socialtjänsten misslyckats i sitt arbete att förhindra ett barns död lyfts ofta starkt upp i media (se t.ex. Svenska Yle, 2015), vilket lett till krav på förändringar. Dessa förändringar har lett till en fortsatt ökad kontroll och reglering av barn och barndomen (Bäck-Wiklund, 2012; 18).

Järvinen och Mortensen (2005) menar att den makt som socialarbetare besitter grundar sig på uppfattningar om vad som är klientens bästa, hur socialarbetare uppfattar problem och de subjektiva uppfattningarna om normalitet socialarbetarna själva har. Genom att professionella ses som och också ser sig själva som experter på vad som är bäst för klienten, kan de ses som mellanhand för välfärdsstatens moraliska disciplin (Donzelot, 1997). Hos föräldrar som varit i kontakt med socialtjänsten finns ofta känslan av att socialarbetare i praktiken äger rätten att bedöma relationen mellan föräldrarna och sina barn (Höjer, 2012; 103).

Barnskyddsarbetet präglas alltså starkt av de rådande uppfattningarna på olika nivåer i samhället om barns behov och barns utveckling (Höjer, 2012 90) Dessa återspeglar sig även i lagstiftningen, som alltså utgör normer på makronivå (Östnäs, 2007). Utifrån de rådande

uppfattningarna i samhället går det att tala om att individer skapar sig *egna tankefigurer*, normer på mikronivå (Johansson & Johansson, 2012; 23). Dessa tankefigurer blir för oss själva så självklara att vi oftast inte ifrågasätter dem. Tillsammans med andra skapas också större *tankemodeller*, normer på mesonivå, som passar just en viss grupp eller en viss kontext (ibid). Socialtjänsten skapar för sig tankefigurer och tankemodeller som är anpassade efter just deras verksamhet. Inom en arbetsgemenskap kan också bildas vissa tankefigurer som arbetsgemenskapen kommit överens om. Ofta sker detta dock outtalat. Dessa kan ses som nära kopplade till Foucaults (1993) diskursbegrepp. Sådana diskurser eller tankefigurer inom en organisation också kan vara motstridiga, och det kan finnas flera konkurrerande tankefigurer.

Eric Olsson (2007) talar om *naiva teorier* för att beskriva hur socialarbetare bedömer klientsituationer. Han menar att socialarbetare inte klarar sig med att följa de byråkratiska reglerna, eller ens finner svar i dem, utan till stor del skapar egna förklarings teorier baserade på egna erfarenheter, utbildning, tidigare klientsituationer o.s.v. (Olsson, 2007; 324–326). Olsson menar också att gemensamma förklaringsmodeller ofta skapas inom arbetsgemenskapen (jämför: *tankemodeller* Johansson & Johansson, 2006). Socialarbetare skapar alltså för sig själv och tillsammans uppfattningar och förklaringsmodeller gällande klienters situationer, vilka kan förklaras som normer på mikro och mesonivå. Inbyggt i dessa uppfattningar finns nämligen också uppfattningar kring hurdana situationer som är problematiska och vilka som inte är det. Meningen med det sociala arbetet och betydelsen av sociala problem konstrueras och rekonstrueras hela tiden och i denna process är uppfattningar om vad som är normalt högst närvarande. I mötet mellan professionella och familjer förmedlas normer genom uppmaningar, bedömningar, bemötande eller också uteblivna möten (Bäck-Wiklund, 2012).

3.2 Socialarbetares handlingsutrymme

I vilken mån socialarbetares normer och uppfattningar om normalitet spelar in i klientarbetet beror, som tidigare nämnt, på vilket handlingsutrymme socialarbetaren har i de frågor som handläggs. Socialarbetare förväntas göra beslut i olika situationer, där krav och intressen från både samhället och klienterna tas i beaktande. Som grund till dessa beslut ligger lagstiftningens regelverk och politiska beslut, vilket ger socialarbetare sitt mandat och definierar handlingsutrymmet. Genom socialarbetarnas myndighetsutövande i det praktiska arbetet, bestäms lagstiftningens praktiska innebörd (Leviner, 2012). Socialarbetare liknas ofta vid *gatubyråkrater*, vilket innebär att de arbetar på gräsrotsnivå med medborgare, samtidigt som uppdraget handlar om att verkställa statliga beslut (Lipsky, 1980). Trots allt högre krav på standardisering och effektivisering, tvingas socialarbetaren dock fortfarande vid sidan av bestämda riktlinjer använda sitt egna omdöme, baserat på sin egen kunskap, vetenskap, normer och erfarenhet. Handlingsutrymmet, eller *diskretionen*, handlar om det utrymme socialarbetaren har att göra egna tolkningar, prioriteringar och beslut (Svensson et. al., 2008) och där även normer följdaktligen ges utrymme att spela in. Ofta handlar det om ett ”jämkande” eftersom de komplexa situationer socialt arbete möter ofta involverar motstridiga krav och intressen. Det kan också handla om motsättningsfulla normativa krav från samhällets sida, som

att både tillgodose trygghet och jämlikhet, men också verka effektivt (Bäck-Wiklund, 2012; 14). Samtidigt som handlingsutrymmet utgör kärnan i det professionella sociala arbetet, är det ett otydligt utrymme som lämnas upp till socialarbetaren själv. Forskning har visat att socialarbetare använder sitt handlingsutrymme på olika sätt i likadana situationer (Soydan et al., 2005). Forskning visar också att olika förhandsuppfattningar och föreställningar hos socialarbetare på gräsrotsnivå får en inverkan på det praktiska arbetet (se t.ex. Schütze, 2020).

För att återkoppla handlingsutrymmet till de tidigare nyckelbegreppen, går det att konstatera att handlingsutrymmet innefattar socialarbetares ”tankefigurer”, som i sin tur bygger på uppfattningar om normer och normalitet på såväl mikro-, som meso- och makronivå. Att utforska olika tankefigurer kan leda till ett ökat handlingsutrymme eftersom flera handlingsmöjligheter upptäcks, samtidigt som handlingsutrymmet möjliggör att socialarbetares personliga föreställningar och uppfattningar påverkar arbetet på ett omedvetet sätt. Socialarbetaren kan också råka i ett dilemma, där socialarbetaren måste fråga sig ifall det är samhällets normer eller personen som normerna ”tillämpas på” som behöver förändras (Johansson & Johansson, 2012).

3.3 Tidigare forskning

Det finns en hel del forskning som undersökt hur normer och uppfattningar om normalitet är närvarande i socialarbetarnas handlande, även inom barnskyddsarbetet. En stor del av forskningen är knuten till uppfattningar och betydelsen av kön eller etnicitet. Gunvor Andersson (2013) diskuterar dilemman inom social barnavård i Sverige och menar att ett sådant är frågan kring vad som är acceptabelt och oacceptabelt vad gäller barns hemförhållanden och beteenden. Hon finner det problematiskt att speciellt små barn inte kan uttrycka sina åsikter själva och att omgivningen, inklusive socialarbetare, kan ha mycket olika åsikter gällande barns situation. Gunilla Petersson (2006) har forskat i utredningar inom barnskyddet, där det blev tydligt att det förväntas ett större ansvar gällande barnomsorgen av modern än av fadern. Utredningarna präglades alltså av socialarbetarnas uppfattningar om vad det innebär att vara en god moder och en god fader. Också omhändertagningar inom barnskyddet har visats baseras på olika grund beroende på vilka normer som är närvarande. Generellt accepteras ett mera utmanande beteende i form av exempelvis alkoholmissbruk och droganvändning hos pojkar, medan samma beteende hos flickor problematiseras i större grad och kan utgöra grund för barnskyddsåtgärder (Schlytter, 1999). Karin Hamreby (2004) har skrivit sin doktorsavhandling om social barnavård på 1900-talet. Också hon visar på hur flickor och pojkar anses ha olika behov. Flickor till exempel definieras vara i behov av hjälp för att ta hand om sin kropp och sexualitet för att bli goda mammor, medan pojkar definieras vara i behov av disciplinering för att bli arbetsdugliga. Pojkars sexualitet behandlas oftast inte, utan förblir ofta oproblematiserad, till exempel beskrivs pojkar ofta som driftstyrda (Claezon, 2008).

Normer och normalitet är sammanfattningsvis närvarande i socialt arbete och barnskyddsarbete på flera olika sätt, genom lagstiftningens normer, men även genom de normer som kommer till

uttryck genom socialarbetarnas handlingsutrymme. De flesta teoretiker och forskare menar ändå att detta inte behöver utgöra ett problem, så länge socialarbetare reflekterar över vilka normer som påverkar dem. Genom kritisk reflektion kan socialarbetare bli uppmärksamma på vad som styr deras arbete och förändra sin praktik för att motverka förtryck (Mattsson, 2015). ”Att se det egna handlandet i ljuset av de olika tankefigurer som är dominerande i de olika samhällslagren – allt för att utveckla en reflexiv kompetens” (Bäck-Wiklund, 2012;14). Detta för oss över till följande avsnitt som behandlar reflektion och kritisk reflektion.

4 Från reflektion till kritisk reflektion

Detta kapitel strävar till att klargöra begreppet *reflektion* samt redogöra för vad som utmärker *kritisk reflektion*, något som ansetts viktigt för socialarbetare att ägna sig åt, bland annat för att bli uppmärksam på vilka normer och normalitetsuppfattningar som styr det egna arbetet. Därför strävar kapitlet samtidigt till att ge en inblick i den forskning och litteratur som finns kring kritisk reflektion i socialt arbete. I slutet av kapitlet introduceras intersektionalitetsperspektivet som ett verktyg för kritisk reflektion. Det intersektionella perspektivet utgör samtidigt en utgångspunkt för hur avhandlingens syfte preciseras i ett antal frågeställningar i nästa kapitel.

Reflektiv praktik och kritisk reflektion har väckt intresse inom en mängd olika professioner de senaste åren. Det ökade intresset och den växande utsträckningen har också lett till en brokig litteratur och en mängd olika uppfattningar av fenomenet reflektion, som redan i sig är ett komplext fenomen (White, Fook & Gardner, 2007). Van Beveren et. al. (2018) har gjort en litteraturöversikt över reflektion och de pedagogiska syften som reflektion ofta anses ha. På basis av översikten konstaterar de att syftena i litteraturen är mycket varierande och ibland till och med är motstridiga. En enhetlig definition av reflektion finns inte, varken vad gäller mellan och inom olika vetenskaper och praktiker. Därför, menar de, är det speciellt viktigt att redogöra specifikt för vad det är man avser med reflektion i ett specifikt sammanhang, såväl i forskningssammanhang som i praktiken.

4.1 Reflektion och reflektiv praktik

Reflektion som begrepp har sin grund inom vuxenpedagogiken och relateras ofta till *lärande* i sin roll som professionell eller på arbetsplatsen (Van Beveren et. Al., 2018). Att *reflektera* innebär enligt Svenska akademins ordlista att man noga tänker igenom, begrundar, återspeglar eller återkastar något (SAOL, 2015). Dewey (1933) är den som ursprungligen anses ha myntat begreppet reflektion i sitt verk *How we think*. Reflektion handlar enligt honom om att man kopplar ihop teoretisk kunskap och praktikisk kunskap genom att aktivt begrunda sina egna tankemönster och erfarenheter. Det handlar om en kognitiv process med en ständig lärandeprocess som mål. Förutom att reflektionen sker kognitivt, involverar Dewey (1933) också känslors betydelse i processen. Donald Schön (1983) myntade senare begreppet *reflektiv praktik*, där han liksom Dewey (1933) betraktar reflektionen som en lärandeprocess där teori och praktik framgångsrikt kan mötas. Han skiljer på reflektion *in action* och reflektion *on action*. Reflektion *in* handlar om den reflektion som sker och pågår under en situation, t.ex. under ett klientmöte, medan reflektion *on*, dvs *över*, går ut på att i efterhand funderar över det som hände, hur vi själva agerat, varför vi agerat så och ifall vi kunde agerat annorlunda.

Reflektion och dess innebörd syftar alltså ofta till att beskriva en lärandeprocess. Van Beveren et. Al (2018) har i en litteraturöversikt över reflektion inom pedagogik, psykologi och socialt arbete urskiljt tre syften för lärande genom reflektion: en individuell, en interpersonell och en socio-strukturell dimension av lärande.

På ett personligt eller individuellt plan handlar reflektion om att förbättra sin professionella förmåga och att vara uppmärksam på sin egen position, den makt man besitter och hur man utövar den (Van Beveren et. al., 2018). Följaktligen handlar reflektion på det personliga planet också om att förändra sig själv och sina egna antaganden och uppfattningar i enlighet med det som Mezirow (1998) kallar *transformativt lärande*. Reflektion handlar också om att som praktiker ta sitt ansvar över att öppna upp för andra diskurser än de som tas för givna. (Van Beveren et. al., 2018)

På den interpersonella nivån handlar syftet med reflektion enligt litteraturöversikten om att utveckla praktisk kunskap, vara uppmärksam på klienters position och socioekonomiska faktorer i förhållande till den egna och att skapa empatiska relationer. På den sociostrukturella nivån är syftet med reflektion bland annat att effektivisera och förbättra praktiken, men också att synliggöra hur praktiken interagerar med maktstrukturer och att utmana dominerande diskurser, bland annat kring normer och normalitet, och dess inverkan på praktiken. Syftet med reflektion på sociostrukturell nivå är också en strävan till förändring i vid bemärkelse. Strävan gäller både förändring av kunnandet men också att förändring av de sociala strukturerna. (Van Beveren et. al., 2018)

Litteraturöversikten som Van Beveren et. al. (2018) genomfört visar också att syftet med reflektion ofta kopplas till värderingar så som social rättvisa, antiförtryckande praktik och demokrati (Van Beveren et. al, 2018; 6). Bland annat dessa värden kan kopplas till de normer som ofta kopplas till det sociala arbetet. Innan jag närmare behandlar reflektion inom socialt arbete, berör jag närmare vad som utmärker en kritisk reflektion.

4.2 Kritisk reflektion

Vad skiljer kritisk reflektion från reflektion mera allmänt? Enligt vuxenpedagogen Brookfield (2009), utmärks det *kritiska* av att målet med reflektionen är att ifrågasätta och undersöka maktstrukturer och hur de påverkar våra antaganden och vårt agerande. Enligt en annan vuxenpedag (Mezirow, 1998) handlar kritisk reflektion om att begrunda sig själv, sina egna uppfattningar och antaganden för att skapa perspektivförändring samt uppnå transformativt lärande. Transformativt lärande går i korthet ut på att transformera sina referensramar, för att bli mera öppen och kunna lära sig.

Kritisk reflektion har i litteraturen definieras två olika sätt (de Groot et. al.,2011): en del utgår från kritiska teorier och riktar fokus på maktrelationer, och det huvudsakliga syftet med kritisk reflektion är då empowerment och emancipation (Brookfield, 2009). Andralägger mera fokus på att utmana antaganden och förutfattade meningar för att förändra praktiken (Mezirow, 1998).

En del av litteraturen om kritisk reflektion fokuserar också på att medvetandegöra språkets roll som konstruerande makt. I detta avseende ligger den kritiska reflektionen nära diskursanalysen (White, Fook & Gardner, 2006; 9–10).

“To reflect critically at this level, practitioners need to understand the historically contingent nature of their ideas. The familiar theories and practices need somehow to be ‘made strange’, so that they can be properly interrogated and so that people can build their own ethics out of this analytic process. That is, they can develop the capacity to resist and transgress.”

(White, Fook & Gardner, 2006; 10)

White, Fook och Gardner (2006) menar att den kritiska reflektionen går ut på att kritiskt granska det som är bekant genom att ”göra det främmande”. Gurid Aga Askeland (2006) kritiserar att reflektion och kritisk reflektion ofta används synonymt. Det gemensamma är visserligen att de båda strävar till att granska praktiken för att utveckla ny kunskap som kan bidra till att utveckla professionen (Askeland, 2006; Fook, 2005). Reflektion är dock inte per automatik kritisk, utan det kritiska handlar om att personen granskar både de sociala strukturerna och sina egna antaganden som sammanhänger med bland annat av en själv omfattande normer och uppfattningar om normalitet, i förhållande till praktiken. Kritisk reflektion skiljer sig alltså från reflektion i allmänhet genom ett kritiskt förhållningssätt till maktstrukturer, hur ens egen person inverkar på praktiken och hur kunskap (kring bl.a. normer och normalitet) produceras (Fook & Gardner, 2007). *Reflexivitet* är ett begrepp som handlar om den del av kritisk reflektion som fokuserar på hur kunskap skapas och uppfattas samt praktikers förmåga att se sig själv som skapande av kunskap (Fook, 2005). Reflexivitet utgör därmed en viktig del av kritisk reflektion, men används ofta felaktigt synonymt.

4.3 Kritisk reflektion i socialt arbete

Socialarbetare besitter genom sitt arbete en makt att definiera olika situationer, beteenden eller händelser vara i behov av åtgärder. Jag har i kapiteln ovan visat hur normer och avvikelser är högt närvarande i socialt arbete och hur förtryck riskerar återskapas då inte de normer och värderingar som styr arbetet reflekteras över. Lösningen på denna problematiken, beskrivs ofta vara kritisk reflektion (Mattsson, 2015). Jag väljer inleda detta kapitel med ett citat av Tina Mattsson som jag finner mycket beskrivande:

”Svårigheten att se och oviljan att erkänna det faktum att våra handlingar på olika sätt kan bidra till förtryck är det som gör att det kan bestå.”

(Mattsson, 2015; 12)

Enligt Mattsson (2015) krävs alltså att socialarbetare först erkänner för sig själva att också socialt arbete kan bidra till förtryck och bidra till att upprätthålla de strukturer som i sin tur kan vara en bakomliggande orsak till sociala problem. Först då socialarbetare erkänner det, kan socialarbetare verka på ett antiförtryckande sätt.

Begreppet kritisk reflektion började användas i socialt arbete i samband med postmoderna tankegångar som började ifrågasätta professioners auktoritet (Karvinen-Niinikoski, 2009). Det

sociala arbetets fackorganisation i Finland, Talentia, tillskriver kritisk reflektion en central betydelse i sina etiska riktlinjer (Talentia, 2018). Enligt riktlinjerna måste en socialarbetare *kritiskt granska* sin egen verksamhet och vara *kritiskt medveten*. Enligt fackorganisationen är detta ett krav som skiljer socialt arbete från många andra professioner.

Gillian Ruch (2005) har skrivit om reflektivt lärande i socialt arbete och skiljer på *fyra olika former av reflektion* för att uppnå det. *Teknisk reflektion*, menar Ruch (2005) är den lägsta nivån av reflektion, där praktikern enbart gör beslut och löser problem på basen av yttre information som finns tillgänglig (Hatters & Smith, 1995; Clift et. Al., 1990; Kondrat, 1992 ur Ruch, 2005). *Praktisk reflektion* utgår ifrån att verkligheten och därmed också kunskap är socialt konstruerad och kontextbunden. Syftet med praktisk reflektion är därmed att utforska och bli medveten om de antaganden som ligger som grund till praktiken (Ruch, 2005). *Kritisk reflektion* enligt Ruch (2005) handlar om att utmana och förändra de rådande strukturerna (sociala, kulturella och politiska) genom att se dem som kopplade till arbetet. *Processreflektion* utgår från ett psykodynamiskt perspektiv som ser praktiken som påverkad av också omedvetna aspekter, till exempel hur känslor påverkar arbetet (Ward & MacMahon, 1998; Huges & Pengely; 1997 ur Ruch, 2005).

Jan Fook och Fiona Gardner (2007) har skrivit en övergripande handbok kring kritisk reflektion i social- och hälsovård. Enligt dem är kritisk reflektion både en process och en teori som går ut på att dekonstruera sina antaganden hos sig själv, med syfte att förändra dem också i den sociala värld man ingår i (Fook & Gardner, 2007; 14). De baserar sin förståelse av kritisk reflektion på tre utgångspunkter (fritt översatt från engelska):

- 1) Individer ingår i och interagerar med en social kontext
- 2) Kritisk reflektion är både teori och praktik
- 3) Kritisk reflektion kräver en koppling mellan en förändrad medvetenhet och ett förändrat agerande

Fook och Gardner problematiserar individuella antaganden som bör brytas ner, men är också noga med att påpeka att individen ingår i och interagerar med ett större socialt sammanhang. Det här innebär att socialarbetares "egna" uppfattningar bör ses i relation till samhällets uppfattningar och normer. Det här är också något som jag kommer utgå ifrån i denna studie. Antagandena om den sociala världen är enligt Fook och Gardner ofta dolda och består av sådant man tar för givet (Fook & Gardner, 2007; 17). Dessa antaganden kan komma till uttryck på flera sätt, så som genom trosuppfattningar, värderingar, ideér eller teorier (ibid). Liksom Mattsson (2015) menar de också att kritisk reflektion kräver aktivt agerande för en förändring. För att reflektera *kritiskt* i dess fulla bemärkelse, räcker det alltså inte med en medvetenhet om att både egna antaganden i kombination med strukturer påverkar arbetet, utan det krävs också aktivt agerande för en förändring. Det huvudsakliga målet med kritisk reflektion är enligt dem professionell utveckling (Fook & Gardner, 2007, 20).

Följdaktligen redogör Fook och Gardner för fyra teoretiska grunder för kritisk reflektion: reflektiv praktik, kritisk (social) teori, postmodernism/dekonstruktion och reflexivitet (2007, 23). Jag har själv försökt sammanfatta dessa utgångspunkter, med några vidare beskrivningar relevanta med tanke på just normer och normalitet, i nedanstående tabell för att kunna använda som stöd senare under forskningsprocessen:

Tabell 1: Min egen sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna för kritisk reflektion i socialt arbete enligt Fook och Gardner (2007; 22-37).

REFLEKTIV PRAKTIK (Fook & Gardner, 2007; 24-27)				REFLEXIVITET (Fook & Gardner, 2007; 27-30)	POSTMODERNISM , DEKONSTRUKTION OCH KRITISK (SOCIAL) TEORI (Fook & Gardner, 2007; 31-37)				
Reflektion över bakgrunds-antaganden	Reflektion över hur egna föreställningar, värderingar, normer och känslor inverkar på arbetet	Medvetenhet om hur antagande-strukturer riskerar påverka arbetet	Teorier och allmänt vedertagna uppfattningar tas inte förgivna	Kritisk inställning till kunskap och kunskapsproduktion	Reflektion över maktstrukturer eller reflektion över sin egen position ur ett maktperspektiv	Reflektion över kategoriseringar (här s.k. tillhörighetskategorier).	Distanserat förhållnings-sätt till sig själv och sitt eget arbete.	Strävan till ständig perspektiv-förändring.	Strävan till att förändra de kulturella, historiska eller sociala strukturerna (Fook & Gardner, 2007; 14)

En reflektiv praktik handlar i korthet, enligt dem, om att som professionell granska sina egna bakgrundsantaganden och hur de påverkar arbetet. Teorier och allmänt vedertagna uppfattningar bör granskas och inte tas som förgivna (Fook & Gardner, 2007; 24–27).

Reflexivitet handlar om hur vi uppfattar kunskap och uppfattar vår egen del i kunskapsskapandet. Fook och Gardner utgår ifrån att kunskap och kunnande är både socialt konstruerat och något som skapas av oss som individer. Vårt egna specifika varande, våra känslor, erfarenheter och sociala status påverkar hur vi uppfattar och ser på olika fenomen. Också omständigheterna och sättet som vi får ta del av information har en inverkan på hur vi tar emot informationen (ibid, 27–30). *Postmodernism* bidrar med förståelse av hur makt produceras och vilken roll bland annat språket och kunskap har. Hur vi talar om saker och vilka diskurser vi anammar är kopplade till makt. Postmodernismen ger också vid handen ett kritiskt angreppssätt för att närma sig de egna antagandena och professioners roll. Ett postmodernistiskt synsätt kan därmed handla om att man uppmärksammar maktstrukturerna och sin egen socialarbetarposition ur ett maktperspektiv (ibid, 31–33). Värt att nämna är även att dessa teoretiska utgångspunkter till stor del överlappar eller går in i varandra, trots att jag även själv i Tabell 1 delvis skiljt dem åt.

I Finland har speciellt Synnöve Karvinen-Niinikoski undersökt och givit begreppet kritisk reflektion i socialt arbete en betydelse. Karvinen-Niinikoski (2009) utgår också ifrån att kritisk reflektion förutsätter en medvetenhet om sig själv samt ett distanserat grepp till sitt eget handlande, där man också förmår se det i sin samhälleliga kontext. Hon har skrivit bland annat om hur kritisk reflektion kan bidra till arbetshälsan och skapa ett mera hållbart socialt arbete för så väl socialarbetare och organisation som klienter. Karvinen-Niinikoski (2009) menar till

exempel att kritisk reflektion utvidgar handlingsutrymmet och kan hjälpa socialarbetaren att uppleva mening med arbetet:

“Critical reflection may also give a feeling of empowerment through consciousness of choices and opportunities for alternative actions. When safe and containing reflective forums for social workers to ‘stop and think’ are available, no doubt critical reflection will work in helping social workers to become subjects of their own agency and see the meaning of professional discretion in promoting good creative and proactive social work. Thus they might also be gaining the experience of ‘having a say’ and feeling more satisfied and motivated to stay in their career path. However, if critical reflection is left to occasional use depending on the organisational ‘good will’ for ‘a culture or climate for critical reflection’ and only urging for radical transformation, it may work just the opposite way. “

(Karvinen-Niinikoski, 2009; 345)

Karvinen-Niinikoski (2009) påtalar alltså flera fördelar med kritisk reflektion, men påpekar likaså faran ifall denna inte utövas på rätt sätt. Kritisk reflektion och reflekterande dialoger antas också kunna bidra till att bättre hantera de utmaningar och förändringar som socialt arbete står inför (Yliruka & Karvinen-Niinikoski, 2013). Yliruka och Karvinen-Niinikoski (2013) menar dock att kritisk reflektion inte bara kan avgränsas till något som sker hos varje enskild individ, utan hela organisationen och det praktiska arbetet behöver involveras.

I boken *Att fostra familjen* (Johansson & Bäck-Wiklund, 2006) uppmuntras den professionella analysera sin praktik och dess konsekvenser på de olika nivåerna: samhälle, familj och individ. Att kritiskt granska handlar också här om att dekonstruera antaganden och uppfattningar (Johansson & Johansson, 2012; 22). I arbete med barn och familjer och i barnskyddsarbete som behandlar familjers vardagsliv, kan dessa antaganden och uppfattningar vara högst vardagliga och därmed svåra att ens lägga märke till.

En övergripande observation jag kunnat göra gällande kunskapsläget kring kritisk reflektion är att det verkar finnas mycket forskning och litteratur kring kritisk reflektion i socialt arbete på en teoretisk nivå, medan kritisk reflektion och dess förekomst i praktiken är betydligt mindre utforskat. Maria Balk har år 2013 skrivit en Pro gradu avhandling vid Helsingfors universitet kring just kritisk reflektion bland socialarbetare i barnskyddet. Avhandlingen visade att kritisk reflektion på ett djupare plan inte förekommer i stor skala i praktiken. Med begreppet kritisk reflektion, avsåg de flesta av socialarbetarna som deltog i hennes studie den diskussion de för med kollegor kring olika klientfall. Den reflektion som förekom bland socialarbetarna i avhandlingen, behandlade mest det praktiska arbetet. Reflektionen som görs tillsammans med förmanen, arbetsparet eller i teamet, verkar främst handla om att få bekräftelse för sitt eget handlande i någon viss situation (Balk, 2013; 69). Makperspektivet lyfts upp av 4 av de 11 socialarbetarna som deltog, vilket Balk tolkar som en början till kritisk reflektion. En-två

socialarbetare använde kritisk reflektion då de reflekterade, genom att exempelvis utgå från samhällsliga perspektiv, reflektera över lagstiftningens föränderlighet och barnskyddsperspektivets grund samt acceptera den osäkerhet som barnskyddsarbetet inbegriper (Balk, 2013; 70).

Till näst har jag valt att lyfta upp intersektionalitetsperspektivet som ett verktyg för kritisk reflektion i socialt arbete. På det viset hoppas jag också kunna knyta ihop diskussionen kring normer och avvikelse med diskussionen om kritisk reflektion. Som jag redan nämnt ovan, hänger normer och normalitet ofta ihop med olika kategorier som vi skapar oss själva. Intersektionalitet är ett begrepp som strävar till att synliggöra detta.

4.4 Intersektionalitet som verktyg för kritisk reflektion i socialt arbete

Tina Mattsson (2015) har skrivit en bok om intersektionalitet i socialt arbete, där hon knyter samman kritiska teorier och begreppet intersektionalitet i en *kritisk reflexiv metod* som ett verktyg i praktiskt socialt arbete. Intersektionalitet är ett perspektiv som belyser hur föreställningar om olika kategorier så som till exempel kön, klass, etnicitet, ras och sexualitet är sammankopplade och skapar maktförhållanden (Mattsson, 2015; 21). Intersektionalitet fungerar också som ett analysinstrument för att undersöka hur olika kategorier verkar tillsammans i sociala sammanhang och bidrar till komplicerade maktstrukturer i samhället (Crenshaw, 2006; Mattsson, 2015).

Vi blir givna och ger andra tillhörighetskategorier i olika sammanhang. Kategorierna kan ge oss trygghet, men kan också få oss att känna oss obekväma. I socialt arbete används ofta kategorier för att beskriva människors stödbehov, utsatthet eller trovärdighet. Kategorier är i sig inte problematiska, men då de exempelvis leder till att man tar avstånd från någon som tillhör eller inte tillhör en kategori och därmed riskerar skapa orättvisa, är det värt att ifrågasätta (Johansson & Johansson 2012; 22). Kategorierna finns bland annat till för att göra det praktiska arbetet genomförbart och organiserat, men samtidigt skapas gränser och ett vi-dem synsätt som riskerar skapa över- och underordnade kategorier. Hur vi talar om sociala problem och hur vi konstruerar kategorier, skapar strukturer som missgynnar eller gynnar vissa individer (Herz, 2012a).

Vi skapar till exempel uppfattningar om vad som är manligt och kvinnligt. Det handlar då inte om det biologiska könet, utan om vad det *innebär* att vara född kvinna eller man (Connell, 2009; 76). Till exempel uppfattas klädesplagget klänning av en majoritet idag vara mera kvinnligt än manligt. Det är dock något som är socialt konstruerat och inte något som är av naturen givet. I praktiken leder också våra uppfattningar om något till att vi genom våra handlingar och bemötande också reproducerar och återskapar uppfattningarna (Mattsson, 2015; 34). Genom att vi som föräldrar till små barn börjar klä flickor i klänning och avstår från att klä pojkar i klänning, reproducerar vi uppfattningen av klänningen som kvinnligt klädesplagg. Våra

uppfattningar får därmed konkreta konsekvenser. Detta förenklade exempel är endast avsett att illustrera resonemanget.

Vi skapar alltså uppfattningar och kategorier ”per automatik” för att kunna organisera oss och tolka intryck från vår omvärld. Det kan förutom könskategorier och genus också handla om andra kategorier så som ursprung, etnicitet, hudfärg, klass, social status, utbildningsgrad, sexualitet eller position på arbetsmarknaden. Alla kategorier hänger ihop med de antaganden och uppfattningar som vi skapar oss själva eller tillsammans (jämför normer, normalitet och avvikelse). Kategorierna samt innebörden av dessa är socialt konstruerade (Lykke, 2005; 8). Kategorierna är därmed något som *görs* i samhället, inte något som personer *har* eller *är* (Lykke, 2005; 14). Olika kategorier kan stärka varandra, komplettera varandra men likaså ställas mot varandra eller rentav konkurrera mot varandra (Borgström, 2005; 5). Det handlar om hur olika maktordningar inte kan separeras från varandra, utan hänger samman (Borgström, 2005).

Intersektionalitet har vuxit fram ur en kritik mot feminismen. Kritiken bottnade i att feminismen endast utgick från förtrycket av vita västerländska medelklasskvinnor och osynliggjorde förtryck av till exempel arbetarklasskvinnor eller mörkhyade kvinnor, som inte delade samma erfarenheter (Crenshaw, 2006). Ur denna kritik växte ett krav på en mer komplex analys av förtryck som tar i beaktande flera kategorier samtidigt. Intersektionalitet har bidragit med ett svar på detta i form av ett mer nyanserat synsätt, som utgår från att många kategorier samverkar samtidigt i en komplex process. Kimberle Crenshaw, som är en av grundarna av begreppet intersektionalitet, undersöker i sin forskning hur dimensionerna kön och ras samverkar. Crenshaw (2006) pratar om en *intersectional identity*, för att beskriva hur ens identitet består av olika sammanflätade dimensioner. Hon menar till exempel att mörkhyade kvinnor ofta ”faller emellan”, då de varken kan relatera helt och hållet till gruppen mörkhyade (ses oftast som män) eller till gruppen kvinnor (ses oftast som vita). Hon använder begreppet bland annat för att bredda förståelsen av våld mot kvinnor.

Mattsson (2015) förespråkar alltså ett kritiskt socialt arbete med intersektionell förståelse. Det innebär att socialarbetaren med hjälp av kritiska teorier, gör sig medveten om sina egna föreställningar och ageranden samt hur de förhåller sig till makstrukturer i samhället. Enligt Mattsson handlar inte kritisk reflektion om att ”vi tänker i största allmänhet” utan om en reflektion över sina egna antaganden och deras effekt på ett djupare plan (Mattsson, 2015; 11). Det handlar också om att förändra och bära ansvar för en praktik som gynnar underordnade i samhället (Mattsson, 2012; 107). Hela organisationen behöver också involveras för att problematisera och granska de traditionella arbetssätten inom socialt arbete (Mattsson, 2012; 108).

Förutom att intersektionalitet kan fungera som ett verktyg för kritisk reflektion, är det också starkt kopplat till normer, normalitet och avvikelse. Detta samband kan illustreras genom att

lyfta fram en studie av Lena Sawyer (2012), där hon intresserat sig för hur normalitet konstrueras på ett familjehem. Hon använder diskursanalys kombinerat med en *intersectional approach* för att närma sig hur normalitet görs på familjehemmet. Sawyer (2012) menar, att genom att kollektivt på familjehemmet skapa en bild av vad som anses vara normalt avseende de olika kategorierna skapas det också en bild av vad som är avvikande, vilket hon benämner *intersectional normalization* och *intersecting meanings*. Personalen på familjehemmet menar till en början att kön, etnicitet och klass inte inverkar på hur de tänker på och arbetar med familjerna bosatta där. I studien blir det ändå tydligt hur personalen genom sitt sätt att tala, reproducerar en bild av normalitet, där just dessa kategorier blir tydliga. Speciellt begreppet ”*Svensson*”, används av personalen för att beskriva det de anser vara idealet och det eftersträvansvärda: bland annat heterosexualitet, ekonomisk konsumtion och medelklass. Personalen skiljer också tydligt på sig själva och familjerna, och positionerar därigenom sig själva som normala eller åtminstone åtskilda från familjerna som mer eller mindre beskrivs som bärare av problem. Studien visar på bland annat hur omedvetet och hur inbyggt och komplext normaliseringen sker. Utan att märka det, reproducerade personalen genom sitt sätt att tala, t.ex. en heteronormativ förståelse av kön (Sawyer, 2012; 158). Mycket av personalens berättelser fokuserade på kvinnors romantiska (fel) val av män, deras uppfostran och problem relaterade till fortplantning. Personalens personliga uppfattningar av ett bra liv var högst närvarande i deras sätt att diskutera sitt arbete med familjerna. Trots att personalen var en olik grupp, skapades ändå en vi-de tanke, där personalen framställdes som idealet och familjerna som avvikare (Sawyer, 2012; 155–156). Denna studie visar också på ett exempel på hur intersektionalitet kan användas som redskap för att förstå och uppmärksamma hur normer reproduceras samt hur dolda maktförhållanden skapas och är närvarande i socialt arbete.

Också andra studier har visat hur olika tillhörighetskategorier är närvarande i barnskyddsarbete. Baianstovu (2018) konstaterar att tvångsingripanden mot barn med utomeuropeisk bakgrund förekommer i mycket högre utsträckning än mot svenska barn och efterlyser mer rättvis socialvård som kan hantera mångfald. Lundström och Sallnäs har (2003) har analyserat dokument kopplade till social barnavård under 1900-talet, där det blir tydligt att kategorier som etnicitet, klass och kön är ytterst närvarande och att barnskyddsarbete därmed riskerar återskapa strukturella obalanser.

Laanemets, Mattsson och Nordling (2017) har undersökt hur socialarbetare hanterar och förstår kategoriseringar och maktstrukturer. Speciellt fokus i deras studie ligger på kategorierna kön och genus. De utgår ifrån att kategorier av olika slag riskerar skapa ojämlika makstrukturer. Deras intresse ligger därmed i hur socialarbetare förhåller sig till kategorier samt sin egen maktposition jämt mot klienten. De har genom att analysera två kvalitativa studier, kommit fram med begreppen *frikopplade* och *sammankopplade* för att beskriva socialarbetares förhållningssätt till dessa frågor. I de fall där socialarbetare är frikopplade, ser socialarbetarna sig själva som objektiva och sin praktik som åtskilda från samhällets maktstrukturer. Dessa socialarbetare beskrev bland annat en ovilja att generalisera eller skapa stereotypa uppfattningar

genom att använda kategoriseringar i klientarbetet. Detta ser dock forskarna som en fara för att maktstrukturerna i stället osynliggörs. De socialarbetare som däremot är sammankopplade, kombinerar en strukturell förståelse av maktförhållanden med en förståelse av individnivåns komplexitet (Laanemets, Mattson & Nordling, 2017; 181). Författarnas slutsats är att det krävs denna sammankoppling mellan individ och struktur, för att verkligen göra vardagsverkligheten begriplig:

”Genom att länka samman de människor och de sociala problem som socialarbetare möter i det praktiska arbetet, med en förståelse för människors olika levnadsvillkor, blir det möjligt att hålla fast vid och synliggöra maktordningar och ojämlikhet som annars tenderar att vara svår att ta tag i, blotta och ta ansvar för. Det sammankopplande förhållningssättet är med denna utgångspunkt användbart och eftersträvansvärt i socialt arbete för att pendla mellan närhet och distans och se hur både inre och yttre kategorier påverkar arbetet.”

(Laanemets, Mattsson & Nordling, 2017; 182)

Det sammankopplande förhållningssättet kräver att socialarbetare hela tiden reflekterar och pendlar mellan närhet och distans (ibid). Författarna menar att det viktigaste för socialarbetare är att lämna tanken om att yrkesrollen skulle göra dig neutral eller objektiv. Det är omöjligt att frikoppla det sociala arbetet eller enskilda socialarbetare från den samhälleliga maktordningen som råder. Att sammankoppla sig, är dock inte heller något man gör en gång och sedan kan koppla av, utan det krävs ett ständigt arbete med att förstå hur maktstrukturer präglar vår vardag och vårt arbete.

Jag har nu redogjort för det intersektionella perspektivet och på vilket sätt det aktualiseras i socialt arbete. Jag avser i denna empiriska studie inkludera det intersektionella perspektivet genom att i studiens upplägg på olika sätt försöka beakta betydelsen av olika tillhörighetskategorier, så som kön och etnicitet. Till följande kommer jag precisera avhandlingens frågeställningar.

5 Precisering av frågeställningarna

Jag har nu redogjort för den teoretiska inramningen av magisteravhandlingen. Jag har bland annat visat hur normer, normalitet och olika tillhörighetskategorier är närvarande i det sociala arbetet på många plan, samt hur det finns risker att praktiken sker på ett förtryckande sätt, ifall socialarbetare inte reflekterar över de bakomliggande antagandena. Det finns rikligt med litteratur som förespråkar kritisk reflektion i socialt arbete, för att hantera dessa frågor. Intresset för avhandlingen ligger i ifall denna typ av reflektion förekommer i praktiken bland socialarbetare verksamma inom barnskyddsarbetet.

Syftet med avhandlingen är att undersöka hur socialarbetare förhåller sig till normer och normalitet, bland annat med koppling till olika tillhörighetskategorier i barnskyddsarbetet. Avhandlingen strävar till att, genom att använda två vinjetter, undersöka ifall tillhörighetskategorier inverkar på hur socialarbetare bedömer (fiktiva) barnskyddsfall. Avhandlingen strävar även till att undersöka hur socialarbetarna själva uppfattar betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbete samt ifall det förekommer kritisk reflektion, då socialarbetarna resonerar kring dessa frågor.

Avhandlingen strävar närmare till att besvara följande frågeställningar:

1. Hur framträder normer och uppfattningar om normalitet i socialarbetares bedömningar av (fiktiva) barnskyddsfall, då tillhörighetskategorierna kön och etnicitet varierar?
2. Hur reflekterar socialarbetarna kring betydelsen av normer och normalitet i dessa barnskyddsfall och mera generellt?
3. Hurdana uttryck för kritisk reflektion framträder i socialarbetarnas resonemang?

6 Datainsamlingsmetod

Syftet med detta kapitel är att redogöra för hur jag gått till väga i datainsamlingsprocessen.

6.1 Målgrupp och praktiskt genomförande

Eftersom det i huvudsak är socialarbetares egna reflektion kring barnskyddsarbete jag vill undersöka, har jag valt att rikta mig till socialarbetare verksamma inom barnskyddet, närmare bestämt till socialarbetare som arbetar inom det kommunala barnskyddet och därmed också fungerar som myndighetsutövare. Jag övervägde också att intervjua socialarbetare inom den privata barnskyddssektorn, men bestämde mig slutligen för att endast rikta mig till det kommunala barnskyddet, främst för att intervjuerna ska vara jämförbara sinsemellan. Socialt arbete inom privata sektorn har inte samma ingripande och beslutsfattande roll som det kommunala barnskyddet, vilket kan vara av stor betydelse för reflektionen kring arbetet och förhållningssättet till normers roll i arbetet.

I maj-juni 2020 var jag per e-post i kontakt med ledande socialarbetare eller socialservicechefer inom barnskyddet i flera nyländska kommuner för att undersöka ett intresse att delta i min magisteravhandling. Dessa personer har i sin tur informerat socialarbetarna på sin arbetsplats vidare per e-post eller under arbetsplatsmöten. Slutligen var det socialarbetare från tre olika kommuner som tog kontakt med mig för att anmäla sitt intresse att delta i studien. I detta skede visste socialarbetarna att studien kommer undersöka socialarbetares reflektion kring barnskyddsarbete och att bedömningar av fiktiva barnskyddsfall kommer att ingå. Sammanlagt har 8 socialarbetare från tre olika nyländska kommuner deltagit i studien. Deras arbetserfarenhet inom barnskyddsarbete har varierat från bara några månader till och med ca. 25 år. De flesta har ca. 5–10 års erfarenhet inom barnskyddet. Två av socialarbetarna har en ledande position, men har också erfarenhet av direkt klientarbete.

Jag har alltså använt mig av ett s.k. bekvämlighetsurval som baserar sig på de informanter som har velat och haft möjlighet att ställa upp. Enligt Denscombe (2014) är detta passande för mindre forskningssammanhang där forskaren har begränsad tid och budget. Jag har också specifikt efterfrågat svenskspråkiga socialarbetare, på grund av att svenska är mitt modersmål. Eftersom mina kunskaper i svenska och finska är på väldigt olika nivå, minskar detta risken för språkliga missförstånd eller misstolkningar av materialet. Det innebär dock också att finskspråkiga socialarbetare inte representeras i studien. Eftersom syftet inte är att generalisera resultatet till socialarbetare överlag, utan snarare utöka kunskapen om socialarbetares enskilda reflektioner, upplever jag dock inte detta som något problem.

Jag ansökte om och beviljades forskningstillstånd hos alla tre kommuner och kunde därmed sätta igång med datainsamlingen i augusti 2020. Jag valde att göra kvalitativa intervjuer med socialarbetarna, för att nå deras personliga uppfattningar och reflektion kring arbetet. Eftersom jag utgår ifrån att uppfattningar, antaganden och förståelse skapas och reflekteras över också

tillsammans i arbetsgemenskapen, var min strävan ursprungligen att göra gruppintervjuer. Det visade sig dock vara väldigt svårt att hitta lämpliga tidpunkter för intervjuerna som passade flera socialarbetare samtidigt. Dessutom tog ett forskningstillstånd från en kommun flera månader längre än jag räknat med, vilket hindrade mig från att genomföra de planerade gruppintervjuerna.

Slutligen genomförde jag 2 parintervjuer (två intervjuer med två deltagare), 4 uppföljande individuella intervjuer (med samma fyra deltagare som i parintervjuerna) och 4 enbart individuella intervjuer. Sammantaget har jag alltså gjort 10 intervjuer med 8 socialarbetare, vilket gett mig ca. 240 minuter bandat intervjumaterial. De individuella intervjuerna har alla räckt ungefär 30 minuter, medan parintervjuerna räckte lite längre, 35–40 minuter. De uppföljande individuella intervjuerna har räckt enbart ca. 15 minuter och har hållits antingen direkt efter parintervjun eller några dagar senare.

Samtliga intervjuer har varit semistrukturerade (se intervjuguiden i Bilaga 3), vilket innebär att jag som intervjuare gjort upp färdiga teman och frågor, men också haft möjligheten att vara flexibel inför ordningsföljden och haft utrymme för följdfrågor (Larsen, 2018; 139). *Den första delen* av intervjuerna har bestått av bedömning och diskussion kring två vinjetter, medan *andra delen* varit en mera reflektiv del, där socialarbetarna uppmanats reflektera över sina egna bedömningar av vinjetterna men också barnskyddsarbetet överlag i förhållande till normer och normalitet. I de fall då socialarbetaren enbart deltagit i en individuell intervju, har intervjun direkt innefattat båda delarna. Parintervjuerna har i huvudsak bestått av bedömning och diskussion kring vinjetterna, medan reflektionen har ägt rum inom ramen för den uppföljande individuella intervjun.

På grund av smittorisen för coronaviruset som varit närvarande under avhandlingens genomförande, har intervjuerna genomförts på distans via videokommunikationsprogrammet Teams. Bild och ljud har varit påslagna under intervjutillfällena och ljudet har bandats in via programmet Quicktime samt via en extern mobil bandspelare. Att genomföra intervjuerna på distans har gjort det lättare för socialarbetare från olika kommuner att delta samtidigt. Jag har inte heller behövt resa för att göra intervjuerna, utan jag har kunnat göra dem hemifrån, vilket sparat mig tid och pengar. I de flesta fall har socialarbetarna deltagit från sin arbetsdator på arbetsplatsen, men några av socialarbetarna har också genomfört intervjun hemifrån, eftersom de arbetat på distans. Bangura Arvidsson (2003) resonerar i sin doktorsavhandling kring att intervjuer i intervjupersonens hemmamiljö kan bidra till att personen är mer avslappnad och har lättare att ta till sig frågorna, vilket jag tror kan ha varit en fördel också i min studie.

Överlag har den tekniska kommunikationen fungerat väl och jag upplever att socialarbetarna som jag har intervjuat har varit vana med denna typ av digital kommunikation och känt sig relativt bekväma. I några fall har ljudet eller uppkopplingen brutit eller krånglat, men det har i samtliga fall ordnat sig snabbt. Ändå är jag övertygad om att interaktionen mellan mig som

forskare och informanterna, inte har haft samma förutsättningar jämfört med att intervjuerna som planerat skulle ha genomförts genom personliga möten. Antagligen har jag gått miste om möjligheterna att skapa en verklig kontakt och samtalskemi, vilket självklart kan ha haft en inverkan på hur socialarbetarna har svarat på frågorna och huruvida de känt sig trygga med att reflektera och dela med sig av sina erfarenheter och uppfattningar.

6.2 Vinjetter som underlag för diskussion och reflektion

Här redogörs för de vinjetter som utgjorde underlag för den ovan nämnda *första delen* av intervjuerna. En vinjett sätter en fråga som ska behandlas i sitt sammanhang och har använts flera gånger tidigare i forskning kring välfärdsservice (Kullberg & Brunnberg, 2007; 177). Vinjetter är bra verktyg för att nå värderingar, normer eller attityder hos de personer som deltar (Kullberg & Brunnberg, 2007; 177). Jag har valt att använda vinjetter i min studie främst för att skapa ett jämförbart diskussionsunderlag, men också för att besvara den första forskningsfrågan relaterad till betydelsen av tillhörighetskategorier vid bedömningar i barnskyddsarbete.

Genom att socialarbetarna först ombads ta ställning till, och sedan ombads reflektera över sina ställningstaganden, strävade jag efter att uppnå en reflektiv diskussion, där socialarbetaren givits förutsättningar att granska både sina egna antaganden och barnskyddsarbetet kritiskt. De två vinjetterna utgör fiktiva beskrivningar av två olika barnskyddsfall. Tanken har varit att socialarbetarna ska beskriva hur de reagerar på informationen i vinjetterna, hur de själva skulle gå till väga i fallet samt varför, för att sedan övergå till en reflektion över sina bedömningar och antaganden.

Det finns olika typer av vinjetter, beroende på vad de baserar sig på. Dessa vinjetter är tänkta att vara så realistiska som möjligt, vilket är viktigt för att resonemangen ens på något sätt ska kunna antas spegla verkligheten (Kullberg & Brunnberg, 2007; 180). Jag har försäkrat mig om att vinjetterna upplevts relevanta och verklighetstroga, genom att i början av intervjuerna fråga socialarbetarna kring ifall de upplever beskrivningarna som realistiska barnskyddsfall. Att jag har lite arbetserfarenhet från barnskyddet har varit till hjälp för att utveckla och välja beskrivningarna så att de uppfattas relevanta och verklighetstroga.

Jag har använt två olika vinjetter i samtliga intervjuer. Vinjetterna beskriver två olika situationer, där bland annat olika tillhörighetskategorier är närvarande eller aktualiseras. Vinjetter har ofta använts i jämförande studier (se t. ex Blomberg- Kroll, Kroll & Meeuwisse, 2013; Soydan et. Al. 2005). Jag har även i dessa två vinjetter bytt ut kategorier som kön, ålder och etnicitet för att undersöka ifall, samt i så fall hur, det påverkar hur socialarbetare bedömer och sedan reflekterar över vinjetterna.

En nackdel med vinjetter relaterar till validiteten, dvs. ifall diskussionen kring fiktiva fall verkligen kan ge en inblick i verkligheten. I detta fall har jag uppfattat att vinjetterna till största

delen fungerat som ett diskussionsunderlag för att öppna upp diskussionen. Samtliga socialarbetare har bekräftat att vinjetterna känns relevanta eller ”bekanta” fall för dem. Flera har tagit upp egna klientsituationer eller erfarenheter. Socialarbetarna har också givits möjligheter och uppmanats att reflektera och diskutera barnskyddsarbetet överlag.

Nedan presenteras de två vinjetterna. Vinjett 1 har jag själv utarbetat och Vinjett 2 har förekommit i tidigare studier för att jämföra socialarbetares bedömningar av barnskyddsärenden i olika länder (se Blomberg- Kroll, Kroll & Meeuwisse, 2013; Soydan et. Al. 2005).

Vinjett 1.

Milana/Sam är 15 år. Hennes/Sams föräldrar reser och är borta mycket på grund av sina jobb. Det har gjort att Milana/Sam fått klara sig mycket på egen hand, vilket möjliggjort en hel del hemmafestande. Milana/Sam har under det senaste halvåret börjat dricka alkohol och snusa. Några extra slantar tjänar Milana/Sam nu genom att sälja snus och alkohol till vänner. Alkoholen är oftast stulen. Polisen gör en barnskyddsanmälan eftersom Milana/Sam blivit fast för att ha försökt stjäla öl i lokalbutiken. Dessutom försökte hon fly undan en vakt med sin moped. När polisen kom på plats använde Milana/Sam ett ovärdat språk och kallade polisen för fula saker. Under samma vecka kommer det också in en anonym barnskyddsanmälan på grund av att Milana/Sam krävt nakenbilder i utbyte mot snus.

Den första vinjetten beskriver en situation där en ungdom utför kriminella handlingar. Min förhoppning har varit att vinjetten ska öppna upp för en diskussion om kring vad som är ”normalt ungdomsbeteende” samt att socialarbetarna ska ta ställning till vad som är problematiskt och vad som inte är det, för att sedan reflektera över sina ställningstaganden. Genom att i hälften av vinjetterna ha använt ett flicknamn (Milana) och i andra hälften ha använt ett könsneutralt namn (Sam), har jag hoppats kunna synliggöra ifall uppfattningar och antaganden om kön är närvarande i socialarbetares sätt att ta ställning till och bedöma vinjetten. Fyra socialarbetare har alltså fått läsa versionen Milana, medan fyra socialarbetare har tagit del av versionen Sam.

Vinjett 2.

Fas 1:

Distriktssköterskan kontaktar socialbyrån och berättar om Erik Andersson/Ali Habib. Distriktssköterskan har fått veta av en patient att det finns en liten pojke i området, ungefär fyra år gammal, vars föräldrar inte verkar se efter honom ordentligt. Erik/Ali Habib får vara ute sent på kvällarna. Ibland verkar föräldrarna lämna honom ensam hemma när de åker och handlar. Föräldrarna är ett par i 30-års åldern/Föräldrarna är ett ungt par, strax över 20.

Fas 2:

Din byrå får några månader senare ett samtal om samma familj. En granne till familjen *Andersson/Habib* har ringt till konsulenterna på byrån och sagt att hon ofta hör en liten pojke skrika i huset. Häromdagen såg hon pappan slå pojken hårt. Den lille pojken krossade en fönsterruta när han spelade fotboll med några äldre pojkar. Pappan blev mycket upprörd och slog till pojken. Det här var inte första gången som hon såg pappan vara hård mot *Erik/Ali*.

Fas 3:

Ett halvår senare. Vid ett besök på barnvårdscentralen upptäcker sköterskan flera blåmärken på *Eriks/Alis* rygg och ett par runda brännmärken på hans kind och ena arm. Föräldrarna säger att *Erik/Ali* ofta ramlar och slår sig eftersom han är en mycket aktiv pojke. Brännmärkena har han fått när han sprungit mot en cigarett. Vid besöket på BVC visar det sig också att *Erik/Ali* minskat i vikt det senaste halvåret. Mamman berättar att pojken på senaste tiden haft dålig aptit och ofta varit infekterad.

Den andra vinjetten beskriver en situation där omgivningen känner oro för en liten pojke. Även här har tanken varit att socialarbetarna, då de tar ställning till eventuella ingripanden, samtidigt ska lyfta fram vad de upplever vara problematiskt samtidigt som de tar ställning till vad som är mindre problematiskt. Genom att ha frågat socialarbetarna hur en lyckad lösning kunde se ut, har jag hoppats nå deras uppfattningar om vad som är eftersträvansvärt för en dylik familjesituation. Eftersom vinjetten har använts i tidigare forskning, har förhoppningen varit att jag även skulle kunna jämföra socialarbetarnas bedömningar med hur socialarbetare tidigare har bedömt samma vinjett, något som kunde stärka reliabiliteten i min studie. Hälften av socialarbetarna, 4 st., har läst version Erik Andersson, medan andra hälften har tagit del av version Ali Habib.

6.3 Intervjuernas uppbyggnad

Parintervjuerna har bestått av två deltagare som tillsammans diskuterat och resonerat kring vinjetterna. I båda parintervjuerna har deltagarna varit från olika kommuner. De individuella intervjuerna har sedan närmare gått in på socialarbetarnas reflektion kring betydelsen av normer och normalitet i arbetet. Fyra socialarbetare har deltagit enbart genom en individuell intervju och då har intervjun innefattat både en bedömning av vinjetterna samt reflektion kring vinjetterna och betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbetet. Eftersom jag inte kunnat urskilja någon skillnad mellan de individuella intervjuerna och parintervjuerna vad gäller innehållet, har jag valt att inte göra någon skillnad på dessa olika former av intervjuer i fortsättningen av denna rapport.

När jag planerade intervjuerna och utvecklade intervjuguiden (se Bilaga 3), utgick jag från mina forskningsfrågor. Frågorna jag ställt kring vinjetterna uppmanar socialarbetarna att ta ställning till och beskriva hur de skulle arbeta med fallen. Genom att t.ex. fråga om vilka stödinsatser de

skulle kunna tänka sig att behövs samt be dem diskutera en potentiell lyckad lösning, har jag hoppats nå uppfattningar om vad som anses vara problematiskt respektive eftersträvansvärt. Detta som ett sätt för att försöka klarlägga sådana normer och normalitetsuppfattningar som ligger till grund för bedömningarna. Efter detta följer mera direkta frågor kring vad socialarbetarna baserar sina bedömningar på. Därpå förflyttas i intervjuernas *andra del* fokus mot mera allmänna frågor gällande hur socialarbetarna förhåller sig till normer och uppfattningar om normalitet i arbetet överlag, för att slutligen övergå till den mera reflektiva delen som handlar om hur socialarbetarna reflekterar. Genom att ge socialarbetarna förutsättningar att granska sig själva och det praktiska arbetet kritiskt, har jag strävat till att undersöka ifall kritisk reflektion förekommer.

7 Analysmetod

I det här kapitlet redogör jag för hur jag har gått till väga då jag närmat mig det empiriska materialet genom att analysera det med kvalitativ innehållsanalys. I analysen av de tre forskningsfrågorna har de teoretiska utgångspunkterna haft en något varierade roll i förhållande till det analyserade materialet: Den första forskningsfrågan som är knuten till vinjetterna, har jag i ett första skede analyserat med fokus på hur socialarbetarna tagit ställning till vinjetterna i intervjuerna. Sedan har jag betraktat socialarbetarnas svar mot bakgrund av det ovan behandlade intersektionella perspektivet. Den andra forskningsfrågan som handlar om hur socialarbetarna förhåller sig till betydelsen av normer och normalitet, har jag närmat mig abduktivt, genom att pendla mellan samt försöka ge materialet och tidigare forskning och teori lika stor vikt i analysen (Alvesson & Skoldberg, 2017). Gällande den tredje forskningsfrågan kring kritisk reflektion, har analysen varit teoristyrd och tagit sin utgångspunkt i Fook och Gardners (2007) teoretiska utgångspunkter för kritisk reflektion.

Jag har transkriberat allt intervjumaterial så fort som möjligt efter varje intervju. På grund av olika omständigheter under tidsperioden då jag genomfört intervjuerna, har det dock inte alltid varit möjligt att göra det så snabbt som jag velat. Tiden mellan att intervjun har spelats in till att den transkriberats har varierat mellan några dagar till ett par månader. Denna variation i tid har jag försökt komplettera med minnesanteckningar kring intervjuerna. Jag har strävat till att transkribera intervjuerna ordagrannt men ändå valt att ta bort de hummanden och upprepningar som jag upplever att har en smärre inverkan på innebörden i materialet och snarare gör den knepigare att läsa. Dock har jag lyssnat på ljudmaterialet flera gånger under analysprocessen, där dessa delar fortfarande finns kvar och på det viset kunna involvera också dessa i analysen.

Jag har erbjudit samtliga deltagare möjligheten att ta del av de transkriberade texterna innan jag påbörjat analysen. Ingen meddelade dock mig om att de vill göra det. Samtliga deltagare har även fått ta del av rapporten och komma med synpunkter eller påpekanden innan den slutliga publiceringen av denna rapport. Jag hoppas att detta har bidragit till en viktig känsla av delaktighet bland deltagarna och kunnat hjälpa mig att återge materialet på ett respektfullt sätt.

Efter transkriberingen har jag både lyssnat till och läst igenom materialet flera gånger för att skapa mig en helhetsuppfattning av det. Sedan har jag valt att analysera intervjumaterialet med kvalitativ innehållsanalys i tre olika delar enligt de tre olika forskningsfrågorna. I korthet innebär en innehållsanalys att man skapar teman eller kategorier utgående från materialet för att urskilja mönster (Larsen, 2018; 159–161). En central process då man använder sig av innehållsanalys som metod, är *kodning*. Kodning är ett sätt att reducera materialet för att lättare överskåda och ta till sig det, för att slutligen kunna dra slutsatser. Koderna är teman, kategorier eller nyckelord som beskriver delar av det ursprungliga materialet (David, Sutton & Torhell, 2016; 271).

Parallellt med kodningen, har jag skrivit minnesanteckningar, där jag bland annat redogjort för idéerna bakom koderna. Minnesanteckningarna har också hjälpt mig att vara uppmärksam på mina egna tolkningar, känslor och uppfattningar under analysprocessens gång. En nackdel med innehållsanalys är risken för fragmentering och att koderna kan ryckas loss från sitt sammanhang (David, Sutton & Torhell, 2016; 272). Detta har jag försökt förhindra, genom att inkludera rikligt med resultat i rapporten, som förhoppningsvis kan ge en god inblick i intervjumaterialet.

Jag har valt att utföra innehållsanalysen och kodningen skilt för varje forskningsfråga. Jag har alltså gjort analysen som tre olika delar. Analysen av materialet som relaterar till den första och andra forskningsfrågan har genomförts med större betoning på materialet och fokuserat på intervjuens första del, medan analysen relaterad till den tredje forskningsfrågan har utgått betydligt mera från teori samt fokuserat på intervjuernas andra, mera reflektiva del.

De framträdande koderna relaterade till den första forskningsfrågan blev följande:

- Betydelse av tillhörighetskategorier i bedömningarna av vinjetterna
  - o betydelse av kön
  - o betydelse av etnicitet

I Tabell 2 och 3 över socialarbetarnas bedömningar av vinjetterna, finns även samtliga underkoder sammanställda.

De framträdande koderna relaterade till den andra forskningsfrågan blev följande:

- Objektivitet som eftersträvansvärt
- Lagstiftning och allmänt vedertagna normer som viktiga
  - o personliga uppfattningar om normalitet som problematiska
- Normer präglar hela arbetet

För att besvara den tredje forskningsfrågan om kritisk reflektion förekommer bland socialarbetarna, har jag igenom hela analysen tagit stort stöd av den litteratur och de teorier kring kritisk reflektion som jag redogjort för i kapitel 5 och sammanställt i Tabell 1 (ovan).

- Reflekterar socialarbetaren kring...
  - o vilka bakgrundsantaganden hen har?
  - o hur egna föreställningar, värderingar, normer eller känslor kan påverka arbetet?
  - o maktstrukturer? (postmodernistiskt perspektiv)
  - o sin position ur ett maktperspektiv eller kring maktförhållandet mellan sig själv och klienten?
- Ger socialarbetaren uttryck för...
  - o att ifrågasätta teorier eller allmänt vedertagna uppfattningar?
  - o en kritisk inställning till kunskap och kunskapsproduktion?
  - o ett distanserat förhållningsätt till sig själv och sitt eget arbete?
  - o medvetenhet om samhällets normer och dess påverkan på arbetet?
  - o medvetenhet om hur egna normer riskerar påverka arbetet?

- en strävan att förändra de rådande kulturella, historiska och socioekonomiska strukturerna?

Koderna som jag skapat relaterat till den tredje forskningsfrågan, har därmed långt styrts av dessa frågor. Jag har alltså tagit hjälp av relevant litteratur och teori redan i början av analysen för att hitta lämpliga koder och för att lättare kunna närma mig materialet. Följande koder blev framträdande i analysen relaterad till den tredje forskningsfrågan:

- Uppmärksamhet på egna känslor, fördomar och uppfattningar
- Medvetenhet om hur antagandestrukturer riskerar påverka arbetet
- Reflektion över maktstrukturer och socialarbetares position
- Strävan till perspektivförändring

Övriga framträdande kategorier kopplade till tredje forskningsfrågan, härledda ur materialet:

- Arbetsgemenskapen som stöd eller förutsättning för kritisk reflektion
- Tidsbrist och arbetsbelastning som hinder för kritisk reflektion

8 Etiska aspekter, studiens trovärdighet och tillförlitlighet

Avhandlingen ämnar undersöka socialarbetares professionella, men också personliga, förhållningssätt, upplevelser och tankar. Den reflektion som uppmuntrats under intervjutillfällena, kan ha blivit ytterst privat och också upplevts som känslig. Jag har därför som forskare försäkrat mig om att uppfylla de relevanta etiska kraven och säkerställa att intervjupersonerna har känt sig trygga under hela sitt deltagande. Jag har följt den Forskningsetiska delegationens (2009) *etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning* och kommer i detta kapitel redogöra för hur jag uppfyllt dessa principer. Dessutom kommer jag föra en diskussion kring avhandlingens trovärdighet och tillförlitlighet.

Jag har respekterat självbestämmanderätten hos intervjupersonerna, genom att ha utgått ifrån frivilligt deltagande. Jag har på förhand försett intervjupersonerna med information i enlighet med det som nämns i Forskningsetiska delegationens principer (2009; 6–7), både skriftligt och muntligt, så att de kan avgöra ifall de vill delta eller inte. Jag har även skriftligt efterfrågat frivilligt samtycke innan intervjutillfället (se Bilaga 2). Jag har också försäkrat intervjupersonerna om att de när som helst kan avbryta sitt deltagande utan att uppge någon orsak. Intervjupersonerna har erbjudits möjligheten att läsa igenom rapporten innan publikation och kommentera texten. Detta har förhoppningsvis stärkt intervjupersonernas känsla av delaktighet också efter själva intervjutillfällena.

För att undvika tänkbara skador, har jag genom hela forskningsprocessen respekterat och tagit hänsyn till intervjupersonerna. Jag har gjort mitt bästa för att uppmärksamma möjliga tecken på att en intervjuperson känner sig obekvämt. Eftersom intervjupersonerna inte kan identifieras i avhandlingen, har risker för skador minimerats. Det insamlade materialet kommer inte användas i något annat syfte än denna avhandling och materialet förstörs efter att avhandlingen blivit godkänd. Jag har uppfyllt principen om personlig integritet, genom att ha anonymiserat intervjupersonerna i avhandlingen. Det är därmed inte möjligt för utomstående att känna igen intervjupersonerna i rapporten. De socialarbetare som har deltagit i parintervjuer, har också undertecknat tystnadsplikt gentemot den andra deltagaren för att säkra att dennes deltagande hålls hemligt. Socialarbetarnas deltagande kommer därmed aldrig avslöjas, så länge de inte själva väljer att berätta om sin medverkan för någon. Inte heller vilka kommuner som deltagit redovisas för i rapporten eftersom det inte är av relevans.

Principen om dataskydd uppfyller jag genom att ha förvarat allt insamlat material, i en lösenordskyddad mapp på min personliga dator samt på en minnessticka med lösenordsskydd. Det innebär att det är endast jag som haft tillgång till materialet. Jag har valt att förvara materialet på två separata ställen för att gardera mig mot riskerna vid eventuella tekniska

problem. Så fort avhandlingen blivit godkänd (uppskattningsvis mars-april 2021), kommer jag förstöra allt insamlat material.

Mattsson (2005) reflekterar i sin doktorsavhandling en hel del kring att göra en kritisk studie och vad det innebär. Hon funderar t.ex. kring vad som ger henne rätten att kritiskt granska personer som ställt upp i hennes studie. Hon har i dessa frågor tagit hjälp av Mulinari (1999) som utgår ifrån att en kvalitativ studie också kräver att man sätter intervjupersonernas berättelser i relation till samhällsliga strukturer och teorier (Mulinari, 1999 ur Mattsson, 2005; 68). Detta riskerar dock att leda till att intervjupersonerna, inte mera uppfattar det som sina berättelser (Mattsson, 2005; 68–69). Detta kan få en inverkan på deltagarnas upplevda självbestämmanderätt. Genom att göra en vetenskaplig analys och tolkning, har man ändå ett ansvar att sätta det empiriska materialet i ett sammanhang. Mattsson skriver att hon delvis gett materialet en ”ny innebörd, ny förståelse och ny tolkning” (Mattsson, 2005; 69). Att välja vad man ska ta med ur ett material, innebär också att välja bort material.

Dessa aspekter har också jag speciellt mycket funderat kring under min avhandlingsprocess. Jag hoppas att jag lyckats genomföra en studie med ett kritiskt förhållningssätt utan att skapa en känsla av att vara ifrågasatt hos intervjupersonerna. Också jag finner stöd i Mulinaris (1999) resonemang. Det är en del av mitt ansvar som forskare att också sätta materialet i sin kontext och granska det i förhållande till samhällets struktur samt aktuell litteratur och tidigare forskning.

8.1 Trovärdighet och tillförlitlighet

Bangura Arvidsson (2003) funderar i sin doktorsavhandling över ifall de berättelser hon fått ta del av genom intervjuerna, faktiskt överensstämmer med socialsekreterarnas tankar eller upplevelser också utanför intervjun. Hon reflekterar t.ex. över sin eventuella tidigare bekantskap med socialsekreterarna och den inverkan det kan ha på deras svar i intervjuerna. Till exempel tror hon att svaren kan anpassas till sådant de talat om innan intervjutillfället. Det finns också en risk att intervjupersoner anpassar sina svar till sådant de tror att intervjuaren vill höra. Bangura Arvidsson (2003) tror också att det är sannolikt att socialsekreterarna svarat utgående från deras egna och samhällets förväntningar på dem. Hon menar att det kan vara problematiskt om man inte är uppmärksam på detta, men om man däremot är det, kan det bidra med extra kunskap till studien. I hennes fall kunde det bidra med en insikt i vilka förväntningar socialsekreterarna upplever att de har på sig.

Validitet eller en studies trovärdighet handlar om ifall studien verkligen undersöker det den strävar till att undersöka (Denscombe, 2016; 410). Sjöblom (2002) argumenterar i sin doktorsavhandling för att hon, genom att intervjua både i grupp och individuellt, bättre kan försäkra sig om att de föreställningar som presenteras stämmer överens med de föreställningar socialsekreterarna har utanför intervjutillfället. Själv har jag tagit fasta på möjligheten att ”dubbelkolla” med socialarbetarna att jag förstått dem rätt i parintervjuerna, genom att fråga

dem ungefär samma sak igen i de uppföljande individuella intervjuerna. Genom att erbjuda deltagarna möjligheten att läsa igenom rapporten innan den publiceras, hoppas jag också kunna stärka trovärdigheten för mitt resultat. Denna form av validering kallas respondentvalidering (Denscombe, 2016; 411).

Tillförlitligheten i min avhandling, hoppas jag ha kunnat skapa genom att noggrant beskriva och motivera mina tillvägagångssätt och tolkningar samt knyta dem till materialet. Jag hoppas därmed ha skapat förutsättningar för läsaren att själv ta ställning till studiens genomförande och de tolkningar som gjorts. Genom att inkludera rikligt med citat i rapporten hoppas jag ha gjort det möjligt för läsaren att göra egna tolkningar, samtidigt som läsaren själv kan ta ställning till studiens tillförlitlighet, kvalitet och generaliserbarhet. Under handledningsträffarna har jag också haft möjlighet att få synpunkter från medstudierande och handledare, vilket jag upplever har varit till stort stöd.

8.2 Jag som forskare

Att forska i kritisk reflektion, förutsätter att också som forskare reflektera kritiskt över sin studie och dess genomförande, men också över sig själv. Jag har gjort mitt yttersta för att bära med mig ett kritiskt förhållningssätt genom hela forskningsprocessen.

Mattsson (2005) menar att hon genom att reflektera över sin position och subjektivitet i förhållande till det hon forskar i, upplever hon att hon genom att erkänna detta, kan förmedla tillförlitlig kunskap och göra kunskapsanspråk (Mattsson, 2005; 52). Genom att inse sin egen roll och vara öppen med sin egen inverkan på forskningen, är det alltså möjligt att ändå publicera tillförlitliga och värdefulla forskningsresultat. Detta är något som diskuterats väldigt mycket i kvalitativ forskning, eftersom krav på tillförlitlighet, trovärdighet och generaliserbarhet ursprungligen gällt kvantitativa studier. Också kvalitativa studier måste valideras, om än på ett annat sätt (Denscombe, 2016; 409–418). Jag hoppas också att jag, genom att erkänna min subjektiva position till det jag forskat i och hur jag framställer det, ändå ska lyckas framställa ett användbart och tillförlitligt resultat.

Intervjupersonerna i denna avhandling har i de flesta fall varit mycket erfarna socialarbetare, medan jag haft rollen som ung, nyfiken studerande och relativt oerfaren blivande socialarbetare. Jag har från början av intervjuerna varit öppen med min nyfikenhet och mitt intresse att lyssna till vad de har att säga, för att själv hitta vägledning i dessa komplexa frågor. Detta har antagligen skapat en annorlunda balans i intervjurelationen än vad som vanligen råder bland mer etablerade forskare. Jag hoppas dock att detta har kunnat förhindra att socialarbetarna just känt sig utfrågade eller ifrågasatta, trots att jag ställt frågor som kan kännas knepiga, moraliska och kanske även känsliga. Jag hoppas att socialarbetarna har märkt av mitt genuina intresse att söka vägledning i dessa frågor som kanske inte ens har något rätt eller fel svar. Ändå är det förstås jag som styrt intervjuernas förlopp och satt ramarna för intervjutillfällena. Det kan hända att intervjupersonerna på grund av min ålder och min öppenhet med att bara vara ”lärling” har

tvekat på min erfarenhet som forskare. Jag tror själv att min ålder och nybörjarposition snarare bidragit till att jag fått mera uttömmande svar och jag tror inte att intervjupersonernas eventuella tvivlan på min erfarenhet påverkat studien på något avsevärt sätt.

9 Tillhörighetskategorier i bedömningarna av vinjetterna

Jag kommer nu närmare redovisa för hur jag analyserat materialet. Detta kapitel är direkt kopplat till den första forskningsfrågan om hur normer och normalitet framträder i socialarbetares bedömningar av (fiktiva) barnskyddsfall, då tillhörighetskategorierna kön och etnicitet varierar? I praktiken utgör kapitlet en överblick över hur socialarbetarna tagit ställning till vinjetterna samt en redovisning för hur kategorierna varit närvarande i bedömningarna. Kapitel 10 strävar sedan till att besvara den andra forskningsfrågan, medan kapitel 11 strävar till att besvara den tredje forskningsfrågan.

Jag har valt att använda mig av citat för att göra det lättare för läsaren att hänga med i analysen av materialet samt visa på konkreta exempel för de slutsatser jag drar i analysen. Jag benämner socialarbetarna i texten med hjälp av en varsin slumpmässigt vald bokstav av de 8 första bokstäverna i alfabetet: A-H. Socialarbetarna benämns därmed i texten som socialarbetare(A-H), förkortat "S(A-H)". I citaten benämns intervjuaren, förkortat, "P".

Jag har sammanställt socialarbetarnas bedömningar i två tabeller nedan (se Tabell 2 och 3). I tabellerna sammanfattas med nyckelord hur socialarbetarna har tagit ställning till vinjetterna. Efter varje nyckelord har jag markerat hur många socialarbetare som har tagit upp just den aspekten inom parentes. Eftersom jag har valt att skilja på bedömningarna av de två olika versionerna av vardera vinjetten, innebär "(4)" att samtliga socialarbetare som fått ta del av den versionen av vinjetten har tagit upp den aspekten.

Samtliga socialarbetare har bedömt den första vinjetten handla om ett klientskap som i första hand faller under Socialvårdslagen, men som nog kan komma att bli ett fall för barnskyddet ifall familjen inte samarbetar eller ifall ytterligare oro kommer fram. Samtliga socialarbetare har bedömt att den andra vinjetten är ett klart barnskyddsfall som platsar under Barnskyddslagen, främst på grund av den fysiska misshandeln.

I intervjuerna framför socialarbetarna att bedömningarna baserar sig till största delen på rådande lagstiftning, men även egen arbetserfarenhet. Detta gäller både vinjetterna men också det konkreta dagliga arbetet för socialarbetarna. Flera socialarbetare beskriver hur lagstiftningen lägger ramarna för hela arbetet, men att det inte är något de ändå tänker på hela tiden, utan de har vant sig att jobba och tänka i enlighet med lagen. Barnets bästa och barnets rätt till trygg utveckling refereras ofta till. Socialarbetarna beskriver också hur de med hjälp av erfarenhet utvecklat en kunskap om att veta vad som behövs i olika situationer och en förmåga att kunna förutspå händelseförlopp. Diskussionen i teamet och med kollegor beskrivs vara av stor betydelse för bedömningar i allmänhet inom barnskyddet. Det framkommer också att socialarbetarna uppskattar varandras synpunkter och gärna "bygger på" varandras tankegångar.

Samtliga socialarbetare beskriver hur det inom arbetsgruppen kan förekomma olika synpunkter på situationer och att en bedömning därmed bör göras ur olika perspektiv som vägs samman.

Tabell 2: Socialarbetarnas bedömningar av vinjett 1.

Vinjett 1	Relevant barnskyddsfall?	Förslag på åtgärder?	Vad problematiseras?	Vad problematiseras inte?	Vad är eftersträvänt?
Milana (4 socialarbetare)	Via socialvårdslagen (4) men kan också bra gå snabbt vidare till barnskyddet (1).	Involvera både ungdomen och familjen (2). Kontakt till rusmedelsvården (2). Terapi, samtals hjälp till ungdomen (2). Elevvård/kontakt till skolan och skolkurator (2). Fostrande samtal med socialhandedare på polisen (1). Träffa ungdomen skilt (1).	Frånvarande föräldrar (4). Drickande som vana, eventuellt alkohol- och drogerberoende (2). Ovårdat språk gentemot polisen (1). Gränslöst och kriminellt beteende (1). Att kräva nakenbilder (1). Dåligt umgänge (1).	Drickande "som ungdomar prövar på saker" är okej men det här verkar allvarigare (2). Att stjäla och använda alkohol kan vara ett litet rop på hjälp som hör åldern till (1).	Närvarande föräldrar (4). Vuxenstöd (3). Ungdomen borde lära sig skilja på rätt och fel (2). Att ungdomen "vaknar upp och blir vuxnare" (2). Följa åldersgränser (1). Ha respekt för auktoriteter (1). Sköta sig i skolan och ha fungerande kompisrelationer (1). Att kompisar reagerar på oron (1). Viktigt att ha kompisar och kunna identifiera sig med jämnåriga (1). Färdigheter att lösa problem i framtiden (1).
Sam (4 socialarbetare)	Via socialvårdslagen (4). Men ändå inte direkt ana det värsta (1).	Kontakt till rusmedelsvård (3). Elevvård/kontakt till skolan och skolkurator (3). Fostrande samtal med polisen (2). Familjearbete och diskussion med föräldrarna (2). Stödpersonverksamhet (2). Hobbyverksamhet (1). Drogtest (1). Träffa ungdomen skilt (1). Psykolog (1).	Frånvarande föräldrar (3). Inblandning med polis (2). Eventuellt drogerberoende (2). Att ingen håller koll på ungdomen (2). Konfliktfyllda relationer mellan föräldrar och barn (1). Att rymma hemifrån (1). Den ungas illamående (1). Att kräva nakenbilder i utbyte mot snus (1).	Kan hända att mycket ännu är rykten (1). Det kan vara bara en fas, det behöver inte vara så farligt (2). Nakenbilder inte så farliga... (1).	Närvarande föräldrar (4). Vuxenstöd (3). Föräldrarnas mottaglighet för hjälp (2). Förstå allvar i att hamna i polisens böcker (1). Ett nätverk som håller ett öga på ungdomen (1). Styra bort från det kriminella beteendet och göra något bättre (1). Engagemang för fritidshobby (1). Undgå barnskyddsåtgärder (1).

Tabell 3: Socialarbetarnas bedömningar av vinjett 2.

Vinjett 2	Relevant barnskyddsfall?	Förslag på åtgärder?	Vad problematiseras?	Vad problematiseras inte?	Vad är eftersträvänt?
Ali Habib, föräldrar i 20 års åldern	Ja, senast vid fas 2. (4)	Dagvård (4) Stöd i uppfostring, föräldraskap och hur man behandlar barn (4). Familjehandledning eller socialhandledning (3) Syssetsättning för föräldrarna (2). Brådska placering (2). Gruppverksamhet för unga föräldrar för att få en referensgrupp, nätverk. (1) Familjearbete (1).	Fysiskt våld eller misshandel (4). Kulturella skillnader (3). Barnets låga ålder (3). Föräldrarna är unga (2). Pappans ilska och eventuella trauman (1) Föräldrarnas mående (2) Föräldrarnas eventuella ensamhet (1). Föräldrarnas eventuella frustration (2). Vikt nedgång hos barnet (1). Föräldrarnas eventuellt oregelbundna arbete (1).		Dagvård (4). Föräldrarna borde vara mottagliga för hjälp och förstå allvaret i situationen (3). Att följa finsk lagstiftning (2). Finsk förståelse av vad som är acceptabelt (2). Struktur och rutiner i vardagen (2). Stödande nätverk och släktingar som kan avlasta (1).

		Diskussion kring vad som är acceptabelt och inte i Finland (1). Parterapi (1). Utreda misshandel (1).	Pappans behov av att behandla egna trauman (1).		
Erik Andersson, föräldrar i 30 års åldern	Barnskyddsärende vid fas 2 (3) eller vid fas 3 (1). Misstanke om att grannarna överreagerar (1).	Stöda föräldrarna i uppfostran/föräldrahandledning (4). Utreda misshandel hos polisen (3). Brådska placering (3). Diskutera ekonomi (2). Familjearbete (2). Famijerehabilitering (2) Mentalvård (2) Familjehem (2) Dagvård (1)	Upprepad fysisk misshandel, brännmärken och blåmärken (4). Föräldrars ork och mående (2). Vem av föräldrarna är skyldig till misshandel? (1)	Grannarna kan ha överreagerat (1). Det finns olika åsikter om att ta i hårt (1).	Ett ansvarsfullt föräldraskap och goda uppfostringsmetoder (4). Hålla barnet till sitt biologiska sammanhang (2). Dagvård (1).

9.1 Socialarbetarnas bedömningar av vinjett 1

I den första vinjetten formuleras problemet till största delen ligga i föräldrarnas bristande närvaro i ungdomens liv, vilket enligt socialarbetarna innebär att de inte tar sitt föräldraansvar. Socialarbetarna säger att man behöver diskutera med föräldrarna och några föreslår familjearbete och föräldrahandledning för att de bättre ska kunna stöda eller ”handskas med ungdomen”. Några beskriver att idealet vore att föräldrarna skulle vara motiverade att ta emot hjälp och ha resurser att diskutera över sitt eget beteende och hur de kan stöda ungdomen. Ett par av socialarbetarna lägger stor vikt vid vad föräldrarna själva uppfattar att de är i behov av för stöd. En socialarbetare utgår i betydligt större grad än de andra från barnets perspektiv och säger att det är viktigt att fundera på vad ungdomen har för funderingar, drömmar och tankar. Största delen av stödinsatserna skulle ändå de flesta av socialarbetarna rikta mot ungdomen, trots att problemet av socialarbetarna formuleras ligga i föräldrarnas frånvaro.

Det som av socialarbetarna beskrivs vara problematiskt är det kriminella eller gränslösa beteendet hos ungdomen i form av alkoholbruk, stöld och att kräva nakenbilder. Ett dåligt uppförande mot en auktoritet så som polisen uppmärksammas särskilt problematiskt hos en av socialarbetarna som fått ta del av versionen Milana. Flera av socialarbetarna misstänker också droganvändning och säger att de absolut skulle involvera någon från rusmedelssidan i arbetet med den unga. En socialarbetare som tagit del av version Sam skulle också begära drogtest. Alkohol och snusanvändning problematiseras inte i lika hög grad, utan anses av flera av socialarbetarna höra ungdomen till, åtminstone till en viss grad. Tre socialarbetare ser fostrande samtal med ungdomen som en viktig insats för att få slut på det problematiska beteendet och för att få ungdomen att inse allvaret. Några socialarbetare föreslår en psykologkontakt för att utreda ungdomens psykiska mående, eventuell depression eller ångest. Några av de socialarbetare som tagit del av versionen Milana föreslår terapi och betonar ett behov av att prata, medan ingen av socialarbetarna föreslår det i versionen Sam.

Ungdomen beskrivs vara i behov av uppsikt och någon som övervakar. Mest eftersträvansvärt är det enligt socialarbetarna att föräldrarna skulle göra det, men också skolan formuleras av

flera ha ett ansvar att ”hålla ett öga på” ungdomen. Socialarbetarna tar även ofta upp att ungdomen är i behov av bättre förebilder och vuxenstöd, för att avsluta sitt kriminella beteende. Stödpersonsverksamhet eller någon äldre släkting ges av socialarbetarna som förslag på förebilder och övervakare, medan de flesta menar att ansvaret ligger hos föräldrarna. En socialarbetare som tagit del av versionen Sam, poängterar att stödpersoners verksamhet kunde vara en lösning för att få ungdomen att använda sin tid till någon annat ”bättre” och därmed bli av med det brottsliga beteendet.

Föräldrarnas bristande närvaro, frånvaro av goda förebilder samt någon som ”håller koll” uppfattas alltså av socialarbetarna som den övervägande orsaken till att ungdomen utövar kriminellt beteende. Trots att alla socialarbetare menar att det inte direkt finns grund till klientskap inom barnskyddet, anser alla att det finns ett behov av flera åtgärder under Socialvårdslagen.

Socialarbetarna beskriver att alkoholintag hos minderåriga, nakenbilder, drogbruk och icke-närvarande föräldrar är oacceptabla beteenden som behöver åtgärdas. En stor del av dessa handlingar är definierade som brott i lagstiftningen, vilket också socialarbetarna stöder sig på då de tar ställning. Det förekommer dock nyanser av vad som är oacceptabelt och enligt lag förbjudet. ”Att pröva på” alkohol är till exempel något som enligt socialarbetarna hör ungdomen till och inte kräver åtgärder, medan ett ”högre intag” enligt dem är oacceptabelt.

På basis av min analys ovan förefaller socialarbetare att resonera något olikartat beroende på vilken version av vinjetten de har fått ta del av, vilket tyder på att betydelsen av kategorin kön är närvarande i bedömningarna. I Milanas fall, tar socialarbetare upp bl.a. hennes ”gränslösa beteende”, hennes uppträdande mot polisen och ett dåligt umgänge, men även ett behov av terapi - aspekter som inte diskuteras i samma utsträckning i samband med vinjetten om Sam. Betydelsen av kön i socialarbetarnas bedömningar kommer jag behandla mera i följande underkapitel.

9.1.1 Betydelse av kön

Samtliga socialarbetare som läst versionen om Sam har tolkat Sam som en pojke. Då diskussionen kring kön uppstått under intervjuerna, har samtliga socialarbetare konstaterat att de inte ens tänkte på att det kunde handla om en flicka, förrän kön uttryckligen kom på tals. Några sade också att det som beskrevs i vinjetten ”kändes som ett typiskt pojkbeteende”.

I: Jag tror att du tolkade det som en pojke?

S(E): Jåå.. Faktiskt. Jag tänkte på de där nakenbilderna specifikt. Det kändes mera som ett pojkbeteende... Men man vet ju aldrig... Det kan ju också vara den som säljer snus till Sam som kräver nakenbilder och Sam, tar dem sen den vägen... Men det är nu sånt hänt... Ehm..Skillnad... Nja. Vet du, nu förstås finns det alltid en sån hänt... flickor är ju, hur ska man säga... Inte ska det ju finnas

någon skillnad.. Men flickor upplevs ju ibland vara mera hotade så här... Unga tjejer... När de far illa så blir det ju sån här super liksom... ehmm.. superliksom.. vad ska man säga... tragisk fiilis över det hela liksom... Ehmm...Fast killar också... just unga killar också blir utsatta... men sen just i den här åldern börjar det ju hastigt..

En socialarbetare berättar här hur det att Sam krävde nakenbilder, gjorde att socialarbetaren tolkade ungdomen som en pojke. Att kräva nakenbilder beskrivs av denna socialarbetare som ett typiskt ”pojkbeteende” och socialarbetaren har svårt att tänka sig att en flicka skulle kräva nakenbilder. I stället omformulerar socialarbetaren berättelsen, så att Sam (i fall Sam skulle ha varit en flicka) skulle vara den som köper snus och blir krävd på nakenbilder. Ett antal socialarbetare resonerar kring hur flickor uppfattas som mera ”hotade”, sårbara eller utsatta över lag i samhället. Flera socialarbetare diskuterar kön och reflekterar även kring att kön har en inverkan på hur de tänker, men de flesta menar ändå att det inte direkt påverkar arbetet. I följande citat beskriver socialarbetaren hur uppfattningar om skillnader mellan pojkar och flickor och vad som kan anses vara normalt beteende för dem kan finnas, samtidigt som de egna antagandena uppmärksammas.

S(G): Ehm... Men jag tror tyvärr.. Eller inte vet jag om det är tyvärr... Men jag tror att det nog finns en skillnad i åtminstone, om vi nu inte tar den där vinjetten, men så där i allmänhet, så tror jag nog att det ändå finns en skillnad hur man tänker saker om det är en flicka eller en pojke... För jag kom på mig själv i den där vinjetten... Det var någonting hon gjorde där... Jo hon hade stulit någon alkohol och så var det misstanke om att hon deala eller vad var det nu..? Och jag vet att jag blev sådär att oj! En flicka... Förlåt man får int säkert vara sån i dagens läge! *Skrattar* Men jag faktiskt nog hajade till.. För på något sätt kändes det lite sådär...Att flickor gör vanligtvis lite andra saker... Nog stjäl alkohol, det var inte det... Men det var kanske det där dealande och det där som...

Socialarbetaren ifråga ber dock nästintill om ursäkt för att ta upp dessa aspekter. I citatet förhåller sig socialarbetaren ändå kritiskt till sina egna antaganden, vilket kan ses som en början till kritisk reflektion. Genom att socialarbetaren verkar uppleva uppmärksammandet av egna (fördomsfulla) antaganden som aningen olämpligt, stannar dock reflektionen i just detta ögonblick där. En annan socialarbetare poängterar att kön, vad gäller barnskyddets handlingsplan, inte har någon betydelse:

S(B): Sådär om jag tänker på i praktiken så... För tio år sedan skulle det här absolut ha varit bara en pojke. Den här samma problematiken är det ingen skillnad på könet. Att... Jå. Men jag tror att vår handlingsplan skulle vara densamma ändå.

Ändå antyder socialarbetaren som citeras att beteendet och uppfattningar om kön är knutna till historien. Överlag reagerar socialarbetarna mera negativt på nakenbilderna i versionen Milana.

I versionen Sam problematiseras inte nakenbilderna i lika hög grad. I det fall krävandet av nakenbilder problematiseras i version Sam, verkar det handla om att det görs just i utbyte mot snus, medan nakenbilderna i version Milana beskrivs problematiska i sig. Det verkar alltså som att det upplevs mera okej för pojkar att kräva nakenbilder än tvärtom. Uppfattningar om vad som är ett ”normalt beteende” är alltså närvarande i socialarbetarnas sätt att resonera kring vinjetten, vilket också några av dem själva väljer att reflektera kring. En socialarbetare konstaterar i en parintervju att hen skulle känna oro för olika saker, beroende på vilket kön ungdomen har. Socialarbetaren uppmärksammar därmed sin egen uppfattning om att flickor är mera sårbara och därför riskerar utnyttjas i dylika situationer:

S(C): Alltså jag tänker ju nog att tillvägagångssättet skulle vara detsamma. Oavsett flicka eller pojke eller vad som helst... Men att det därän.. Det är ju intressant att du tar upp den punkten.. För jag hade inte ens tänkt på det att kanske det [Sam] skulle kunna vara en flicka... Att jo, man har ju nog sina förutfattade meningar...

S(D): Jag tänker samma sak. Att tillvägagångssättet jo, men kanske att om jag hade tänkt att det var en flicka hade jag tänkt på det här utnyttjande på något vis att... Blir denna flicka utnyttjad? När här var nakenbilder.. Liksom Sam som hade krävt dom. Likaså de här hemmafesterna... Att vad allt försiggår sig där... Jo..Det är intressant att jag hade kanske tänkt det här starkare... Åt det hållet... Än vad jag nu gjorde när det var en pojke. Det är nästan obehagligt att komma på sig själv, när det händer så här.. Att hur starkt man har tänkt att det var en pojke sen... Och att jo.. Och hur man skulle ha kunna tänkt annorlunda om det skulle ha varit en flicka. Man tycker och man tänker att ja att nog är jag ju neutral nog. Jag försöker ju se från alla synvinklar, men hur man blev fast ganska fort för det där att hopps! Jo. Att nog är det könsbundet hur man tänker olika.

Här uppmärksammar socialarbetaren sina antaganden kring kön och hur det riskerar inverka på en bedömning. Socialarbetarna i denna parintervju är båda inne på att det praktiska tillvägagångssättet i ett specifikt fall inte ska vara beroende av t.ex. vilket kön klienten har, samtidigt som den ena socialarbetaren ändå reflekterar kring att det kan inverka på ett omedvetet sätt. Att tänka kring flickor eller kvinnor som sårbara och utsatta kan vara ett uttryck för ett heteronormativt tänkande, där kvinnor ses som utsatta och män som förövare, vilket till exempel kan utgöra ett hinder för att arbeta med män i en utsatt position (Knutagård, 2007; 141–153). Milana uppfattas alltså överlag av socialarbetarna som mera sårbar samtidigt som hennes beteende och umgänge alltså problematiseras i stor utsträckning. Eftersom en motsvarande diskussion inte förs gällande Sam, tyder det på en uppfattning bland socialarbetarna att pojkar normalt har ett mera utmanande beteende än flickor. Det vittnar i sin tur om att normer samt socialarbetarnas uppfattningar om normalt beteende för pojkar respektive flickor är närvarande i bedömningarna.

Genom att vara ifrågasättande till sina dessa uppfattningar samt egna bakgrundsantaganden, går det dock att hindra dem från att påverka arbetet på ett diskriminerande sätt, vilket socialarbetaren i parintervjun ovan ger uttryck för att göra. De flesta av socialarbetarna reflekterar kring kön och medger att tillhörighetskategorin åtminstone till en del styr deras sätt att tänka kring de fall de möter. Ett par socialarbetare reflekterar även kring hur uppfattningar om kön på ett omedvetet sätt riskerar påverka arbetet, medan resten menar att det inte har någon skillnad för det praktiska arbetet. Samtliga socialarbetare i studien uttrycker att socialarbeters egna uppfattningar om normalitet, t.ex. just kön, inte borde eller inte ska få påverka bedömningar inom barnskyddsarbetet.

9.2 Socialarbetarnas bedömningar av vinjett 2

I vinjett två problematiseras framför allt den fysiska misshandeln och brister i föräldraskapet. De flesta socialarbetare föreslår familjearbete eller föräldrahandledning som stödinsats. Syftet med arbetet skulle huvudsakligen vara att ”lära föräldrarna i uppfostran”. De flesta av socialarbetarna föreslår också mentalvårdstjänster till föräldrarna. En socialarbetare är inne på familjerehabilitering. Dagvård formuleras av de flesta socialarbetarna som ett ideal för barnet, men tas bara upp som förslag på stödåtgärd i versionen Ali Habib.

En brådskande placering nämns av flera av socialarbetarna som en eventuell insats på grund av misshandeln. Överlag förklarar socialarbetarna hur fysisk misshandel kräver kraftigare interventioner. Ett par socialarbetare som tar ställning till version Erik för dock fram hur det är viktigt att så långt det är möjligt hålla barnet till sitt biologiska sammanhang. Att begära utredning av misshandel till polisen, nämns av tre av socialarbetarna som tagit del av versionen Erik, medan enbart en socialarbetare nämner det för versionen Ali. Vad gäller bedömningarna av vinjetterna är socialarbetarna rätt så samstämmiga men också här finns nyanser och skillnader i bedömningarna beroende på vilken version av vinjetten socialarbetarna tagit del av. Det tyder på att etnicitet är närvarande i socialarbetarnas bedömningar. Föräldrarnas ålder, som var den andra varierande tillhörighetskategorin, verkar inte ha inverkat på bedömningarna och behandlas därför inte framöver.

Överlag stämmer socialarbetarnas bedömningar överens med hur socialarbetare har tagit ställning till vinjetten i tidigare studier (Blomberg, Kroll & Meeuwisse, 2012; Soydan et al., 2005). Också i de tidigare studierna har socialarbetarna intagit en pedagogisk roll, där de upplevt sig behöva lära föräldrarna i ett gott föräldraskap och där omhändertagning aktualiserats senast i fas 3. I Soydan et. al:s (2005) studie konstateras dock att det inte förekommer några större skillnader i bedömningarna beroende på vilken version av vinjetten socialarbetarna fått ta del av. På basis av intervjuerna i denna avhandling, tolkar jag dock att det förekommer skillnader i bedömningarna och att etnicitet åtminstone i någon mån förefaller att inverka på hur socialarbetarna tagit ställning.

9.2.1 Betydelse av etnicitet

I samtliga fall där pojken benämns som Ali Habib, tas den kulturella aspekten upp av socialarbetarna. Föräldrarnas bristande välmående, oförmåga eller okunskap ifråga om föräldraskap antas vara orsaken till deras överlag bristande föräldraskap, som flera av socialarbetarna också kopplar till föräldrarnas antagna utländska bakgrund. Ett par av socialarbetarna tror till exempel att orsaken till misshandeln kan ha med pappans antagna trauma att göra och psykisk hjälp till honom vore därför ett alternativ. Den fysiska misshandeln beskrivs i versionen Ali Habib bero på frustration och brist på ork för att kunna lösa problem på andra sätt än att slå. I intervjuerna gör några av socialarbetarna skillnad mellan olika kulturer och ser det som viktigt att ta kulturella skillnader i beaktande vid en bedömning. Här följer ett exempel ur en parintervju:

S(C): Att just de här kulturella aspekterna och på något vis föra den diskussionen. Att vad är acceptabelt i Finland och vad är inte. Vad lagen säger här och vad den inte gör.

S(D): Sen vet jag inte, det framgår inte riktigt vad de här föräldrarna gör... Men jag har en sådan tanke att de är väldigt ensamma. Att de kanske inte riktigt har regelbundna arbetstider och så. Att kanske någon sådan här gruppverksamhet för unga föräldrar. För att få någon form av referensgrupp. Att man hittar andra i samma situation... Så att man kan få ett nätverk kring det där...

I: Skulle det haft någon betydelse för er bedömning i fall detta handlade om en finländsk familj?

S(C): Om någonting, så då kanske det skulle vara ännu mera oroväckande... Om det skulle vara föräldrar med finländsk bakgrund så borde de i alla fall veta att detta är totalt oacceptabelt, medan någon från en annan kulturell bakgrund... kanske det för dem är helt normalt att barnen är sent ute och leker på gården och på kvällarna eller något sådant hänt.. Så att.. Men i fråga om vilken service och man skulle på det här sättet, tror jag nog inte att det skulle vara någon skillnad.

S(D): Jag tänker exakt samma sak. Jag skulle ha haft en starkare oro om det skulle ha varit en finländsk familj... Så som också Socialarbetare C svarade där.

I denna parintervju utgår socialarbetarna från skillnader knutna till etnisk tillhörighet eller bakgrund. Föräldrarna med ett icke-finskt efternamn antas stå utanför samhället, behöva en referensgrupp och anpassa sig till finska regler. Också här menar dock socialarbetarna att det i praktiken för barnskyddsarbetet inte ska ha någon betydelse vad klienten har för ursprung. Ändå menar de båda socialarbetarna i intervjun att de skulle ha sett allvarigare på situationen ifall det handlade om en finsk familj, eftersom de då skulle ha en mindre förståelse för föräldrarnas

okunskap och ”oanpassning” till vilka krav som ställs i Finland. Den ena socialarbetaren beskriver också hur uppfattningar om vad som är normalt kan vara knutna till vilken kultur man identifierar sig med, här i fråga om utomhusvistelse för barn om kvällarna.

I versionen Erik Andersson funderar socialarbetarna över informationen gällande och graden av våldsbeteendet. Socialarbetarna beskriver hur de misstänker att grannarna kan ha överreagerat och hur det är viktigt att komma ihåg att alla har olika uppfattningar om vad som är att ”ta i hårt”. I Blomberg, Kroll och Meeuwisses (2012) studie, har också flera av socialarbetarna ställt sig kritiska till informationen i vinjetten och sagt att de behöver säkerställa sanningsvärdet i informationen eller få mera information. I denna avhandling ifrågasätts allvarlighetsgraden och informationen på flera sätt i versionen Erik, medan varken grannarnas oro eller våldsutövandets art ifrågasätts i versionen Ali. Det här tyder på en bakomliggande uppfattning hos socialarbetarna om att våld är mera normalt förekommande bland icke-finländska personer och tvärtom.

I båda vinjettversionerna för nästan alla socialarbetare fram ett behov hos föräldrarna att få vägledning i sitt föräldraskap och uppfostran. I versionen Ali Habib beskrivs dock föräldrarna vara i behov av mera omfattande stöd i ”hur man behandlar ett barn” medan föräldrarna i version Erik Andersson i en mildare ton beskrivs vara i behov av ”stöd i vardagen” eller avlastning. Ekonomisk vägledning nämns enbart i version Erik Andersson. Att socialarbetarna ger förslag på olika stödformer beroende på vilken version de läst, tyder på att socialarbetarnas uppfattningar om ett normalt föräldraskap är knutna till den etniska bakgrunden. Eftersom Eriks föräldrar av socialarbetarna antas känna till normen om ett gott finskt föräldraskap, verkar de utgå ifrån att bristerna i föräldraskap beror på något annat i vardagen. Alis föräldrar däremot beskrivs av socialarbetarna som icke insatta i vad ett gott föräldraskap innebär i Finland - bristerna i föräldraskapet förklaras följaktligen bero på att de inte normalt lever upp till normen, utan behöver stöd för att göra det.

Dagvård ges som förslag på insats av samtliga socialarbetare vad gäller pojken Ali Habib. För Erik Andersson, föreslås inte denna typ av insats av socialarbetarna. Ingen av socialarbetarna nämner dagvård som förslag på insats, vilket kan tyda på ett förgivetta tagande hos socialarbetarna om att Erik redan har i dagvård samt ett förgivetta tagande om att Ali antagligen inte har en dagvårdsplats.

Jag har nu beskrivit hur de 8 socialarbetarna som deltagit i avhandlingen tagit ställning till och bedömt de två vinjetterna som utgjorde den första delen av intervjuerna. Genom att socialarbetarna problematiserar vissa saker, medan de beskriver andra som eftersträvansvärda, drar de gränser mellan vad de uppfattar vara rätt och fel eller normalt och onormalt. Uppfattningar om vad som är normalt är på flera sätt närvarande i socialarbetarnas bedömningar, vilket bland annat blir synligt eftersom bedömningarna skiljer sig åt beroende på vilka tillhörighetskategorier som är närvarande i vinjetten. Kategorierna kön och etnicitet kan

på basen av intervjuerna, konstateras ha varit närvarande i bedömningarna. Som Becker (2006) är inne på, ges klienterna på det sättet olika förutsättningar i mötet med barnskyddets normer, beroende på vilka kategorier de tillhör. Hur normer tillämpas i olika fall, avgörs bland annat genom hur socialarbetare använder sitt handlingsutrymme (Svensson et. al., 2008). Eftersom det bland de intervjuade socialarbetarna förekommit en variation i hur normerna tillämpas i bedömningarna av de olika varianterna av vinjetterna, visar det att även handlingsutrymmet kan användas på olika sätt som en följd av vilka tillhörighetskategorier som är närvarande.

Till näst kommer jag behandla den andra forskningsfrågan som handlar om hur socialarbetarna själva uppfattar betydelsen av normer och uppfattningar om vad som är normalt i barnskyddsarbetet.

10 Socialarbetares uppfattningar om betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbete

Den andra forskningsfrågan strävar till att undersöka hur socialarbetarna själva uppfattar betydelsen av normer och normalitet i barnskyddsarbetet. Här utgår socialarbetarna delvis från de fiktiva fallen de nyss bedömt, och delvis från mera allmänna frågor jag ställde under intervjuerna. Överlag beskriver socialarbetarna i intervjuerna hur uppfattningar om vad som är normalt är något som kan variera både beroende på situation, men också på vem man frågar. Det förekommer också under intervjuerna olika uppfattningar om betydelsen av normer och normalitet bland socialarbetarna. Medan till exempel en socialarbetare beskriver hur egna uppfattningar präglar allt, beskriver en annan socialarbetare sig själv som normlös i sin arbetsroll. De flesta av socialarbetarna beskriver ändå hur egna uppfattningar om vad som är normalt är problematiska och inte ska ha betydelse för arbetet, medan ett par socialarbetare reflekterar över hur egna uppfattningar om vad som är normalt kan inverka på ett omedvetet sätt. Lagstiftning och mera allmänt vedertagna normer beskrivs dock av samtliga utgöra viktiga riktlinjer för arbetet enligt de flesta av socialarbetarna.

För att beskriva hur komplext begreppet normalt verkar upplevas, väljer jag att inleda kapitlet med ett citat, där en socialarbetare beskriver hur *normalt* är ett begrepp som nästan tappat sin betydelse i barnskyddsarbetet eftersom det kan inta så många olika betydelser:

S(H): Ååh... Vad som är normalt...Det är ju liksom sådär... Vi tycker ju som jobbar i barnskyddet att man också tappar begreppet ibland att vad är normalt.. Att det är så pass liksom.. Så pass liksom svåra case och... annorlunda liksom så här... att man funderar att... ja... vems norm är nu liksom det där mest godtagbara? Att är det min och mitt sätt som jag lever mitt liv eller är det klienternas? Klienternas sätt att liksom... och vem är jag då att säga att sådär är det inte okej att.. leva...Meen... sen tycker jag ju att inte går vi ju med pekpinnar och säger att nej, så där är det inte okej att leva. Att inte är det ju det som är vårt jobb, utan nog är det ju att trygga barnets utveckling och hälsa. Att där går nu liksom min sådär tanke... Att man kan leva hur som helst och allt kan vara helt okej.. Men man kan inte liksom äventyra barnens hälsa och utveckling...

Socialarbetaren beskriver i citatet hur man inom barnskyddsarbetet möter så olika livsstilar och människor att det knappt finns något som kan kallas "normalt". Socialarbetaren är också inne på ett behov av att reflektera kring att det finns olika normer och olika uppfattningar om ett gott liv. Samtidigt tar hen avstånd från att barnskyddets uppdrag skulle vara att berätta hur en familj ska leva sitt liv, så länge det inte leder till någon fara för barnet det vill säga. Barnskyddsarbetet beskrivs av socialarbetaren i citatet utgå ifrån att trygga barnets utveckling och hälsa i enlighet med lagen, något som antas kunna göras objektivt. Det upplevda behovet av att som

socialarbetare vara objektiv och göra neutrala bedömningar förekommer hos de flesta av socialarbetarna som deltagit i intervjuerna.

10.1 Objektivitet som något eftersträvansvärt

De flesta av socialarbetarna beskriver hur det är eftersträvansvärt att vara neutral och inte ”ta ställning”, vilket verkar upplevas vara möjligt ifall socialarbetare enbart utgår ifrån barnets eget mående. Här följer ett illustrerande exempel ur en intervju:

S(E): Men man strävar ju alltid till att var liksom... neutral... och att inte liksom ta... aktivt ta ställning på något sätt... utan det är ju bara en fråga om att barn som far lilla eller som oireilee... alltså vad heter det... ger uttryck får sånt här illamående och behöver någon form av ändring i sin livsbild eller i sin omgivning för att få det att funka igen...

Och... bäst liksom att gå in så här ganska neutralt och ta in den här informationen som finns där runt omkring och sen sakta styra det vidare sen enligt de...

En socialarbetare beskriver här att *barnets välmående* som utgångspunkt för arbetet kan hjälpa socialarbetaren att hålla fokus och hindra andra omständigheters betydelse i bedömningar. Svensson m.fl. (2008; 213) menar att utredningar av barns situation, sällan kan avgränsas till enbart barnet, utan hela familjen involveras automatiskt. Det innebär att socialarbetare också är tvungna att ta ställning till hela familjens livssituation för att kunna avgöra vad som är bäst för barnet. Det innebär ofta komplexa situationer eftersom flera personers perspektiv behöver vägas samman. Enligt Svensson m.fl. tvingar det här socialarbetare att verkligen fundera över sina egna normativa föreställningar och även inkludera dem i bedömningen (Svensson m.fl., 2008; 214).

En annan socialarbetare beskriver hur hen ser sig själv som nästintill normlös, genom att ha ett öppet förhållningssätt till vad som är normalt, samt genom att inte lägga någon vikt vid något annat än barnet, hur barnet mår och ifall det finns något som gör att barnet är i fara:

S(F): Du sa det nog helt bra...Jag tänkte svara just precis så där.. Men nu kan jag svara helt så där med gott samvete så förstår alla vad jag menar... Att jag tänkte säga att jag är lite normlös... att jag har inte hemskt mycket så där normer... Men då förstår vi ju alla att alla har vi ju några normer.. Att inte går jag ju och gör vissa saker på allmänna ställen... Men jag har liksom ganska högt tak och brett till väggarna när jag träffar människor... Att det är inte för mig så där att någon är konstig genast.. *skrattar till* ... Eller hur ska jag säga liksom..

S(F): Ja...Alltså ska vi säga så här... att jag är inte hemskt fast vid att saker och ting ska vara på ett visst sätt. Att jag tänker liksom lite så här... att är det här barnet här... vad är det som är fara för det här barnet här? Att vad är det jag måste skyddet det från? Eller vad är det jag måste övervaka i den här situationen? Och det egentligen de enda.. de två starkaste utgångspunkterna jag har.. och sen naturligtvis. Hur mår det här barnet? Fast det inte skulle vara fråga om att det måste skyddas eller övervakas... så hur mår det? i den här situationen? Och det är kanske de där... allt där utanpå har en jätteliten betydelse för mig.

Denna socialarbetares resonemang tyder på att socialarbetaren uppfattar normalitet handla om vad som är *eftersträvansvärt*, inte vad som är *typiskt*. Även här beskriver alltså en socialarbetare hur fokus på enbart barnets situation, bidrar till att minska att andra faktorer, däribland socialarbetares egna uppfattningar, inverkar på en bedömning. Socialarbetares personliga uppfattningar om vad som är normalt beskrivs av samtliga socialarbetare som problematiska att involvera i bedömningar, här följer ett exempel:

S(C): Jag tror att fast lagstiftningen är en stor del av arbetet, finns det ju också mycket som inte är skriven i lagen, utan som är upp till ens egen bedömning och föräldrarna själva. Som till exempel får vi ofta frågan om i vilken ålder man kan lämna barnens ensamma, till exempel för att gå till butiken. Eller en timme ensam? Eller två timmar ensamma hemma? Och det är ju också väldigt individuellt och också beror det på barnet och familjens situation. Att det finns ju inga fakta. Faktalagar eller riktlinjer om något sådant... Och det är kanske lite samma med normer... det här att vad som uppfattas som acceptabelt i samhället och vad som inte.... Öhm... det är klart att det påverkar tycker jag den här diskursen...Men jag tycker att som socialarbetare ska man också vara försiktig att man inte sätter sina egna tankar och normer och funderingar på andra... Liksom att man måste nog ändå ha ganska öppet sinne och det där... acceptera det att alla familjer är annorlunda och vad som funkar för en kanske inte funkar för en annan. Och vice versa.

Flera socialarbetare utgår på det här sättet starkt ur ett barnperspektiv samtidigt som de hävdar att egna eller personliga uppfattningar om vad som är normalt bör ha, och också har, en minimal betydelse för det praktiska arbetet. Det verkar bland majoriteten av socialarbetarna som deltagit i intervjuerna, råda en uppfattning om att barnskyddsarbetet går att göra neutralt och objektivt utan att ta ställning, bland annat genom att utgå enbart från barnets bästa. Barnets bästa är dock en otydlig rättslig princip, som får sin innebörd först i det specifika sammanhanget (Svensson, 2001). Eftersom det inom barnskyddet är socialarbetaren som slutligen bestämmer vad som är barnets bästa i det givna sammanhanget, kan det anses stå i strid med uppfattningen om socialarbetaren som neutral eller objektiv.

10.2 Allmänt vedertagna normer och lagstiftning

Flera av socialarbetarna beskriver hur lagstiftningen, men också ”allmänt vedertagna normer” till skillnad från de personliga uppfattningarna om normalitet, är viktiga rättesnören för arbetet och fungerar som stöd eller riktlinjer då de gör sina bedömningar. De allmänt vedertagna normerna, kan till exempel innebära praxis på arbetsplatsen eller allmänna uppfattningar inom arbetsgemenskapen kring hur man vanligtvis går till väga. Dessa går att likna vid begreppet tankefigurer (Johansson & Johansson, 2012; 23) som introducerades i avhandlingens teorikapitel. Dessa tankefigurer (normer på mesonivå) inom arbetsgemenskapen eller i samhället överlag (normer på makronivå) verkar ha en stor betydelse för hur arbetet genomförs. En socialarbetare reflekterar till exempel kring hur uppfattningar om vad som förväntas av en barnfamilj i Finland fungerar som rättesnöre då bedömningar görs inom barnskyddet:

I: När du sa just att det är både egna men ibland också teamets bedömningar.... tankar, uppfattningar... Att hur, stor del skulle du säga att samhällets normer och värderingar väger in på de här bedömningarna?

S(E): Aaahh.... Jå.. Bra fråga... Jag har inte ens egentligen tänkt på det... Säkert till en stor del... Är det ju...liksom vad som förväntas på en... ska vi säga en barnfamilj i Finland som kanske är det som fungerar som rättsnöre... Och säkert för... jag har inte själv några barn eller någon erfarenhet av det så att... så ...men jag kan tänka mig att sen när man har egna barn och så här så är det superlätt att man börjar dra de här parallellerna där och.. och lite liksom börjar spegla vad man själv skulle ha gjort...

Socialarbetaren i ovannämnda citat resonerar således att de allmänna förväntningarna som finns på en finsk barnfamilj också har en inverkan på arbetet genom att fungera som ”rättesnöre”. Socialarbetaren är också inne på att egna erfarenheter i form av egna barn, kan påverka hur man tar sig an liknande fall också professionellt. Här reflekterar socialarbetaren kring normer och normalitet såväl på ett samhällsplan, som på ett individuellt plan, samtidigt som socialarbetaren uppfattar normer och normalitet ha betydelse för arbetet. Socialarbetaren säger ändå att detta är något hen inte funderat så mycket på.

Flera socialarbetare beskriver hur ”allmänt vedertagna” uppfattningar om vad som är normalt är närvarande i barnskyddsarbetet, speciellt i bedömningar. Jag väljer att belysa det med följande citat:

S(B): Det tycker jag att vi försöker hålla levande här på byrån att vi diskuterar. Att vi diskuterar hemskt mycket sinsemellan... För att ha en linje med det att vad som är.. Vad är mycket, vad är lite? Vad är normalt? Vad är onormalt? Att det inte är kategoriserat att det här just är normalt... Utan att det här.. Att det ska finnas variationer i det som är normalt... Att det som är mitt normala kanske inte är min arbetskompis normala. Och det är en sån här levande diskussion som,

som jag hoppas att vi alltid håller uppe. Och att det inte bara är att vi tycker utan att det är sådär allmänt vedertaget.

I citatet ovan är slutsatsen att det finns vissa uppfattningar om normalitet som är mer vedertagna än andra, vilket gör dem mera betydelsefulla i arbetet, än till exempel socialarbetares egna åsikter eller uppfattningar. De flesta av socialarbetarna beskriver ändå under intervjuerna hur de på arbetsplatsen strävar till att hålla ett öppet förhållningssätt och diskutera tillsammans kring vad som är normalt eller onormalt i olika situationer. Socialarbetaren i föregående citat menar att det ska finnas variationer i vad som är normalt, men samtidigt att arbetet bör baseras på sådant som är *allmänt vedertaget*. Här görs en distinktion mellan de egna uppfattningar om vad som är normalt och samhällets uppfattningar om vad som är normalt, där samhällets uppfattningar tillskrivs stor vikt. De allmänt vedertagna normerna som några av socialarbetarna upplever som viktiga riktlinjer i arbetet, kan kopplas till Foucaults (2007) begrepp dominerande diskurser. Socialarbetarna verkar medvetna om att dominerande diskurser präglar arbetet, men de låter i de flesta fall under intervjuerna bli att ifrågasätta dem. I stället verkar diskurserna tas förgivna, genom att socialarbetarna beskriver hur de är viktiga för arbetet.

10.3 Betydelsen av egna uppfattningar om normalitet

Några socialarbetare verkar ändå acceptera att såväl egna uppfattningar om vad som är normalt, som samhällets normer och dominerande diskurser präglar arbetet. En socialarbetare beskriver bedömningar som en balansgång, där de egna uppfattningarna om barnets bästa nog behöver övervägas tillsammans med samhällets uppfattningar och familjens eller barnets uppfattningar:

S(D): Det är inte en och två gånger som man funderar vad som är normalt och icke normalt i dagens samhälle. Att dessutom har utvecklingen gått så jättefort framåt att barn liksom... den här barndomstiden har blivit kortare på många vis. Och gör att man ibland glömmer lite det här att en tioåring, exempelvis en tioåring, nu inte ska behöva ta ansvar för det och det... De är liksom så mogna och de vet så mycket och har liksom så mycket tillgång till information nu, mera än för tio femton år sedan. Just via medier och allt sådant som kommer. Men att det här... Jag håller precis med det som Socialarbetare C säger här... Man ska inte sätta sina egna värderingar och det är ju här det är en balansgång hela tiden.... Att i min värld kanske det här hemmet inte är exakt... Det är bra att ta en sån här konkret sak som att när är det tillräckligt städat? Exempelvis. Det kan se liksom lite smutsigt ut... att jo jag skulle inte vilja ha det riktigt så här MEN är det good enough för att det här barnet ska vara... att det är här som man kanske hela tiden går med den här tanken att vad är good enough?

Samma socialarbetare resonerar vidare kring hur viktigt det är att inkludera familjerna, barnet eller föräldrarna i definitionen av vad som är normalt i olika situationer eller fall:

S(D): Men det är som Socialarbetare C säger gråa zoner som man jobbar i hela tiden... Att det här med normer och vad som är normalt och icke normalt... Där tänker jag att där bör man ta klienterna kanske mer än någonsin till hjälp. Att

vad är liksom... Vad är de här föräldrarna... Vad har dem... Hur har deras barndom sett ut? Hur har dom liksom? Vad är deras normala liv liksom? Att ... Och utgående från det ha en diskussion om att okej i min värld kanske inte det här... det här enkla att är det smutsigt eller icke smutsigt... I min värld är det här inte smutsigt men det är mycket bättre ändå...

Socialarbetaren beskriver i citaten hur frågan kring vad som är normalt är komplex, men ändå närvarande och betydande i arbetet samt viktig att reflektera över både för sig själv och tillsammans med klienterna och familjerna. En socialarbetare avviker från tanken kring möjlig objektivitet, genom att jämföra bedömningar och utredningar inom barnskyddsarbetet med att göra en forskning. Den socialarbetaren menar att det är omöjligt att uppnå objektivitet, eftersom de egna uppfattningarna speglar allting:

S(E): Det är ju som att göra en forskning också... Det är ju svårt att var helt neutral.. eller opartisk. Öhm... Vad det nu heter, att man inte har sina egna synpunkter och åsikter... Det speglar ju allting. Men det är den där förmågan att kunna bortse från dem och ändå göra ett neutralt arbete så gott det går...

Socialarbetaren i citatet ovan accepterar därmed även att de egna uppfattningarna inverkar på arbetet, men menar att en medvetenhet om det möjliggör att kunna bortse från det, samt genom medvetenhet vara så neutral som möjligt, vilket enligt Mattsson (2005) är ett krav för att ens kunna inleda det kritiskt reflexiva arbetet med sig själv.

Det blir i intervjumaterialet tydligt hur de egna uppfattningar om vad som är normalt upplevs mer problematiska, än de mera allmänt accepterade normerna i samhället. Socialarbetarna beskriver hur de är försiktiga eller rentav rädda för att tillämpa egna uppfattningar om vad som är normalt i det direkta klientarbetet. Några av socialarbetarna accepterar ändå att de som personer även präglar arbetet och därigenom också de egna uppfattningarna och hur man väljer att gå till väga i olika fall. Genom att reflektera över och diskutera kring vad som är normalt, upplever socialarbetarna att de ändå kan utöva arbetet på ett öppet sätt, där inte de egna tankarna styr arbetet för mycket. Flera av socialarbetarna beskriver också hur normer och normalitet i större utsträckning har blivit något de funderar över tillsammans på arbetsplatsen:

S(A): Så det påverkar ju nog alltid. Egna förutfattade meningar och... Och... erfarenhet och allt möjligt. Det påverkar ju mera än det skulle få påverka. Och ganska lite kanske... Man har allt mer börja diskutera det här att hur det påverkar... Om någon spontant säger någon kommentar om att mammorna ska göra det eller.. och det där... Som vi diskuterade här i teamet en dag: Att vad har mammorna för fel när de nu sticker och lämnar barnen? Men så har ju papporna gjort i alla århundraden... Försvunnit och kommit tillbaka. Att det finns ju sånt här... Men sen beror det ju också på hur alerta andra är och väcker en när man själv säger ut... För att alla har fördomar. Och egna tankegångar. Att då måste det bara finnas någon annan som öppnar den diskussionen. Att ajja, man kan tänka såhär också!

Ovannämnda socialarbetare beskriver vikten av arbetsgemenskapen för att uppmärksamma och starta reflektion över förutfattade meningar och omedvetna antaganden. Socialarbetaren ger även uttryck för en insikt i att alla har fördomar och att de påverkar arbetet. Så gott som alla socialarbetare som deltagit i intervjuerna, beskriver hur viktig arbetsgemenskapen är i arbetet och uppmärksammande av de egna förgivet tagandena eller antagandena. Här följer ett citat som exempel:

S(G): På min arbetsplats så pratar vi öppet om det [normer, normativa konflikter]... och vi är... vi är kanske väldigt överens om att vi är oense. Och jag tror att det är viktigt... för jag tror att det är viktigt att man vågar vara det... vi behöver inte vara en homogen grupp som alla tänker på samma sätt och har samma normer och.. om någon tänker på ett annat sätt så kan det bara vara berikande och öppna upp... och hålla oss i det att man är tillräckligt öppen.. och ser saker från olika synvinklar och .. Och respektera att vi har olika syn... det är inte alls farligt.

I detta citat diskuterar socialarbetaren hur det kan förekomma olika åsikter eller syn inom arbetsgruppen och hur det i sig är berikande eftersom det hjälper att hålla uppe det öppna förhållningssättet. Sammanfattningsvis uppfattar socialarbetarna som deltagit i intervjuerna, att normer och normalitet till en viss grad styr tankesättet hos dem, vilket enligt några av dem också riskerar påverka arbetet omedvetet. Det är dock enligt alla socialarbetarna eftersträvansvärt att bortse ifrån egna uppfattningar och föreställningar för att göra ett så neutralt arbete som möjligt, medan lagstiftning och allmänt vedertagna normer å andra sidan är en given del av vad arbetet baserar sig på. Samtliga socialarbetare beskriver hur de har ett stort stöd av arbetsgemenskapen, i form av teamet, förmannen eller enskilda arbetspar. Att diskutera tillsammans beskrivs av socialarbetarna fungera som ett viktigt hjälpmedel för att bli medvetna om sina egna värderingar och tankar, samt hålla uppe det öppna förhållningssättet för olika sätt att vara, göra eller tänka. I följande citat diskuterar en socialarbetare hur arbetsgemenskapen fungerar som stöd för det reflekterande processen:

S(C): Jag tänker nog också helt i samma banor.. Att inte försvinner de ju aldrig helt. Och jag tycker nog inte heller att man ska med våld försöka få allting att försvinna, eller förtränga sina egna liksom värderingar, normer och sånt. Jag tycker att man kan acceptera att de finns där men att kunna ta distans och separera dem från varandra. Att vad är ens egna tankar och värderingar och vad är sedan det professionella? Det är också något som kommer med erfarenhet... Och just de här reflektiva diskussionerna med kollegorna... och sånt hänt... att det är kanske det som jag tänker att man borde fokusera på i stället för att försöka förtränga sitt hela egna... för att som socialarbetare så så ... man gör ju... som jag tänker, så är ju ens egna person och det här är ju ens bästa redskap i många fall... Men att uppnå någon slags medvetenhet... Att det är kanske mera det det handlar om...

Förutom att socialarbetarna ser en fara med att egna värderingar eller normer riskerar inverka på arbetet, poängterar ett par av dem också hur den egna personen kan vara det bästa redskapet man har som socialarbetare. Genom att reflektera och bli medveten om detta, verkar socialarbetarna hantera både fördelarna och riskerna med att använda sig själv som instrument i arbetet:

I: Men att sådär överlag, så både normer i samhället om hur saker borde vara. Men också socialarbetarnas egna uppfattningar. Att tror du att de på något vis påverkar en bedömning?

S(B): Jå visst. Joo. För att vi jobbar ju med oss själva. Vi har ju som instrument oss själva. Så visst påverkar det. Men just det att man håller... Håller det där uppe den där diskussionen om att vad är normalt. Paljonko on paljon? Vad är mycket? Vad är liksom att dricka mycket? Att dricka lite? Hur mycket kan små barn eller skolbarn vara ensamma? Vad... Helt sådana här... Är en fjortonåring tillräckligt stor för att vara barnvakt? För någon annan... Jag menar det kan komma alla möjliga anmälningar om sådant där man redan måste ta ställning att är det här en sak som man måste se som någonting oroande eller är det inte?

11 Förekomst av kritisk reflektion

I det här kapitlet redovisar jag för det empiriska materialet kopplad till den tredje forskningsfrågan om kritisk reflektion. Jag kommer börja med att visa på hur och kring vad socialarbetarna överlag reflekterar, för att sedan redogöra för förekomsten av just kritisk reflektion.

11.1 Socialarbetares reflektion

De flesta av de intervjuade socialarbetarna säger att reflektionen är en viktig del av arbetet i barnskyddet. Några av socialarbetarna beskriver hur de genom att reflektera både för sig själva och tillsammans med andra kan hålla ”en vidd” för vad som är normalt och inte normalt, utan att låta de egna tankarna styra arbetet för mycket. Socialarbetarna beskriver främst hur de reflekterar över klientfall tillsammans med kollegor, vilket kan kopplas till den tekniska reflektionen som Ruch (2005) beskriver. Reflektion beskrivs av socialarbetarna aktualiseras speciellt i komplicerade fall där det är svårt att veta vad som är rätt eller fel. Då verkar socialarbetarna finna stöd i att praktiskt reflektera över olika möjliga tillvägagångssätt. Några socialarbetare talar om hårfina gränser där det kan vara svårt veta hur de ska förhålla sig eller gå vidare. Nedan ett citat där en socialarbetare beskriver detta:

S(C): Att sedan när det kommer till barnskyddsliga åtgärder så då måste ju kriterierna för lagstiftningen uppfyllas... Att man kan ju inte placera någon bara för att.... till exempel det finns för mycket otvättat byke i korgen eller att det inte har blivit dammsugit på två veckor eller något sådant... Det är ju hårfina gränser det handlar om.... Att just det att mycket diskussioner om vart går den där gränsen och när överskrids den? Liksom är det klara fall som det här, där det är frågan om fysisk misshandel av barn eller sådant här... då är det ju inget tvivel om saken... Men det är ju just sådant som ... de flesta barnskyddsfall... och också inom socialvårdslagen.... att ... att när flyttas det över till barnskyddet... att det är ju stora gråa områden och gränsen är hårfin.

Den reflektiva processen beskrivs av samtliga socialarbetare ofta handla om ett vägande av olika tillvägagångssätt med målet att hitta en lösning som är tillräckligt bra, eller till och med ”minst dålig”, för barnet. Så här beskriver en socialarbetare en dilemmasituation som kräver reflektion:

S(D): Jå. Det är väl det också som gör att det är så svårt det här social arbetet. Just för att de inte finns de här exakta checklistorna. Att det där har vi checkat och det där har vi checkat... Att vi har checkat allt men sen är det ändå den där gaffeln där... Att var där rör vi oss? Vad är tillräckligt bra? Vad kan man liksom. Liksom fortsätta utveckla och se på liksom, som inte är enligt samhället normer... Och ett bra exempel är ju de här drogande föräldrarna som nu och då puffar på något. Så det är ju olagligt jå. Där är barn fortfarande i familjen och vi försöker understöda mycket drogfriare här, men etiskt sätt är det ju helt tokigt....

Det är ju olagligt... Men det är ju inte heller läge att ta bort det där barnet direkt...

De komplicerade situationerna verkar vara kopplade till en känsla av oro, osäkerhet och dilemma hos socialarbetarna, där de tvingas förhålla sig delvis kritiska till sin egen tolkning. Genom reflektion, främst tillsammans med kollegorna, verkar det bli lättare för socialarbetarna att acceptera osäkerheten som en del av arbetet. Här beskriver en socialarbetare vilken betydande roll reflektionen i arbetsgemenskapen har:

S(C): Det är ju just det som vi reflekterar massor av i gruppen, arbetsgemenskapen, såna som det finns just jättestor oro över. Vi funderar ju kollektivt alltid, att är det något vi missar? Borde vi göra något? Vi går över de här sakerna om och om igen bara för att försäkra sig om att man inte missar något... Men vi är ju också bara människor. Man gör sitt allt vad man kan man det är ju inte hundra procent vattentätt... Det är det ju inte.

De flesta av socialarbetarna beskriver hur reflektionen tillsammans inom arbetsgemenskapen ger en trygghet och säkerhet i arbetet, men också att det bidrar med fler perspektiv på en situation. Flera socialarbetare beskriver en trygghet i att vara flera som gör en bedömning, eftersom det då är möjligt att uppmärksamma varandra då man drar förhastade slutsatser. Så här beskriver en socialarbetare det:

S(E): Så det upplever jag... Att det är... Bara man gör det i team eller par.. så då jämnar man lite ut sina egna åsikter och sina egna antaganden... och förutfattade meningar... I och med att den andra kan balansera och peka ut det, att vänta nu! Nu antar vi... Bäst att kolla först... Och det här... Att på det sättet är det ju bra att man är flera involverade... Öhm.. Att utgångsläget är ju att de inte ska spela in men de gör ju de...

Reflektionerna inom arbetsgemenskapen beskrivs främst handla om svåra case, där de som enskilda socialarbetare har svårt att hitta ”den rätta lösningen”. I vissa fall verkar reflektionen dock handla mera om att få en bekräftelse på att socialarbetaren tänker ”rätt”, än att verkligen kritiskt granska de antaganden som ligger bakom den egna bedömningen och öppna upp för flera perspektiv.

S(F): För mig är det ibland råddigare att jag talar i ett team.. och alla har.. det kommer liksom 7 olika åsikter... Det gör att jag blir inte desto liksom säkrare i den där saken... --- Och ibland måste man sen bara göra så som... andra tänker.. starkare än en själv... Och då måste man bara tänka att nu är det så att de ser något som jag inte ser...

11.2 Kritisk reflektion

Den största delen av reflektionerna under intervjuerna, kan alltså beskrivas röra sig på en teknisk nivå (Ruch, 2005). Det förekommer dock delvis även reflektion som faller under kriterierna för kritisk reflektion, vilket jag kommer att redogöra för till näst. Jag har med utgångspunkt i Tabell 1 (ovan) och de teoretiska utgångspunkterna för kritisk reflektion baserade på Fook & Gardners (2007) litteratur, sammanställt hur många av de åtta socialarbetarna som ger uttryck för olika typer av kritisk reflektion under intervjutillfällena i följande tabell:

Tabell 4: Förekomst av kritisk reflektion bland socialarbetarna under intervjutillfällena. Tabellen är en utvidgad version av Tabell 1.

Reflektion över bakgrundsantaganden	Reflektion över hur egna föreställningar, värderingar, normer och känslor inverkar på arbetet	Medvetenhet om hur antagandestrukturer riskerar påverka arbetet	Teorier och allmänt vedertagna uppfattningar tas inte förgivna	Kritisk inställning till kunskap och kunskapsproduktion	Reflektion över maktstrukturer eller reflektion över sin egen position ur ett maktperspektiv	Reflektion över kategoriseringar (här s.k. tillhörighetskategorier).	Distanserat förhållningssätt till sig själv och sitt eget arbete.	Strävan till ständig perspektivförändring.	Strävan till att förändra de kulturella, historiska eller sociala strukturerna (Fook & Gardner, 2007; 14)
8 av 8	3 av 8	0 av 8	2 av 8	0 av 8	2 av 8	6 av 8	3 av 8	2 av 8	0 av 8

Samtliga socialarbetare reflekterar över egna bakgrundsantaganden under intervjuerna, medan några även reflekterar kritiskt kring hur dessa riskerar påverka arbetet. Betydligt färre reflekterar dock kritiskt över de omgivande maktstrukturerna eller den egna positionen gentemot klienten och vad det betyder i förhållande till normer och normalitet. Endast ett par socialarbetare ger uttryck för att ständigt vilja förändra sina uppfattningar genom kritisk reflektion. Inga socialarbetare ger under intervjuerna uttryck för att aktivt sträva till att förändra de strukturer i samhället som omger det sociala arbetet och barnskyddsarbetet. En socialarbetare säger dock att det är viktigt att fundera kring vilka värderingar som styr barnskyddsarbetet. Flera socialarbetare reflekterar över olika tillhörighetskategorier, vilket redovisades närmare för i kapitel 9. Till näst kommer jag fördjupa analysen av de delar av kritisk reflektion som förekommit under intervjuerna, samt redovisa på vilket sätt de kommit till uttryck.

11.2.1 Uppmärksamhet på egna känslor, fördomar och uppfattningar

Ungefär hälften av socialarbetarna beskriver hur de i sitt arbete är uppmärksamma på hur de egna känslorna och uppfattningarna inverkar på arbetet. Två av socialarbetarna reflekterar exempelvis kring hur det att man har egna barn, påverkar hur man ser på klientfall. Den ena socialarbetaren har egna barn och reflekterar kring att hen märkt att det gör att hen i vissa fall reagerar känslomässigt starkare eftersom hen jämför situationen med ifall det skulle gälla hens egna barn:

S(C): För mig kanske de här andra scenariot på något sätt slog lite hårdare förstås.... För det var mycket mera allvarligare problematik förstås. Men där tror

jag också att det är mina egna erfarenheter som kommer in där. Att när jag har själv egna barn, nå de är ju inte små barn mera, båda är i skolåldern. Men ändå på något sätt att det känns när det handlar om mindre barn, så för mig så känns det närmare. När jag själv har, nå inte nu nyligen men nåja, rätt så nyligen haft barn i samma ålder. Så då tänker man alltid så att om det skulle vara ens eget barn som skulle bli behandlat så här och hur de skulle känna sig. Och det är på det sättet som det kommer närmare. Och det är ju nog något som kommer sen... Och det handlar ju om mitt eget perspektiv och alla har ju annorlunda beroende på sin egen livssituation och erfarenheter. och liksom hur professionell man än är. Så det är bara så att en del livsöden och situationer kommer en närmare på än andra. Och jag tycker heller inte att det är något fel på det utan... och inte något man ska sky sig för. Eller förstås måste man ju sköta om sig själv så att det inte blir så att man tappar nattsömmen. Men att jag tror att när de situationerna händer, är det just ett bra läge att reflektera över att varför kom det här så nära? Varför känns det här nu extra mycket för mig just nu? Att vad är det om det här? Det är ju liksom något i en själ som ofta som gör att man reagerar på olika saker helt enkelt.

Ovan beskriver socialarbetaren hur hen genom att vara uppmärksam på vilka känslor som väcks i arbetet, samt genom att reflektera och medvetandegöra dessa, kan undvika att de påverkar arbetet. Socialarbetaren beskriver hur hen samtidigt tar distans till sig själv och sitt arbete. En annan socialarbetare reflekterar kring hur förhandsuppfattningar om en familj på en mindre ort där de flesta känner till varandra, kan påverka arbetet:

S(B): Och det där... Det här är en liten ort. Och ofta känner vi ju våra... eller någon känner någon... Hur ska jag säga... av våra kunder också. Så då tror jag att det också påverkar vårt sätt att se.... Eller när oron stiger eller sjunker så beror det på att hur vi liksom... vad vi har för åsikt från förut så att säga. Om det är liksom... Vi har liksom någon bild från förut av familjens situation. I och med om de har varit kunder förut eller liksom sådär...

Flera socialarbetare diskuterar hur egna uppfattningar om ett gott liv, en god uppfostran eller ett barnvänligt hem är närvarande i tankesättet, då de bedömer en situation. En socialarbetare reflekterar kring egna uppfattningar om vad som är ett "normalt hem" och hur det riskerat styra bedömningen av ett barns situation:

S(D): Att vi var på ett hembesök med några samarbetspartners och det var liksom därifrån så... var deras, samarbetspartnernas svar var att det var för sterilt det där hemmet. Att den här mamman hade väldigt liksom städad och för fint städad. Att barnet fick inte utrymme att leka. Medan jag igen tänkte att wow så nätt hem liksom... Att det behöver inte alltid vara just det här att det är smutsigt... Att det kan vara tvärtom också. Och hur värderingarna just.. Att det var ju egentligen att var det nu egentligen en professionell värdering eller var det liksom ens egna tanke om... Jag håller fast vid att det kanske var den där

egna tanken om att... Det var ganska intressant. Att just om såna här saker kan det vara så att man har jätteolika

Socialarbetaren reflekterar alltså i citatet ovan över hur de egna värderingarna på ett omedvetet sätt inverkat på bedömningen av ett hem och en familj under ett hembesök, vilket socialarbetaren blivit uppmärksammad på genom att samarbetsparterna hade haft en annan åsikt. Att arbetsgemenskapen är viktig för den reflektiva processen är återkommande i samtliga intervjuer, i detta fall genom att uppmärksamma egna omedvetna uppfattningar och så att säga sätta igång den personliga kritiska reflektionen.

11.2.2 Medvetenhet om hur antagandestrukturer riskerar påverka arbetet

Under intervjuerna diskuterar socialarbetarna inte i någon större utsträckning antagandestrukturer (dominerande diskurser gällande vad som är normalt) och dessas eventuella inverkan på arbetet, men flera socialarbetare säger nog under intervjuerna att de anser det viktigt att reflektera över vilka uppfattningar och värderingar barnskyddsarbetet bygger på. Det här tyder ändå på en medvetenhet bland åtminstone några av socialarbetarna att dessa präglar arbetet. På följande sätt beskriver en socialarbetare vikten av att reflektera över dessa frågor:

S(G): Så jag tror att det är åt det här hållet som.. nu kan jag bara prata för barnskyddets socialt arbete... så jag tänker att det här är jätteviktigt... att man liksom ser till de här förmågorna.. att kunna reflektera...att det ska finnas tid att reflektera.. vad det är som styr och vilka värderingar.. och vilka saker som styr vårt... våra beslut, våra bedömningar och vårt bemötande av klienter och.. hela den grejen....

En socialarbetare beskriver alltså i ovanstående citat hur viktigt det är att ta sig tid att reflektera över vad som finns bakom beslut, bedömningar, men också bemötande inom barnskyddet. Flera av socialarbetarna är också inne på att det lätt bildas allmänna uppfattningar på arbetsplatsen kring hur man går till väga i olika fall, vilket kan kopplas till Olssons (2007) tanke om naiva teorier. Så här beskriver en socialarbetare det:

S(B): Alltså tyvärr måste jag säga att det är väl kanske så där... Som jag sa redan då innan du började banda så... Att oftast så går det enligt det hur vi så att säga brukar göra... Vad vi har för.. Hur vi har lärt oss här.. att vissa saker, hur det går vidare.

Fler av socialarbetarna beskriver också hur de själva kan ha lätt att "fastna i gamla banor" och utgå för snabbt ifrån vad som fungerat tidigare. Att bli "enkelspårig" är dock något som av dessa socialarbetare problematiseras i hög grad. I stället, menar de, är det viktigt att ta i beaktande att varje enskilt fall är unikt och verkligen lyssna in alla situationer, vilket dock inte

alltid är möjligt trots att de skulle vilja det. I följande citat beskriver en socialarbetare vilken effekt hög arbetsbelastning kan få på arbetet:

S(G): Att på senare tid så har jag ju märkt att jag är liksom... som man säger i *Nyland... tööt i huvu... att vi är jättejättebelastade...här på min arbetsplats för tillfället.... att man märker det så att det är första gången i min arbetskarriär som jag kanske är orolig för min hälsa... Man märker liksom att man kan inte hålla alla de här sakerna i huvudet... och det påverkar säkert också förmågan att reflektera om man ska reflektera för sig själv... om vi tar det först... så det där... det är inte något som jag så hemskt mycket litar på... den är inte tror jag så hemskt mycket klok det där som man reflekterar för sig själv.. hm... så jag skulle kanske inte så långt... det är klart när man vet någon klient och man går igenom och lite funderar så där efteråt... så det är klart att man liksom lite bollar och funderar och reflekterar på det sättet... men jag tycker att det är mera begränsat än vad det har varit tidigare... att det har väldigt mycket mera... tidigare när orken har varit en annan och tiden har varit en annan.. så har jag liksom varit mera... kunnat mera djupgående reflekterat och funderat... vad jag ska möta och också vad jag har mött...

På grund av hög arbetsbelastning upplever ovannämnda socialarbetare sig bli ”enkelspårig” och inte klara av att hålla den vidd för olika tankesätt och möjligheter som hen skulle vilja. Socialarbetaren litar inte på sin reflektiva förmåga på grund av en påfrestad arbetshälsa, vilket i slutändan också av socialarbetaren beskrivs påverka klienterna.

11.2.3 Reflektion över maktstrukturer och socialarbeters position

Att som socialarbetare kunna ta distans till sitt arbete och granska det kritiskt utifrån, beskrivs i litteraturen vara en av de viktigaste aspekterna av kritisk reflektion (Mattsson, 2015). Det distanserade förhållningssättet kan också handla om att se det egna arbetet i förhållande till de omgivande maktstrukturerna i samhället, vilket några av socialarbetarna också gör under intervjuernas gång. Att även fundera över sin egen position gentemot klienten, är en ofrånkomlig del av den kritiska reflektionen. Särskilt en av socialarbetarna reflekterar över socialarbeters ofta privilegierade position:

S(G): Jag tror att vi behöver vara mycket öppna och mycket kritiska och ifrågasättande till liksom... till ens egna normer... för jag tror... Tror att det kan vara så att... vi representerar ändå många av oss en viss kanske.. Det här skulle jag inte alls vilja säga men... Men kanske en viss... Vi har vissa egenskap och vissa förmågor som gör att vi har de tjänster vi har när vi sitter som socialarbetare i barnskyddet och det finns vissa orsaker till varför vi har kommit dit vi har kommit... För att vi har de här egenskaperna. Och just vad det gäller att placera barn eller att bedöma de här situationerna i familjen... att man behöver vara jätteförsiktig och ifrågasättande och kritisk till att är det liksom mina värderingar och mina normer... som är det enda rätta.. Att man på något vis reflekterar över det här... Det här är en sån fråga som vi faktiskt på senare tid har pratat massor om här hos oss.

I citatet reflekterar en socialarbetare på en nivå, där också de omgivande strukturerna tas i beaktande och den egna positionen som socialarbetare reflekteras över. Socialarbetaren ger dock även uttryck för att det känns obekvämt att reflektera kring vilka privilegierade egenskaper socialarbetare ofta har.

11.2.4 Strävan till ständig perspektivförändring genom reflektion

De flesta av socialarbetarna verkar utgå ifrån att det alltid finns flera perspektiv på en situation samt flera möjliga sätt att göra en bedömning. Några av dem verkar också beskriva hur det är berikande och nästintill ett ansvar för professionen att utforska och väga samman olika perspektiv. Så här beskriver en socialarbetare det:

S(D): Jag tänker liksom som så att det som sker i arbetsgruppen, så där är ju liksom då, den som framför det här ärenden och ska reflektera så har ju gjort redan en egen bedömning. Så i och för sig så kommer ju redan den bedömningen... Eller de tankar som man själv, individuellt har, kommer ju till arbetsgemenskapen. Men sen, sen kan det ju hända att man helt svänger om sina tankar med det man får från arbetsgemenskapen. Det kommer något som man inte har tänkt på över huvudtaget, så man får en annan synvinkel.

De flesta av socialarbetarna förefaller alltså vara öppna för att förändra sina egna perspektiv eller bedömningar. Det verkar dock oftast handla om att någon annan framför ett annat perspektiv, vilket sedan kan få dem att tänka om. Två av socialarbetarna ger dock uttryck för en mera kritisk reflektiv perspektivförändring, en som bottnar i att socialarbetaren själv ställer sig kritiska frågor. En av dessa socialarbetare är inne på en ständig strävan till perspektivförändring, genom att poängtera att yrkesrollen i sig kräver att man aldrig blir för säker på sig själv, utan kräver att man ser allting från så många olika perspektiv som möjligt:

S(D): Já... Det som man kanske ännu kan säga till sist är ju kanske att om man har klara svar på dom här frågorna så kanske man inte ska jobba inom det sociala arbetet heller. Man får aldrig bli för säker på sig själv. Man måste alltid se allting från olika sidor. Det är liksom mitt motto på något vis. Alla familjesituationer är ju ändå olika. Det handlar om allt från samhället till värderingar, till egna värderingar och klienternas värderingar och att sen få ihop en slags bedömning på det och se vad som är good enough så att säga.

11.3 Hinder för kritisk reflektion

Kritisk reflektion i den omfattning och innebörd som den beskrivs ha i teorin och litteraturen (Fook & Gardner, 2007; Mattsson, 2005) förekommer alltså under intervjuerna, om än i begränsad utsträckning. Socialarbetarna uttrycker däremot en vilja att reflektera mera, samt att de värderar reflektion högt. Nästan alla socialarbetare beskriver dock också hur deras dagliga arbete inte inrymmer varken tid eller utrymme för (kritisk) reflektion. Bland annat en hög arbetsbelastning och tidspress, verkar upplevas omöjliggöra den kritiska reflektion som

socialarbetarna i själva verket skulle vilja utöva. Åtminstone begränsar den utrymmet för reflektion i arbetet, vilket följande citat beskriver:

S(H): Så är det alltid bra att stanna upp och tänka.. för det är klart att när du har en massa klienter på ditt bord så blir det just så där som jag försökte beskriva.. att man gör det där praktiska arbetet och man kontaktar och ordnar nätverksmöten och man jobbar med.. Ja.. att det är så mycket sånt som ska ordnas och styrs upp... att man hinner liksom inte reflektera... varken kring kön eller kring... just i det skedet... när man gör själva grovjobbet eller vad jag nu ska säga... Men sen vill jag ändå tänka att i just det skedet ska det inte heller ha någon skillnad om det är en flicka eller pojke eller en hen... eller liksom... det ska inte liksom... servicen ska liksom ändå vara densamma... Hoppas jag!

Här beskriver en socialarbetare således hur det inte i stunden är möjligt att reflektera över arbetet, vilket dock inte enligt socialarbetaren är så farligt eftersom det inte borde ha någon betydelse just i den stunden.

Den, bland socialarbetarna, dominerande tanken om en eftersträvansvärd och möjlig neutralitet, verkar också hindra socialarbetarna att utöva kritisk reflektion. I de fall där socialarbetarna erkänner att egna känslor, uppfattningar och antaganden påverkar arbetet, ber de nästintill om ursäkt och verkar att känna en "skuld" för dessa. Att inte erkänna att nämnda faktorer påverkar arbetet, omöjliggör dock en kritisk reflektion så som den beskrivs i litteraturen. Marcus Herz (2012) reflekterar i sin avhandling mycket kring denna strävan att behandla alla objektivt lika. Han menar att uppfattningen om att det är möjligt att verka objektivt och individuellt, riskerar leda till att klienter behandlas olika utan att socialarbetaren är medveten om det (Herz, 2012b; 222–223).

Såväl yttre omständigheter så som hög arbetsbelastning och tidspress, som inre omständigheter som en tanke om eftersträvansvärd neutralitet, verkar alltså utgöra hinder för socialarbetarna skall kunna utöva kritisk reflektion.

Intersektionalitet som verktyg för kritisk reflektion (Mattsson, 2015) går vagt att urskilja i socialarbetarnas diskussioner kring vinjetterna, vilket behandlades i kapitel 9, genom att socialarbetarna diskuterar sitt arbete i termer av tillhörighetskategorier som kön och etnicitet. Främst fördes dock diskussioner kring olika kategorierna separat, inte som sammanlänkade enheter, vilket är en viktig utgångspunkt för det intersektionella perspektivet (ibid).

12 Slutsats och diskussion

Jag kommer nu slutligen sammanfatta avhandlingens resultat och diskutera vad det innebär i förhållande till tidigare forskning och den teoretiska referensramen. Jag kommer även avsluta med att utvärdera forskningsprocessen metodologiskt. Jag börjar med att återkoppla till avhandlingens forskningsfrågor, som har varit följande:

1. Hur framträder normer och uppfattningar om normalitet i socialarbetares bedömningar av (fiktiva) barnskyddsfall, då tillhörighetskategorierna kön och etnicitet varierar?
2. Hur reflekterar socialarbetarna kring betydelsen av normer och normalitet i dessa barnskyddsfall och mera generellt?
3. Hurdana uttryck för kritisk reflektion framträder i socialarbetarnas resonemang?

Ur intervjuerna med åtta socialarbetare från tre nyländska kommuner, framgår att normer och normalitet av dem uppfattas som närvarande i barnskyddsarbetet. Socialarbetarna verkar uppfatta normer och normalitet som viktiga i arbetet, ibland som rättesnören och ibland som viktiga att medvetandegöra och reflektera över, men i många fall verkar de även tas förgivna, utan att ens av socialarbetarna uppmärksammas som just normer.

I intervjuerna blir det tydligt att bedömningarna av vinjetterna skiljer sig åt beroende på vilka tillhörighetskategorier som är närvarande. Hur allvarligt socialarbetarna uppfattar situationen samt vad som anses vara problematiskt, skiljer sig delvis åt beroende på vilket kön eller vilket etniskt ursprung barnet uppfattas ha. Det blev i intervjuerna tydligt till exempel genom att socialarbetarna gällande det fiktiva fallet med tonårsflickan Milana, förde diskussioner kring att hon är ”sårbar” men även ”gräns- och normbrytande”- diskussioner som inte var närvarande då tonårspojken Sams situation diskuterades. Det här stämmer överens med stämplingsteorin, som bland annat utgår ifrån att olika människor har olika förutsättningar i mötet med normer, beroende på vilka kategorier de tillhör (Becker, 2006). Eftersom det förekommer skillnader i bedömning beroende på hur tillhörighetskategorierna kön och etnicitet definieras, i de i övrigt identiska vinjetterna, tyder det på att socialarbetarnas normer kring dessa frågor har en inverkan. De olikartade åtgärderna socialarbetare skulle ta till för att lösa (de fiktiva) barnskyddsfallen tyder även på att socialarbetarna har ett tämligen betydande handlingsutrymme i sitt arbete.

Socialarbetarna själva reflekterar också under intervjuerna över kön och etnicitet samt betydelsen av dem i arbetet. Flera beskriver hur kategorier nog påverkar tankesättet samt vad de riktar fokus mot, men de flesta anser dock inte att tillhörighetskategorier har någon betydelse för det praktiska arbetet eller vilken service klienten eller familjen slutligen får. Alla är överens om att det åtminstone inte bör ha det. På basis av hur socialarbetarna tagit ställning till

vinjetterna, verkar det alltså ha en viss betydelse för hur bedömningen görs, samt vilka förslag på åtgärder som föreslås. Socialarbetarna som deltagit i intervjuerna, skulle därmed åtminstone delvis kunna karaktäriseras som *frikopplade* (Laanemets, Mattsson & Nordling, 2017), eftersom de upplever att kategorier inte har någon betydelse för arbetet och på detta sätt ser sig själva som frikopplade från de omgivande maktstrukturerna i samhället.

Socialarbetarna som deltagit i studien säger sig långt stöda sig långt på lagstiftningen och de ramar den ger för barnskyddsarbetet. Ingen av socialarbetarna verkar dock uppfatta lagstiftningen som en institutionaliserad norm, utan mera som något neutralt att stöda sig på i arbetet, till skillnad från vad som varit utgångspunkten i denna avhandling. De flesta av socialarbetarna beskriver hur de, med stöd av lagstiftningen, kan hålla sig neutrala och objektiva i arbetet. Detta synsätt skiljer sig ifrån den syn som avhandlingen utgått ifrån, nämligen att även lagar är (institutionaliserade) normer på makronivå. Därmed skulle socialarbetarna ha kunnat reflektera kring och haft olika synpunkter också på dessa normer.

När några av socialarbetarna talar om ”allmänt vedertagna normer”, verkar de avse allmänt accepterade uppfattningar inom det sociala arbetet eller arbetsgemenskapen, vilka beskrivs vara användbara och viktiga för att hitta vägledning i det annars komplexa arbetet. Enstaka socialarbetare poängterar ändå att dessa är viktiga att ifrågasätta och begrunda på ett djupare plan.

Personliga uppfattningar om vad som är normalt uppfattas dock av samtliga socialarbetare som betydligt mera problematiska. Några socialarbetare reflekterar över hur dessa omedvetet riskerar påverka arbetet, medan flera enbart för fram att de bör skiljas åt från arbetet. Socialarbetarna problematiserar alltså normer på mikronivå, medan normer på meso- och makronivå i form av lagstiftning och praxis, inte problematiseras i samma utsträckning eller inte alls.

Några av socialarbetarna säger att såväl egna som samhällets normer och värderingar påverkar arbetet mer än det egentligen borde göra. Ändå verkar en tanke om att barnskyddsarbetet måste och kan göras neutralt och objektivt dominera de intervjuade socialarbetarnas resonemang. Eftersom också enskilda socialarbetare växlar mellan att beskriva vilken betydelse olika normer och uppfattningar om normalitet har och att hävda att de inte påverkar deras arbete, tyder det även på att socialarbetarna själva upplever en osäkerhet eller oklarhet kring hur de ska förhålla sig till dessa frågor. Enstaka socialarbetare verkar trots allt acceptera att normer och värderingar styr arbetet i hög utsträckning, samt dessutom väljer att ta kontrollen över situationen genom att medvetandegöra och reflektera över dessa för sig själv och tillsammans med arbetsgemenskapen.

Harriet Rickman (2014) reflekterar i boken *Ett rum för möten – Liten handbok i socialt arbete*, kring hur personliga fördomar påverkar arbetet ifall vi inte accepterar att de finns och aktivt

väljer att arbeta med dem. Hon menar att tanken på objektivitet enbart är en fantasi eller önskat tillstånd, omöjligt att uppnå. Tanken om en möjlig och eftersträvansvärd neutralitet, verkar ändå vara vanligt förekommande i det empiriska materialet och då även stå i vägen för en kritisk reflektion. I de fall då socialarbetarna erkänner att egna känslor, uppfattningar och antaganden påverkar arbetet, ber de nästintill om ursäkt och uttrycker känslor av skuld. Herz (2012) reflekterar i sin avhandling mycket om denna strävan att behandla alla objektivt lika. Han menar att uppfattningen om att det är möjligt att verka objektivt och individuellt, riskerar leda till att klienter behandlas olika utan att socialarbetaren är medveten om det (Herz, 2012b; 222–223).

Kritisk reflektion i den omfattning som den beskrivs i den litteratur som jag refererat till, förekommer under intervjuernas lopp i ganska liten skala. Reflektionen bland socialarbetarna verkar mest röra sig på den nivå som Ruch (2005) beskriver som teknisk reflektion kring specifika klientfall. Alla socialarbetare reflekterar nog också över egna antaganden, värderingar och förhandsuppfattningar samt några dessutom över hur dessa riskerar påverka arbetet. Den djupare kritiska reflektionen kring maktstrukturer, socialarbetares position och en aktiv strävan till förändring mot en icke förtryckande praktik förekommer dock knappt alls under intervjuerna. Socialarbetarna verkar under intervjuernas lopp i stället ta samhälleliga strukturer, värderingar, lagstiftning och strukturella obalanser förgivna, vilket utgör ett hinder för en kritisk reflektion i en bredare bemärkelse.

Det finns samtidigt en tydlig vilja och motivation bland socialarbetarna att utveckla sig själva och utöva kritisk reflektion i en större grad än de gör i nuläget. Det blir ändå klart hur de flesta av socialarbetarna upplever att det inte i deras nuvarande arbetssituation är möjligt. Hinder så som hög arbetsbelastning och lidande arbetshälsa verkar upplevas ha en stor hämmande effekt på den upplevda möjligheten till reflektion. Under intervjuerna går det dock också att urskilja faktorer som stärker och stöder reflektion. Arbetsgemenskapen samt stöd av kollegor och förmannen, verkar utgöra en viktig del som stöder det reflektiva arbetet och ger socialarbetarna trygghet. Det blir under parintervjuerna tydligt hur socialarbetarna gärna diskuterar och bollar tankar med varandra, vilket också socialarbetarna i de individuella intervjuerna beskrivit. Socialarbetarna som deltagit i avhandlingen verkar överlag ha stort stöd av varandra i det reflektiva arbetet och nämner bl.a. handledningstillfällen som utrymmen för reflektion. Detta kan peka på ett område i behov av utveckling för att utöka möjligheterna till reflektion. Även de omgivande strukturerna som omfattar klientantal, tidsanvändning och arbetshälsa, verkar på basen av denna avhandling vara i behov av förändring, för att ge socialarbetarna större möjligheter till reflektion.

Det verkar sammanfattningsvis finnas ett betydligt större stöd för kritisk reflektion på ett teoretiskt plan än vad det finns i praktiken. Att skapa bättre förutsättningar för kritisk reflektion i det praktiska sociala arbetet, skulle inte gagna bara socialarbetarna själva, utan även organisationerna, staten och framför allt klienterna (Yliruka & Karvinen-Niinikoski, 2013).

Till skillnad från Balks (2013) avhandling, upplever socialarbetarna i min avhandling ändå kritisk reflektion som något viktigt, högst aktuellt och något som det på senare tid riktats mera uppmärksamhet mot. Det finns en stor vilja hos majoriteten av socialarbetarna att reflektera mera än de gör i nuläget. På grund av stor arbetsbelastning i form av höga klientantal och tidspress, beskriver dock socialarbetarna hur reflektionen blir lidande. Eftersom kritisk reflektion har visat sig göra att man orkar bättre i arbetet och klarar av utmaningar i arbetet bättre (Karvinen-Niinikoski, 2009) blir detta något paradoxalt.

12.1 Metoddiskussion

Denna avhandling har genomförts genom kvalitativa intervjuer med socialarbetare inom barnskyddet. Min tanke var från början att utföra både fokusgruppsintervjuer och individuella intervjuer för att möjliggöra en bredare reflektion kring såväl egna normer på mikronivå, som normer inom arbetsgemenskapen samt inom socialt arbete eller i samhället överlag. Fokusgruppsintervjuerna var slutligen inte möjliga att genomföra. Eftersom socialarbetarna för fram hur stort stöd de upplever sig ha av arbetsgemenskapen i det reflektiva arbetet, skulle det ha varit intressant att ta del av också den kollektiva reflektionen. Jag upplever ändå att de individuella intervjuerna i samband med ett par parintervjuer bra kunnat ge den inblick i tematiken som avhandlingen strävat till.

Jag har använt vinjetter för att undersöka hur socialarbetarna tar ställning till barnskyddsfall. Eftersom vinjetterna är påhittade fall, går det inte säkert att säga att socialarbetarna i verkligheten hade agerat precis så som de säger. Av vardera vinjetten (1 och 2), har det funnits två olika versioner. Fyra socialarbetare har tagit del av varje version, men samma socialarbetare har alltså inte tagit ställning till båda versionerna av samma vinjett. Det går alltså inte att säga hur samma socialarbetare hade tagit ställning till samma vinjett av den andra versionen. Det här gör också att det inte går att avgöra ifall skillnaderna på bedömningarna beror på betydelse av de olika tillhörighetskategorierna, eller på olikheter i normerna eller andra överväganden hos socialarbetarna som gjort bedömningen. För att få in bättre inblick i det, skulle det behövas ett mycket större urval eller så skulle samma socialarbetare behöva ta ställning till båda versionerna av samma vinjett.

Överlag upplever jag ändå de metodologiska val jag har gjort har fungerat väl för att besvara avhandlingens forskningsfrågor.

12.2 Kritisk självreflektion

Att forska i kritisk reflektion förutsätter också att vara kritisk till sig själv som forskare, vilket också stundvis varit utmanande. Jag har ändå hela tiden gjort mitt bästa för att reflektera över mig själv, mina egna värderingar och förhandsuppfattningar samt hur dessa inverkar på avhandlingen. Jag är medveten om att avhandlingen är präglad av mig som person samt min uppfattning och det sociala arbetet, men jag hoppas att jag genom att vara öppen med det, ändå bidra med kunskap som upplevs relevant och tillförlitlig.

Jag hade hoppats på att under intervjuerna kunna inspirera till reflektion av ett djupare slag, att socialarbetarna verkligen skulle ha möjlighet att fundera kring sitt arbete och vad det baserar sig på. Intervjuerna blev ändå ytliga och även kortare än jag hade tänkt mig. En orsak till detta kan vara att intervjuerna genomfördes på distans och därmed inte hade samma möjligheter som fysiska intervjuer. Jag antar också att min brist på tidigare erfarenhet av att intervjua någon, kan ha gjort att jag inte ställde de rätta följdfrågorna eller hade tålamod för att nå en djupare reflektion.

Jag inser också att det finns en risk att jag genom att i vinjetterna byta ut särskilda kategorier så som kön och etnicitet, riskerar att återskapa dessa som enskilda kategorier och inte se dem som sammanlänkande ur ett intersektionellt perspektiv. Under intervjuerna diskuterades kategorierna kön och etnicitet enskilt och någon diskussion kring hur olika kategorier samverkar uppstod inte.

Jag har lärt mig massor av att genomföra den här avhandlingen. Förutom att jag breddat min förståelse av normer, normalitet och kritisk reflektion i barnskyddsarbetet och fått ta del av fantastiska erfarenheter, upplever jag att jag har erhållit värdefull kunskap för mitt framtida yrke och arbete som socialarbetare.

Trots att avhandlingsarbetet stundvis varit påfrestande och utmanande, har det ytterligare väckt mitt intresse för att utforska dessa frågor vidare. Flera av socialarbetarna konstaterar i intervjuerna att man inte bör ha direkta svar på dessa frågor, för då ska man inte jobba inom det sociala arbetet. Det är också ett entydigt budskap från teorin och litteraturen jag bekantat mig med: det handlar inte om att hitta ett svar, utan snarare om ett förhållningssätt och en ständigt pågående process, där socialarbetare begrundar sitt eget arbete i förhållande till omgivande strukturer, värderingar och antaganden.

12.3 Implikationer och förslag på vidare forskning

Eftersom kritisk reflektion verkar vara något som erhållit ett ökat intresse och getts mera utrymme, åtminstone på ett teoretiskt plan, skulle det vara intressant att utforska vidare i vilken utsträckning det verkligen förekommer i praktiken. Vidare skulle det också vara intressant att undersöka på vilka sätt kritisk reflektion som verktyg skulle kunna implementeras i det sociala arbetet. Genom att involvera och engagera socialarbetare, kunde det vara intressant att utforska hur de själva anser att de kunde dra nytta av och utöva kritisk reflektion i barnskyddsarbete.

Källförteckning

- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion* (3 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (2013). Reflektioner om dilemman i social barnavård. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 20(2), s. 93.
- Askeland, G. A. (2006) Kritisk reflekterende – mer enn å reflektere og kritisere. *Nordisk sosialt arbeid* 2, s. 123–135.
- Baianstovu, R. Í. (2018). Kommunikation och makt i kulturellt komplexa relationer inom socialtjänsten. *Relationer i Socialt Arbete*, s. 76–91.
- Badwall, H. (2016). Critical reflexivity and moral regulation. *Journal of Progressive Human Services*, 27(1), 1–20. Ur Van Beveren, L., Roets, G., Buysse, A., & Rutten, K. 2018.
- Balk, M., Helsingin yliopisto, (2013). Hur ska jag veta..: Socialarbetares reflektioner över vandan av att handla enligt barnets bästa. Helsingfors universitet.
- Bangura Arvidsson, M. (2003) *Ifrågasatta fäder - Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn*, Lunds universitet.
Tillgänglig: <https://portal.research.lu.se/ws/files/4479231/1693260.pdf> (Hämtad 12.11.2020)
- Barnskyddslagen 417/2007
- Becker, H. S., & Sandin, G. (2006). *Utanför - Avvikandet sociologi*. Lund: Arkiv.
- Brookfield, S. (2009). The concept of critical reflection: promises and contradictions. *European Journal of Social Work*, 12(3), s. 293–304.
- Borgström, E. (2005). Om ord, olikheter och ojämlikhet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2-3.05, 4–6. Tillgänglig: <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/2340/2094> (Hämtad 11.12.2019)
- Blomberg-Kroll, H., Kroll, C., & Meeuwisse, A. (2013). Nordic social workers' assessments of child welfare problems and interventions: a common model in child welfare? *European Journal of Social Work*, 16(3), s. 311–326.
- Brookfield, S. (2009) *The concept of critical reflection: Promises and contradictions*, *European Journal of Social Work*, 12, s. 293–304.
- Burchell, G., Davidson, A. I., & Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population*. London: Palgrave Macmillan UK.

- Burr, V. (2003). *Social Constructionism* (2 uppl.). GB: Taylor & Francis Ltd - M.U.A.
- Claezon, I. (2008). *Att göra skillnad*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Clift, Renee & Houston, Robert & Pugach, Marleen (1990) *Encouraging Reflective Practice in Education*. London: Teachers College Press. Ur Ruch 2005.
- Connell, R. 2009, *Om genus*, 2 uppl., Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.
- Crenshaw, K. W. (2006). Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color. *Kvinder, Køn & Forskning*, (2–3).
- David, M. & Sutton, C.D. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- de Groot, E., de Groot, E., van den Berg, B., van den Berg, B., Endedijk, M., Endedijk, M., . Simons, P. (2011). Critically Reflective Work Behaviour Within Autonomous Professionals' Learning Communities. *Vocations and learning*, 4(1), s. 41–62.
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken* (3., rev. och uppdaterade uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Donzelot, J. (1979). *The policing of families*. New York: Pantheon Books.
- Fook, J. (2002) *Social work Critical theory and practice*. London & Thousand oaks, CA: Sage Publications.
- Fook, J. (2005) Kriittisen reflektion perusteoriaa. *Finsoc. Sosiaalialan menetelmien arviointi* 1/2005, s. 4–10. Översatt till finska av Leena Saarela.
- Fook, J. & Gardner, F. (2007). *Practising critical reflection: A resource handbook*. Maidenhead ; New York: Open University Press.
- Forskningsetiska delegationen. (2009) *Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning*. Helsingfors. Tillgänglig: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/etiskaprinciper.pdf> (Hämtad 16.3.2020)
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Hatton, Neville & Smith, David (1995) *Reflection in teacher education: towards definition and implementation*. *Teacher and Teaching* 11(1), s. 33–49. Ur Ruch 2005.
- Herz, M. (2012a). *Kritiskt socialt arbete* (1. uppl.) Malmö: Liber.

- Herz, M. (2012b). Från ideal till ideologi : konstruktioner av kön och etnicitet inom socialtjänsten. *Publikationer från Örebro universitet*,
- Höjer, I. (2012). Ett ifrågasatt föräldraskap. I H. Johansson and M. Bäck-Wiklund (Red.), *Att fostra familjen*, s. 88–103. Liber.
- Jansson, P. M. (2017). Behovet av tvärvetenskapliga kritiska socialarbetare ökar i en komplex omvärld. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 24(2).
- Karvinen-Niinikoski, S. (2009). Promises and pressures of critical reflection for social work coping in change. *European Journal of Social Work*, 12(3), s. 333–348.
- Knutagård, H. (2007). Sexuell normalitet. Ur Svensson (Ed.), *Normer och normalitet i socialt arbete*, s. 141–154. Studentlitteratur AB.
- Kullberg, C., & Brunnberg, E. (2007). Vinjetter som verktyg i studier av välfärdsprofessioner. I *Välfärdspolitik i praktiken*, s. 175.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Enskede: TPB.
- Kondrat, M. (1992) Reclaiming the practical: Informant and substantive rationality in social work. *Social services review* (june), s. 237–235. Ur Ruch 2005.
- Leviner, P. (2012). Socialtjänstens barnskyddsansvar ur ett rättsligt perspektiv – dilemman och tillämpningsproblematik [The protection of children of the social services from a legal perspective]. *Locus*, 24(1-2), s. 48–68.
- Laanemets, L., Mattsson, T. & Nordling, V. (2017) Frikoppling, sammankoppling och besvärliga maktrelationer i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 3–4, 2013.
- Larsen, A. K. (2018). *Metod helt enkelt. En introduktion till vetenskaplig metod*. (2 uppl.). Falkenberg: Gleerups.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York, NY: Sage.
- Lundström, T. & Sallnäs, M. (2003) Klass, kön och etnicitet i den sociala barnvården. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 2-3, s. 193–213.
- Lykke, N. (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2-3.05, s. 7–17. Tillgänglig: <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/2340/2094> (Hämtad 11.12.2020)
- Lynch, R. (2010). Foucault's theory of power. Ur D. Taylor (Ed.), *Michel Foucault: Key Concepts*, s. 13–26. Acumen Publishing.

Marshall, G. (1994) *The concise Oxford Dictionary of sociology*. Oxford: Oxford University Press. Refererad i Svensson, 2007, s. 17-33.

Mattsson, T. (2005) *I viljan att göra det normala : en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*, Lunds universitet. Tillgänglig: <https://portal.research.lu.se/ws/files/5779758/26530.pdf> (Hämtad 12.11.2020)

Mattsson, T. (2012). *Makt, intersektionalitet och det sociala arbetets praktik*. I M. Hertz (Red.) *Kritiskt socialt arbete* (1 uppl.), Malmö: Liber

Mattsson, T. (2015). *Intersektionalitet i socialt arbete* (2. uppl.). Malmö: Gleerups Utbildning.

Mezirow, J. (1998). On critical reflection. *Adult Education Quarterly*, 48(3), s. 185–198.

Mulinari, Diana (1999). ”Vi tar väl kvalitativ metod – det är så lätt”. I: Sjöberg, Katarina (red.) *Mer än kalla fakta – kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur. Ur Mattsson, T. (2005)

Olsson, E. (2007). Mellan personliga val och normer i praktiskt socialt arbete. Ur Svensson, K. (2007). *Normer och normalitet i socialt arbete* (1. uppl.), s. 321–333. Lund: Studentlitteratur.

Petersson, G. (2006). Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 13(1), s. 51.

Rickman, H. (2014). *Ett rum för möten. Liten handbok i socialt arbete*. Riga: Vulkan.

Ruch, G. (2005) *Relationshipbased and Reflective Practice: holistic approaches to contemporary child care social work*. *Child and Family Social Work* 10, s. 111–123.

SAOL. (2015). Sökning ”reflektion” <https://svenska.se/tre/?sok=reflektion&pz=1> (Hämtad 10.1.2021)

Sawyer, L. S. (2012). Intersectional Normalization Processes in a Swedish Family Assessment Home. *Affilia*, 27(2), s. 153–166.

Sawyer, L., & Fahlgren, S. (2016). Hur det känns när strukturer kryper in under skinnet. Analys av en mångfacetterad situation i socialt arbete. Ur S. Fahlgren, K. Giritli, S. Nyhlén, Mulinari, D. och Martinsson, L. (Red.), *Ambivalenser och maktordningar, Feministiska läsningar av nyliberalism*, Makadam.

Schlytter, A. (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Studentlitteratur. Lund

Schütze, Carolin. (2020) Attitudes Matter—welfare Work and Migration in Sweden. *Migration studies* 8.3, s. 424–454.

Schön, D. (1983) *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.

Sjöblom, Y. (2002) ” *På väg ut* ” . *När ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv.*, Stockholms universitet. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:306050/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 12.11.2020)

Soydan, H., Jergeby, U., Glad, J., Nybom, J., & Williams, C. (2005). *Bedömning av ett barnavårdsärende - en studie i fem länder*. Stockholm: Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) Socialstyrelsen Stockholm.

Svenska Yle (2015). *Två socialarbetare dömda i Eerika fallet*.
<https://svenska.yle.fi/artikel/2015/07/10/tva-socialarbetare-domda-i-eerika-fallet> (Hämtad 10.1.2021)

Svensson, E-M. (2001). Barnets bästa i främsta rummet. Reflektioner utifrån en konferens om Barnets bästa som rättsligt begrepp i Tromsø 4 - 7 januari 2001. *Utbildning och demokrati*, 10(2), s. 39-50.

Svensson, K. (2007). *Normer och normalitet i socialt arbete* (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme: Utmaningar i socialt arbete* (1. utg.). Stockholm: Natur & kultur.

Talentia (2018) *Vardagen, värderingarna och etiken*. Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen Talentia rf. Tillgänglig: <https://talentia.e-julkaisu.com/2018/etiska-riktlinjer/docs/talentia-etik-2018.pdf> (Hämtad 12.11.2020)

Thomas, W. I., & Thomas, D. S. (1928). *The child in America*. New York, N.Y: Knopf.

Thomsson, H. (2002). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Yliruka, K. & Karvinen-Niinikoski, S. (2013). How can We Enhance Productivity in Social Work? Dynamically Reflective Structures, Dialogic Leadership and the Development of Transformative Expertise. *Journal of Social Work Practice*, 27(2), s. 191–206.

White, S., Fook, J., & Gardner, F. (2006). *Critical Reflection in Health and Social Care*. Berkshire: McGraw-Hill Education.

Van Beveren, L., Roets, G., Buysse, A., & Rutten, K. (2018). We all reflect, but why? A systematic review of the purposes of reflection in higher education in social and behavioral sciences. *Educational research review*, 24, 1–9.

Van Woerkom, M., & Croon, M. A. (2008). *Operationalising critically reflective work behavior*. *Personnel Review*, Vol. 37 No. s. 3 317–331

Ward, A & MacMahon, L. (1998) *Intuition is not enough – matching learning with practice*. London: Routledge. Ur Ruch, 2000.

Östnäs, A. (2007) Norm och normalisering inom handikappvetenskap och handikappidrott. Ur Svensson, K. (2007). *Normer och normalitet i socialt arbete* (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur. s. 63–75.

Obs! I bilagorna används fortfarande begreppet "fokusgrupp" eftersom tanken ursprungligen var att göra fokusgruppsintervjuer. Intervjuerna genomfördes sedan som parintervjuer och individuella intervjuer.

BILAGA 1

Ursprungligt infobrev (utsänt i april-maj 2020).

Hej!

Mitt namn är Sofia Lindgren och jag studerar socialt arbete vid Helsingfors universitet. Jag skriver för tillfället min magisteravhandling, en vinjettstudie kring barnskyddsarbete. Jag söker nu svenskspråkiga socialarbetare verksamma inom det kommunala barnskyddet i Nyland som vill ställa upp på intervju. Jag undrar ifall det skulle vara av intresse för din arbetsplats / enhet?

Jag skulle i så fall bli väldigt glad om du kunde vidarebefordra min förfrågan till de berörda socialarbetarna (både behöriga och tf.) som arbetar inom barnskyddet. Tusen tack på förhand!

Min magisteravhandling är en vinjettstudie, där jag är intresserad av att lyssna till socialarbetares reflektion kring två fiktiva barnskyddsfall. Tanken är att intervjuerna kommer erbjuda deltagarna en möjlighet att reflektera kring barnskyddsarbetet både tillsammans och enskilt. Studien utgår från att kritisk reflektion är en central del av det sociala arbetet och utvecklandet av professionen. Jag hoppas därmed att ett deltagande i studien ska upplevas givande.

Deltagandet i studien består av en fokusgruppsintervju (ca. 1 h) och en individuell intervju (ca 30 min - 45 min). Det är möjligt att delta i intervjuerna på distans eller via en fysisk intervju enligt ditt och arbetsplatsens önskemål. Intervjuerna görs på överenskommen tid med arbetsgivaren. I första hand görs intervjuerna under juni-månad, men det är också möjligt att komma överens om en senare tidpunkt vid behov.

Deltagandet är fullständigt anonymt och frivilligt. Det är möjligt att avsluta sitt deltagande när som helst.

Du anmäler ditt intresse genom att meddela mig per e-post (sofia.e.lindgren@helsinki.fi).

Jag nås också per telefon på numret 040-xxxxxxx. Tveka inte att ta kontakt ifall du undrar över något!

Jag hoppas få höra av dig. Ett stort tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,
Sofia Lindgren,
magisterstuderande i socialt arbete vid Helsingfors universitet

BILAGA 2

Blankett för frivilligt samtycke och tystnadsplikt för att skydda andra deltagare.

1. Samtycke till deltagande i intervjuer för magisteravhandling

Ett frivilligt samtycke till deltagande i magisteravhandlingen begärs skriftligt innan undersökningen inleds. Samtliga deltagare får en kopia av samtyckesblanketten.

Beskrivning av studien

Studien är en magisteravhandling i socialt arbete som undersöker socialarbetares reflektioner och resonemang kring barnskyddsarbete. Studien genomförs som fokusgruppsintervjuer och individuella intervjuer. Som grund till intervjuerna ligger två vinjetter, fiktiva fallbeskrivningar över barnskyddsfall.

Datainsamlingen beräknas pågå i augusti och september 2020. Studien beräknas vara klar senast i januari-mars 2021.

Ledande socialarbetare inom barnskyddet inom Nyland har kontaktats för att nå frivilliga informanter, socialarbetare inom barnskyddet, som är intresserade av att delta i studien.

Magisteravhandlingens resultat kommer sammanställas i en rapport som publiceras vid Helsingfors universitet. Deltagare kommer vara fullständigt anonyma i sammanställningen. Deltagare har rätt att avsäga sig och dra sig ur studien i vilket skede som helst utan några konsekvenser.

Specifikation av identifikations- och personuppgifter som samlas in i ett undersökningsregister

- Samtyckesblankett (denna blankett) med den intervjuades namn/underskrift
- Bandat material innehållande deltagarnas röster. Materialet kan innehålla bakgrundsuppgifter om deltagarnas arbetserfarenhet, utbildning och ålder samt information om deltagarnas uppfattningar om sitt arbete.

Intervjumaterialet behandlas och analyseras så att det inte kommer att vara möjligt att identifiera enskilda deltagare ur de rapporterade resultaten, även om direkta citat ur intervjuer används i rapporteringen.

Dataskyddsbeskrivning

FÖRVARING AV OCH TILLGÅNG TILL FORSKNINGSMATERIALET

Tillgång till de bandade intervjuerna och utskrifterna av intervjuerna har endast den person som utför undersökningen. De bandade intervjuerna samt utskrifterna av dessa kommer att förvaras digitalt på ett lösenordskyddat område. Samtyckesblanketterna förvaras åtskilt från undersökningsmaterialet i ett låst utrymme. De bandade intervjuerna förstörs då magisteravhandlingen har färdigställts, senast 31.3.2021.

Kontaktuppgifter

Om respondenten har frågor angående undersökningen, önskar en ny intervju eller vill annullera sitt deltagande ska hen ta kontakt per telefon, e-post eller post med undersökningens genomförare:

Sofia Lindgren
040-XXXXXXX
xxxxxxxxxxxx@helsinki.fi

Underskrift

Deltagares underskrift: _____

Plats: _____

Datum: ____/____/____

Forskares underskrift: _____

Plats: _____

Datum: ____/____/____

2. Tystnadsplikt för att skydda andra deltagare i studien

En del av studien genomförs som fokusgruppsintervjuer. Det innebär att deltagarna kommer dela med sig av arbetsmässiga och eventuellt också personliga tankar och resonemang för varandra. För att skydda deltagarna, begärs samtycke till tystnadsplikt av samtliga deltagare. Genom att underteckna tystnadsplikten, samtycker deltagarna till tystnadsplikt. Tystnadsplikten innebär också att deltagarna inte avslöjar varandras deltagande i studien för utomstående.

Underskrift

Deltagares underskrift:

_____

Plats:

_____

Datum:

__/__/____

BILAGA 3

Intervjuguide

1.

- Presentation av studien och forskaren
- Presentation av deltagaren /deltagarna (arbetserfarenhet, arbetsplats och arbetsuppgifter)

→ Vinjett 1

o Liknar det här ett fall som kunde hamna på ditt/ert bord?

o Hur skulle du/ni som socialarbetare ta er an fallet?

o Stödinsatser?

o Lyckad lösning?

→ Vinjett 2

- Liknar det här ett fall som kunde hamna på ditt/ert bord?

- Hur skulle du/ni som socialarbetare ta er an fallet?

- Stödinsatser?

- Lyckad lösning?

- På vad baserade du din/ni era bedömningar?

o Ex. erfarenhet, lagstiftning, forskning, normer?

- Vilken roll spelar samhällets normer och uppfattningar om vad som är normalt arbetet?

- Är denna typ av reflektion en del av arbetet?

- På vilket sätt kan kön/ethnicitet/klass eller sexualitet vara närvarande i bedömningar?

2.

- Hur kändes det att delta i parintervjun?

- Har det väckt några tankar eller funderingar efteråt?

- Påverkar normer och uppfattningar om vad som är normalt barnskyddsarbetet över lag?

- Påverkar egna värderingar eller eventuella fördomar arbetet?

- På vilket sätt var kön/ethnicitet/ klass /sexualitet närvarande i bedömningen?

- Finns det fördelar/ nackdelar med normer?

- Är det här något du tänker på i ditt arbete?

- Finns det tillräckligt med tid för reflektion?

- Upplevd skillnad på reflektion i grupp och individuellt?

- Finns det ännu något du vill diskutera eller tillägga?